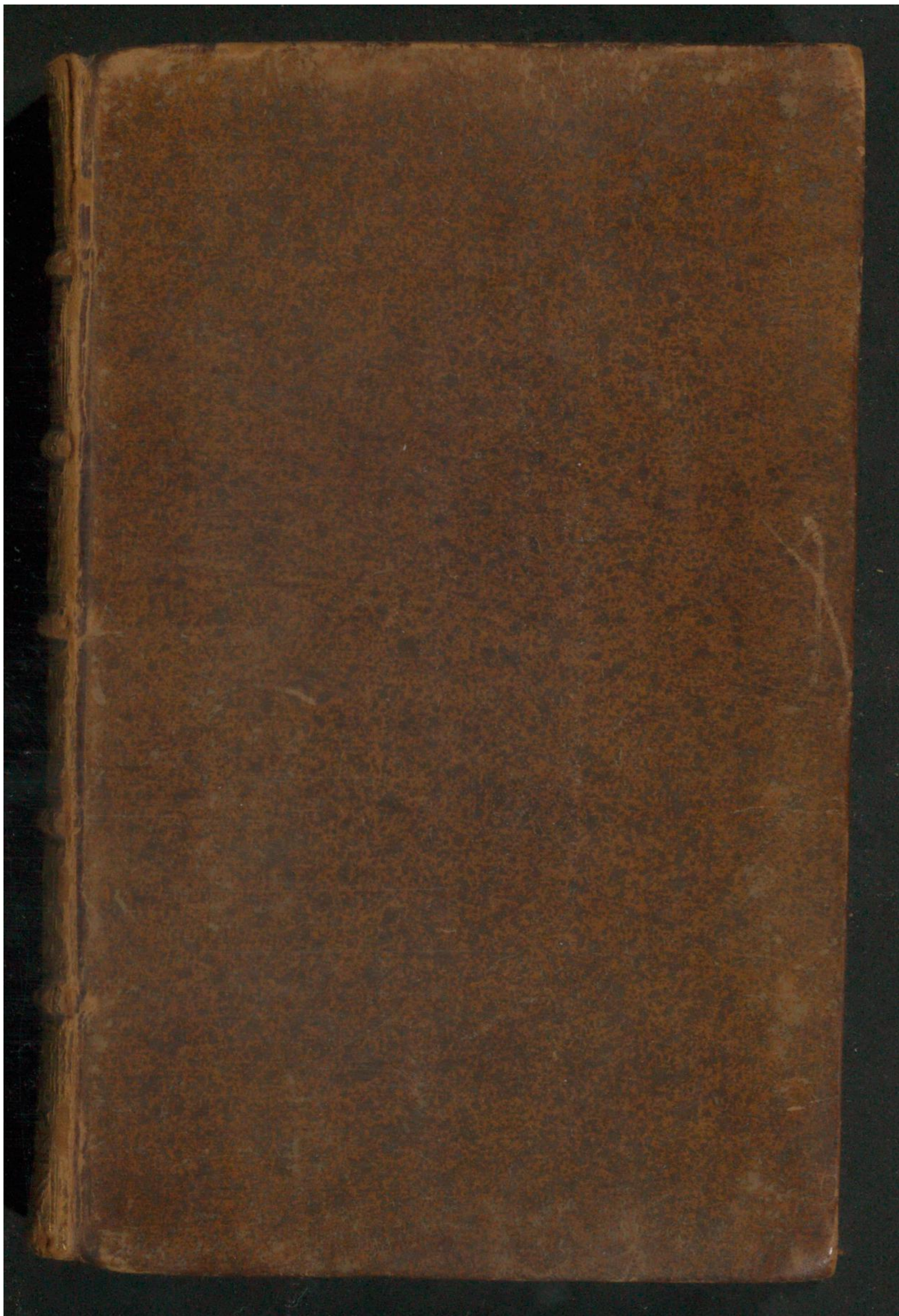
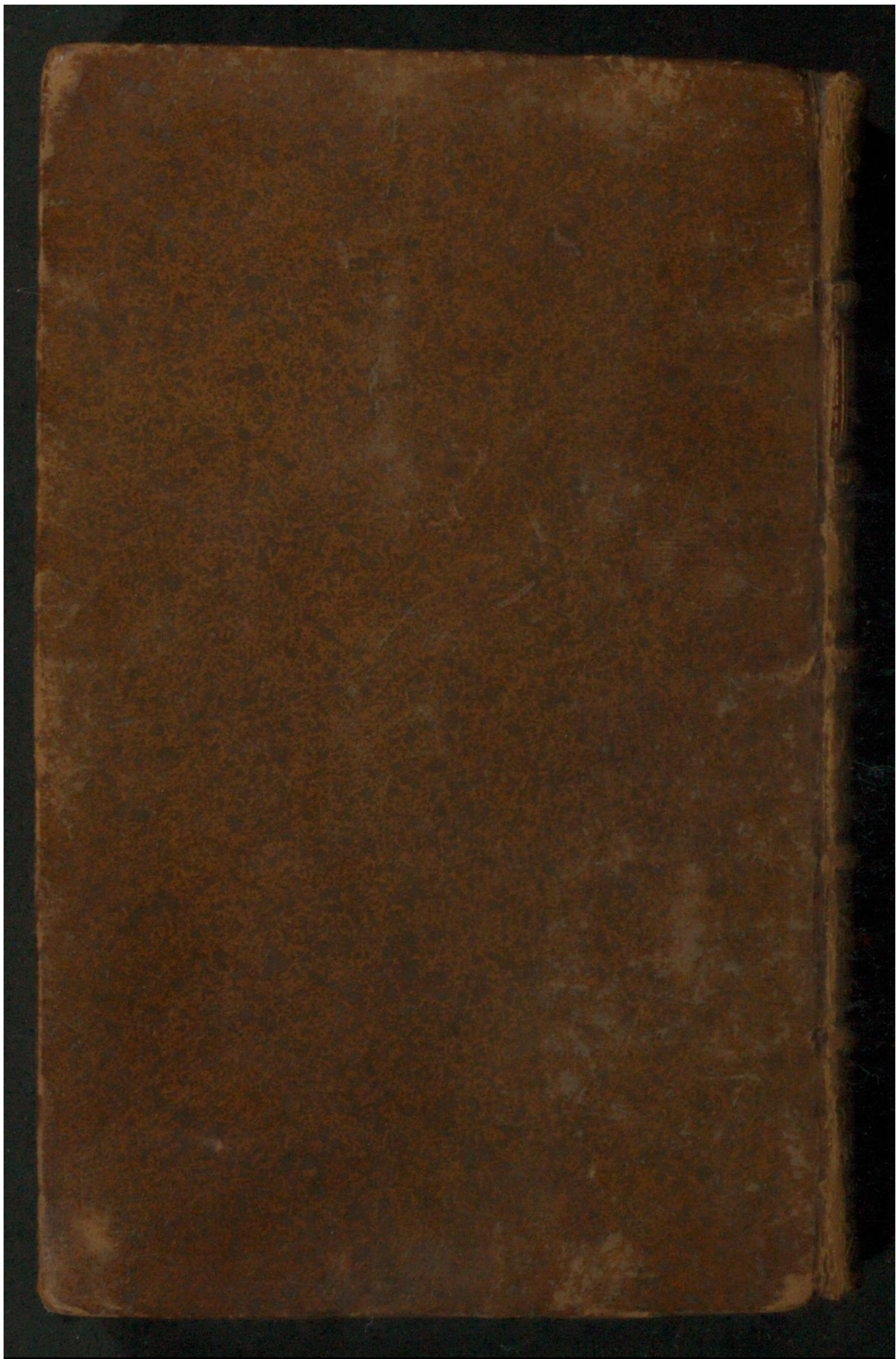

ZAMEN
SPREKE
TE.NAN

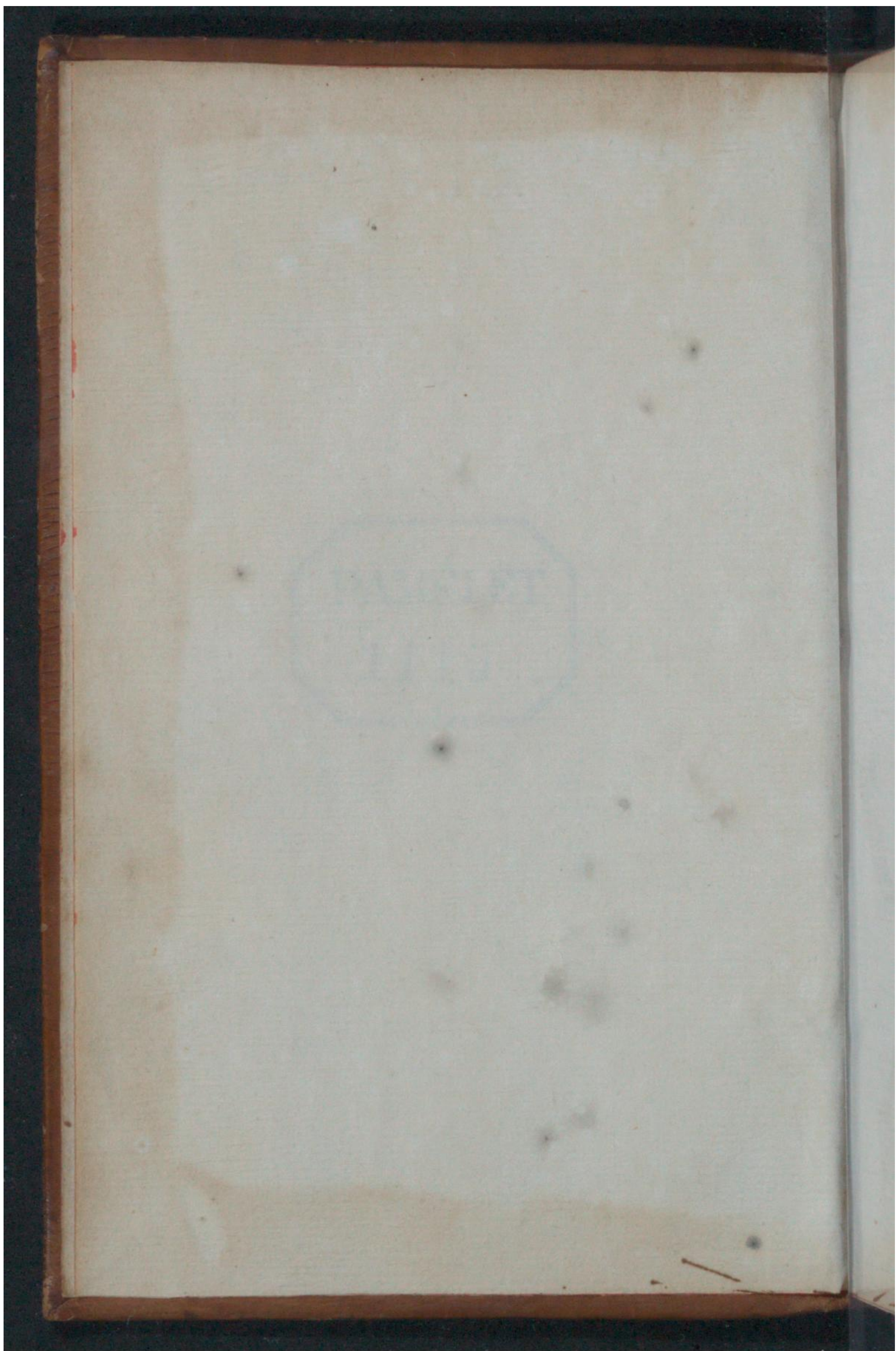

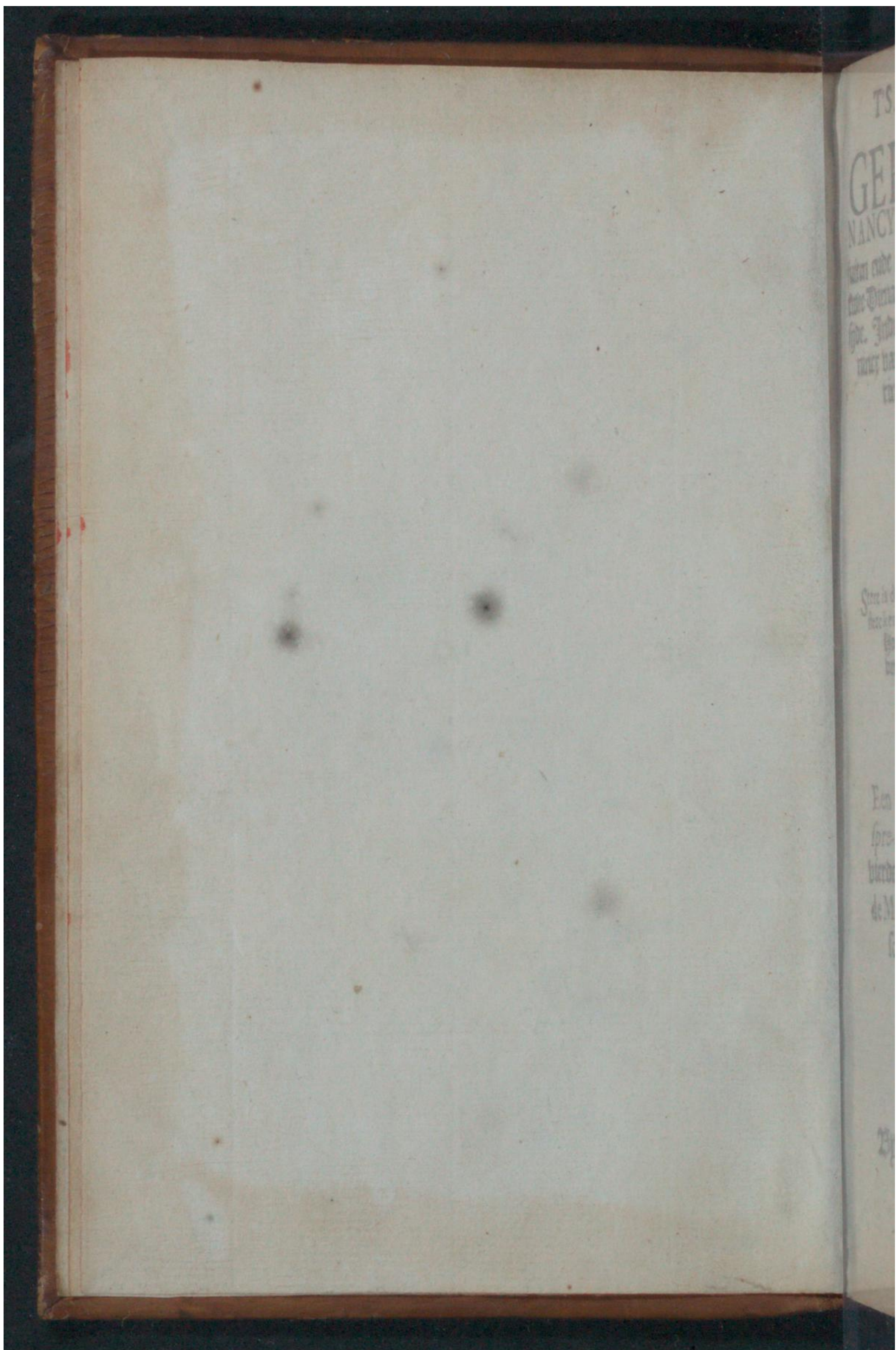

Mt C 13

T'SAEMEN-SPREKINGE
GEHOVDEN TE
NANCY, tusschen eenen Docteur der Je-
suiten ende eenen Capuchiner Monic aen d'eene/ende
twee Dienaeren des Goddelijcken Woorts aen d'ander
sijde. Inde tegenwoordicheyt van de Suster des Co-
ninck van Vranckrijck/des Hertogen van Lotthe-
ringe/ende anderer Persoonen. In de
Francoysche sprake beschreven
door Iaques Couet
van Parijs.

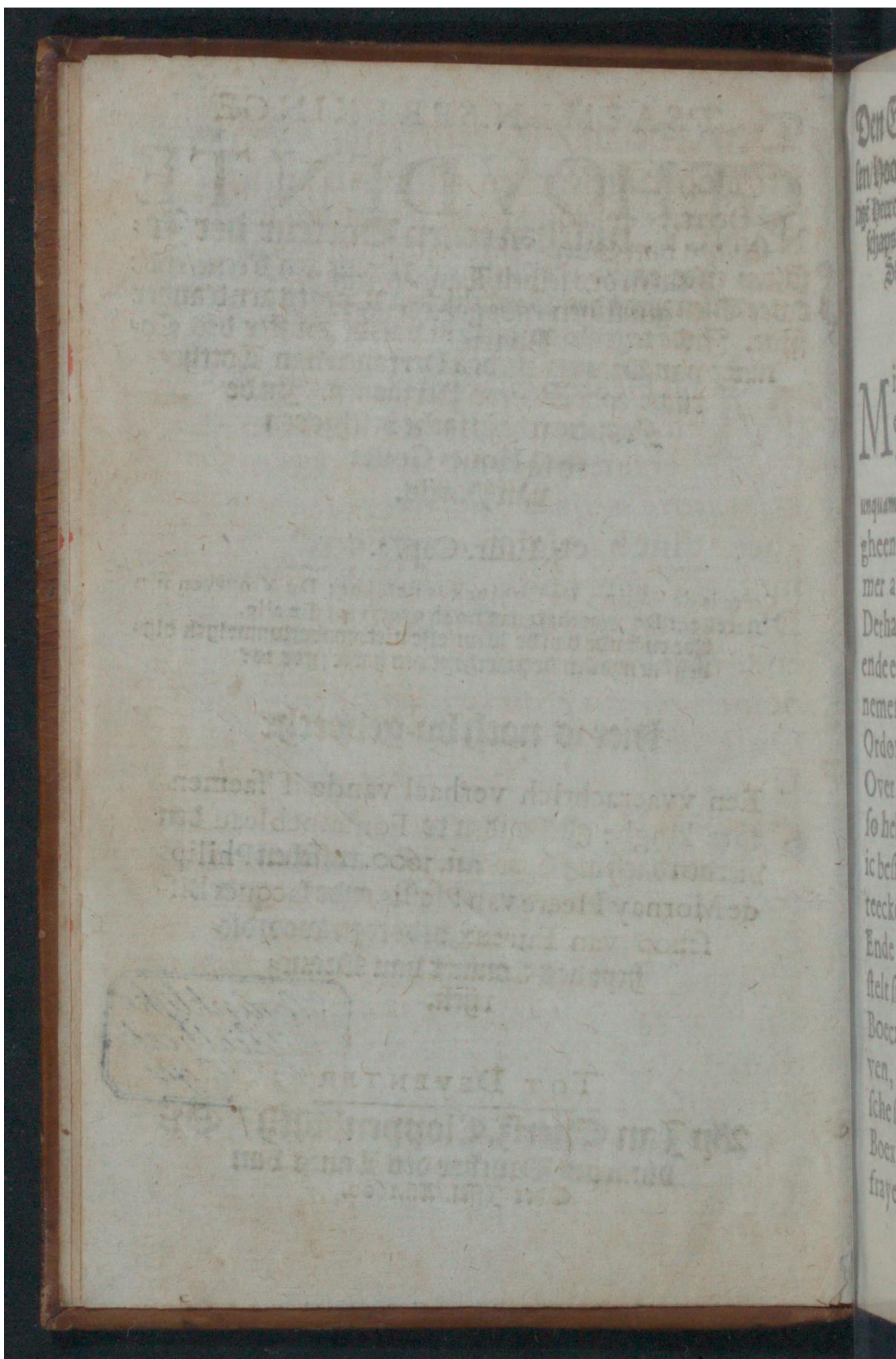
3. Esdr. Cap. 3.

Stere is de VVijn: De Coninck is stercker: De Vrouvven sijn stercker: De vvaerheyt dan noch overvvint die alle.
Hoe en soude dan de Princesse niet onoverwinnelijck blij-
ven/ aengesien de waerheyt aen haere sijde is?

Hier is noch by-gevoecht

Een vvaerachtich verhael vande T'saemen-
spre-kinghe ghehouden te Fontainebleau den
vierden dach in Meye An. 1600. tusschen Philips
de Mornay Heere van Plessis, ende Iacques Bis-
schop van Eureux, in de tegenwoordic-
heyt des Coninck van Vranc-
rijck.

TOT DEVENTER,
By Jan Evertsz. Cloppenburch/ Or-
dinarius Drucker des Lants van
Over-Jssel./An. 1600.

Den Edelen / Eerentfesten / Wijsen / Hooch-geleerden eñ seer voorsichtigē Heeren Ridderschap ende Steden des Lantschaps van Over-Issel / representerende de Staten des selven Landes / mijnen gunstigēn ende gebiedenden Heeren.

Mijn Heeren, niet sonder oorsaeke en hebben selfs de Heydenen vveten te seggen, *Homine ingrato nil unquam terra indignius tulit*, dat is, daer en is gheen dinc haetigher ende verachtsaemer als een ondanckbaer Mensche. Derhalven nae dat V. E. my de gunste ende eere gedaen hebben, om my aen te nemen eñ vveerdich te kennē tot eenē Ordonaris Drucker deses Lātschaps vā Over-Issel mijnes lieven Vaederlants, so hebbe ick by my selven bedacht, vvat ic best soude vinēd V. E. L. eñ Gst. tot eē teecken der dancbaerheyt te vereeren. Ende my onlanx leden ten handen gestelt sijnde om te drucken Een seer fraey Boecxkē aenvancx in Francoys beschreven, ende daer nae in onse Nederlantsche spraeke over geset, vvesende t'selve Boexken vveerdich om Lesen, als seer fraye stucken ende Leeringen van de

vvaere Christelijcke Religion inhol-
dende, van vvelcke Boexken de Over-
setter my de Dedication heeft vergun-
stiget: VVelckes angemarct ic my vvel
hebbe vvillen verdriſten V.E.L. eñ Gst.
dat selve Boexken te dedicerē ende toe
te schrijven, niet alleen om mijn danc-
baerheyt daer mede te betoonen, maer
oocop dat V.E.L. eñ Gst. daer vvt mij-
ne neersticheyt int Druckē, ende eens-
deels die goede Typos die ic alreetsheb-
be, daer vvt mogē siē eñ vernemē. V.E.
L. eñ Gst. seer ootmoedick biddēde, dat
in danc te vvillēnemē. Met erbiedenisse
dat ick door Godes genaede, so vvel tot
druckē als om noch betere eñ meerdere
Typos te vvervēgeē arbeyt oft gelt, nae
mijn vermoghen, en sal sparen ter eere
van dese Provintie ende die Regierders
der selver. VVaer mede ick den Al-
mogenden bidde V.E.L. ende Gst. te
bevvaeren in sijn heylige protectie. In
Deventer den 3. Sept. inden Iaer 1600.
op vvelcken dach Anno 1598. Philip. 2.
gevvesen Coninc van Spaniē deser vve-
relt overleden is. V.E.L. ende Gst.

Seer onderdaenige Dienaer
Jan Everſz. Cloppenborch.

Voor-reden des Over-setters aen den Christelijcken Leser.

BEminde Leser/of wel dese beyde Tractaetkens maer zijn aenghevanghene/ende niet volcomelijc wtgevoerde Disputatien/ nochtans so en twijfele ic daer niet aen/of een yeder die de selfde lesen sal/die sal bekennen dat hy daer wt grootelicx is ghesticht ende in den waeren geloove ghesterckct ghewordeu. Als de Leeraers des Pausdoms by haere verleyde Schaepen zijn/so beroemen sy haer van groote dingen/ende sy maeken de ongeleerde vroet/dat sy de Ketters (aldus sijn sy ghewoon de rechte Catholijcke Kercke Christi te noemen) den mont seer lichtelijck stoppen connen/ ende dat sy so wt de H. Schriftuyre/als wt de Boecken der Out-vaederen bewijsen connen/ datter gheen andere rechte noch saelichmaeckende Religye en is/ dan de Roomsche. Maer als sy in T'saemen-sprekinghe comen met

geleerde ende in het Disputeren geoeffende Leeraers der waerer Kercke / so blijckt stracx dat dit niet anders dan roem-redenen en zijn / daer mede sy de ongeleerde verdooven ende verleyden. Want inder daet so verachten sy de H. Schriftuyre / om dat sy ende haere valsche Leere daer in verachtet ende versmaet worden / gelijck dit genoechsaem gebleken heeft (op dat wy van andere niet en spreken) wt de woorden welcke de Jesu-wijt Comelet sich niet en heeft geschaemt noch geschroemt wt sijnen Godtlasterlijcken mont te laeten vlieghen in de teghenwoordicheyt van de Lotheringsche Vorstē eñ andere cloecverstandighe eñ hooch-verlichte mannen / segghende naemelijck / Dat de H. Schriftuyre is, Het Svveert der Kettere̅, Een doodende Letter, Een schorse sonder merch, Het Boeck der Ketteren &c. Door de Out-vaederen verstaen sy meesten deels Ioannem Duns, Scotum, Durandum, Petrum Lombardū, Thomam Aquinatem, ende andere meer / die

die geleeft hebben voor twee/drie/ vier/ vijf/of ses hondert jaeren/in de groot-ste duysterheyt des Pausdoms. Ofte als sy de rechte Out-vaederen by-brenghen tegen de rechte Leere der ghereformeerde Kercke/so nemen sy der selfder sproeten ende mis-verstandē (want sy sijn Menschen geweest/ende derhalven so hebben sy oock ghedwaelt) ende sy gaen voor by t'gene tegen haer/doch voor de waerheyt/ in der selfder Boecken geschreven staet. Ende al wat sy wt der Out-vaederen schriften citeren ofte voort-brenghen/dat willen sy dat even in so groote weerde sal gehouden worden/ als de H. Schriftuyre selfs: Siet pag. 12. Voorder ooc/so en sullen sy niet lichtelijck met yemandt willen Disputeren/dan in sodaenighe steden ofte plaetsen die onder de gehoorsaemheyt der Paus-lievende Overicheden staen/van de welcke sy tot haerē voordeele vercrijgen al wat sy begeeren/ooc sodaenige dingen die teghen alle reden ende billicheyt strijden/ghelijck/Godt

 betert/

betert/dit maer al te seer ghebleken en
heeft in de toerustinghe/ belept / ende
vonnissen der T'saemen-sprekinge ge-
houden te Fontainebleau. Doch be-
nevens t'gene dat epghentlijck in dese
T'saemen-sprekingē verhandelt wort
(als naemelijc/ Wie Richter moet sijn
in stuckē der Religpe: Wat vā de Out-
vaederen ende Concilien te houden sp:
Van de Transubstantiatie ende ande-
re misbrupckē des Avont-maels: Van
het rechte verstant der woorden Chri-
sti/ Dit is mijn Lichaem &c.) so can ooc
een peder wt dese Tractaetkens / ende
voornaemelijc wt het eerste/ leerē ken-
nen den aert der Jesuwijten ende hae-
rer aenhangheren/ welcke sijn verach-
ters van Godes H. woort: Sp connen
seer mepsterlijck verdraepen ende ver-
keeren de woorden der ghener die met
haer spreken ende in eenige onderhan-
delinge treden: Of sp schoon seer crach-
telijck wederlept worden/ so en willen
sp nochtans van haere dwaelinge gee-
nen afstant doen.

II. Hoe

II. Hoe periculeus het sy/dat die persoonen welcke de waere Religye toegedaen sijn/houwelijcken aen sodanige die van contrarye Religye sijn.

III. Dat niemant lichtelijck den valschen Leeraren en behoorde de ooren te leenen/of te hooren spreken ende prediken/dan in de tegenwoordicheyt eeniger Leeraeren der waerer Religye/ die haer connen tegenspreken.

IV. Den verkeerden yver eeniger vrowen/die onbedachsaemlijck de H. Schriftuyre besijden stellende/het oordeel in saeken van Religye den ouden Leeraeren willen over-geven.

V. Daer wort door-gaens in dit eerste Tractaetken bewesen/ dat niet onse/maer dat de Paepsche Religye nieuwe ende valsch is/overmits de H. Schriftuyre ende de best-ghevoelende Out-vaederen aen onse sijde sijn.

VI. In den Coninck van Vranckrijck/die de waere Religye verlaeten heeft/ende in sijne Suster/die in de selfde volstandich blijft (hoe swaerlijck sy

oock aengevochten eñ bestreden wort) sien wy volbracht t'gene de Apostel 1. Cor. 1. 27. schrijft / Het crãcke des VVerelts heeft Godt vvtvercoren, om het stercke te beschaemen. De lieve Godt wille haer in de waerheyt stercke ende behouden alle de daegẽ haeres levens / ende den Coninck door haer exempel bewegen wederom te keeren ende sich te begeven tot die daer hy van afghe-weken is.

Maer op dat ick aen een cleyn huys geen groot portael en maeke / so wil ick eyndighen: Den goetwilligen Leser biddende desen mijnen gheringhen arbeyt met so goede gheneyghentheyt te willen aennemen / als ic den selfden gedaen ende aen den dach gegeven hebbe. Dat de Over-settinge op sommige plaetsen so heel claer niet en is / sal de verstandige Leser die de selfde met het Francoys confereert / lichtelijc connen Oordeelen dat het eyghentlijck mijn schult niet en is / maer eensdeels des Auteurs in de Francoysche sprake /
welcken

welcken ick hebbe moeten volgen / die lanck ende overvloedich van woorden ende in malcanderen loopende redenen is: Eensdeels comt het oock by de materye selfs / die hier in verhandelt wort/welcke wat swaer is te verstaen/ ende eenen aendachtighen Leser verheyscht. Vaert wel.

W. B.

Tertullianus in Apologetico adversus Gentes, Cap. 6.

Vbi Religio? Vbi veneratio majoribus debita a vobis? Habitu, victu, instructu, sensu, ipso deniq; sermone proavis renuntiastis. Laudatis semper antiquitatem, & nouè de die viuitis: Per quod ostenditis dum à bonis majorum institutis deceditis, eà vos retinere et custodire quæ non debuistis, cum quæ debuistis non custodistis.

Dat is te seggen.

Waer is de Religye? Waer is de eer-biedinghe die ghy den Out-vaederen schuldich sijt? Ghy hebt uwe voor-ouderen verloochent door de Cleederen/ Spijse/ Onderwijsinge/ Verstant/ ende oock door de sprake. Ghy prijst altijt de Outheyt/ maer ghy leeft daegelicx op een nieuwe wijse: Waer wt dan ghenoechsaem blijckt/ aengesien ghy de goede instellingen ende onderwijsingen der Vaederen verlaeten hebt/ dat ghy nu hout ende bewaert dat ghy niet en behoorde te houden/ niet houdende t'gene ghy hat behooren te houden.

Een tsamen-sprekinge / gehouden binnen Nancy /beschreven door Iaques Couet van Parijs/dienaer des Godlijcken woorts.

CAtherina eenige suster des Coninckx van Vranckrijck/Princesse van Naverre/ Hertoghinne van Bar ende van Albret/ Gravinne van Armagnac ende Rodais/onder-Gravinne van Lymoges etc. Hadde my geroepẽ van Basel in Suitser-lant/(waer ic twaelf Jaren gewoont hadde/)om eenige maenden dienst te doen inde gereformeerde ghemeynte/welcke in haer huys t'saemen comt: Ende dat wt oorsake dat de Heere van Touche/ oock dienaer des Godlijcken woorts/woonachtich binnen Poictou/die den dienst soude ghedaen hebben/eenige dagen daer te voren was siec ghewordẽn. Dit bevel dicwils vernieut wesende so hebbe ic ten laetsten (overleggende den noot die daer was)niet alleen door dien dat de voorgenoemde Heere van Touche sieck was/maer oor door dien dat de Heere van Mozet/een van de Leeraren der gereformeerde Kercke te Metz die des maels de ledighe plaetse vervulde/van sijn Kercke te rugge gheroepen wert)door my genomen alle verhinderingen besijden te stellen / ende hebbe belooft dat ick my te Nancy soude vervoegen in het beginsel van November. T'welc geschiet zijnde/so hebbe ick aldaer gevonden den voorgenoemden Heere van Touche/die nae vercregene gesontheyt sich op den wech begeven had-

de/ende was tien daeghen daer te bevoren aen gecomen. Derhalven so hebbe ic sulckes hare Princelijcke hoocheyt vertoont/ende aengedient dat dewijle sy nu eenen hadde die mans genoech was om de gemeynte te onderrichten ende te leyden/sy my eene besondere gunst soude bewijsen/indien sy my woude ontslaē/ende verlaten/ende dat om vele oorsaeken. Maer sy gaf my ter antwoorde/dat sy sulckes niet en begeerde te doen/overmits sy verstaen hadde van mijn Heere den Hertoge haren man/dat daer seer wtnemende treffelijcke Doctueren vande Roomsche Kercke warē/die zijne hoocheyt belooft hadden/dat sy wt Godes woort wouden bewijsen/dat haer gheloove valsch was: Derhalven hadde sy seer gewenscht/dat/sonder eenighe straetmaere daer van te maeken/onser twee by malcanderen mochten wesen/op dat de een den anderē soude mogen verlichten ende met goeden raet behulpelyck sijn/ende dat sy begeerde dat ic een der selfder soude sijn/om haer te helpen verdedigē de waerheyt hares gheloofs/tegen de voorgeroerde Docteuren.

Hier op hebben die Heere van Touche ende ick haere Princelijcke hoocheyt ter antwoorde gegevē/dat dit geen gheringhe sacke en was/maer datmen voorsichtelijck ende wijselijck de selfde moste sien te beleyden/dewijle men ghenoechsaem verstont wat daer wt volgen woude/naemelijc datmen alle middelen aenwenden soude om haere P.H. af te trecken van de suyverheyt des dienstes Godes/ende om haer te bewegen dat sy ter misse gaen soude: Waer toe men geern gerakē woude door een t'samensprekin-

spreking e met der haeste geschiet/onder t'decsel van kennisse der saeke te willen nemen / welcke men alsdan den naeme soude geven dat haere P. H. daer door verstaen ende geleert hadde/ dat de Religye/in de welcke sy tot dier ure toe geleeft hadde/niet oprecht en was/ende dat sy haere saelicheyt niet en conde betrachten/ ten waere dat sy haer voechde tot de Roomsche Kercke. Wy achtten dit voor eene harde ende gestrenge aenvechtinge/welcke haere hoocheyt van mijn Heeren de Princen wert aengedaen/ dewelcke sy sonderlinge eerde ende beminde/de wijle sy nu met de selfde verbonden was: Ende dat des te meer om dat sulckes insonderheyt gheschiede vanden Hertoghe haeren man / die haer door de gewoonelijcke clachten/vol van superstitieuse verschrickingen/welcke hy haer dach ende nacht deve / grootelicx bedroefde/ verkeerende haere vreucht ende blijtschap in een geduyrich verdriet ende hertseer. Des niet tegenstaende so hebbē wy haere hoocheyt vermaent dat sy sulckes alles ten aensiē der voorgenoemder Heeren Princen ten besten woude nemen/als hercomende wt de liefde welcke sy haer toedroeghen/achtende dat sy tot haeren voordeele niet beter en conden doen / dan dat syse brochten tot haere Religye ende geloove. Wat de reste aenginc / dat wy voorseker vertrouden/dat haere Pr. hoocheyt met ons vierichlijck den naeme des Heeren aenroepende/ onbewegelijck in volstandicheyt soude volherden ende vast staende blyven tegen alle aenvechtingen ende stormen/ende dat sy vrymoedichlijck belijdende de heylighe waerheyt/de Goddelijcke Majesteyt eeren soude. Wy seyden/dat

den dat sy ons wel goet tijt hadde behooren te verwittighen van dit opset/op dat wy ten bes-ten dat mogelijck waere geweest/hadden mo-gen ons bedencken ende voorsien op de voor-naemste omstandicheden ende stucken van so-danich eene t'saemen-sprekinge. Nochtans indien het ghebuerde/datsy daer op wouden dringhen ende aenhouden bin dien wy noch te Nancy souden wesẽ/ende indien sy presenteer-den door de H. schriftuyre te willen bewijsen dat haere hoocheyt eene valsche Religye was aenhangende/wy en twijfelden geensins daer aen/of Godt de Heere en soude ons die genade doen/ dat wy beter souden verdedighen door zijn H. woort het waerachtige geloove/dan sy het selfde souden connen bestormen.

Het heeft sich toegedraeghen / dat des aen-staenden vrydaechs/ wesende den twaelfsten dach Novembris/ de voorgeroerde Princesse ons bevolen heeft op het Casteel te comen/al-waer wy ghecomen ende verschenen sijnde in eene grote caemer / nae dat mijn Heere de Duc van Bar my toeghesproeken ende willecoeme geheeten hadde/so is oock de Heer Cardinael van Lorrayne in de selfde caemer gecomen: Ende nae dien sy eenen tijt lanck met de Prin-cesse gesproken hadden/so is sy tot ons aenge-comen/ende seyde/dat wy des aenderẽ daechs in ghesprecк souden treden met de ghenoemde Docteuren/ende dat sulckes geschieden soude in haere kaemer/ alwaer niemant comen en soude/dan syn hoocheyt/mijn Heere de Herto-ge haeren man/de Heer Cardinael sijnẽ schoon-broeder/de voorverhaelde Docteurẽ/ende wy/ eñ dat sy ooc tegẽwoordich soude sijn. Hier op hebbẽ wy geantwoort/dat wy niet en mochtẽ

spreken in eē beslotē caemer eñ als onder den schorsteē/vā so grootwichtige dingen als dese waeren/ betreffende de eere Godes / ende den stant haeres gheloofs / waer wt al veel meer volgē soude als haere Princ. hoocheyt vermoeden conde. Derhalven indien de t'saemensprekinge geschieden soude/so begeerden wy datse opentlyck mochte geschieden/ ende dat het een yeder mochte gheoorloft wesen/so wel die van dese/als van gene Religie zijn/daer by te staen/ dewijle wy getuygen behoefden om ons voor alle lasteringhen te bevrijden: En of wel de voorgheroemde Princen meer dan ghenoechsaem waeren om te ghetuygen van t'ghene dat ghedaen ende gesproken soude worden in deser t'samen-sprekinghe/nochtans so soude haere groote aensienelijckheyt verhinderen/ datmen sulckes niet en soude connen weten/dewijle dat de gene die begheerich souden wesen om yet te leeren/haer niet en souden dorven vraeghen. Hier mede is de Princesse wederom ghekeert ende ghegaen tot de Princen/welcke dese dingen gehoort hebbende/haer ter antwoorde gaven/dat sy het niet raetsáem gevonden en hadden/datmen dese t'samen-sprekinge soude verspreyden/ofte t'gene daer in gedaen ende ghesproken soude worden aen den dach brenghen: Nochtās aēgesiē wy beslotē haddē niet te willen handelē dan int openbaere/ende inde teg.nwoordicheyt van ghetuyghen/so waeren sy te vreden/dat die welcke van eener Religye waeren met haere Princelijcke hoocheyt/daer souden teghenwoordich sijn/maer niet die van de haere / naemelijck van de Roomsche Religye waeren. Dit dan ons van haere Pr. hoocheyt

selfs wederom aengedient zijnde/of wy schoon wel verstonden dat dit nerghens anders toe streckende en was/dan om te verhinderen dat die van de Roomsche kercke/door het aenhooren van dese t'samen-sprekinge/geenen smaeck crijghen en souden van t'ghene sy ons souden hooren spreken/of op dat het ghetuyghenisse d'welck ons van niemant dan van den onsen en soude gegeven worde/des te weyniger aensien soude hebben: Nochtans so en hebben wy op ons voorich versoeck niet harder willen dringhen/noch voort aen begheeren datter die souden moghen by wesen welcke de voorghenoemde Princen niet en begheerden datter teghenwoordich souden sijn/maer sijn te vreden geweest dat het also/gelijck als het haer beliefde/geschieden soude. So dat dan den naestvolghenden morgen-stont is bestemt ghewordden.

So zijn wy dã des Saterdaechs/d'welc was dẽ dertiendẽ Novẽbris/ verschenẽ op het Slot te Nancy in eene groote caemer/vergeselschapt sijnde met eẽ groot getal Mẽschẽ vã verscheydẽ qualiteyt / al t'saemẽ belijdenisse doende vã de gereformeerde Religye. Na dat wy õgeveer lijc eẽhalve uire gewacht haddẽ/so sijn gecomẽ mijn Heerẽ de Princẽ/te wetẽ sijn hoocheyt de Hertoge vã Lorrayne /mijn Heere de Hertoge vã Bar/Me Vrouwe de Hertoginne/vergeselschapt met vele Vrouwen ende Iofferen/ ende ten laesten quam die Heer Cardinael met sich brengende den Heere Comelet/ voornaemsten Doctoor by de Iesuijten te Pont a Mossoy/ ende noch eenen Doctoor/ wesende eenen Capucijner Monic/genaemt Broer Esprit. Dese ingecomẽ zijnde ende haer stracx presenterende

voor

voor de Princesse/hebben ons aenleydinge gegeven om voort te treden ende ons recht tegen haer over te stellen/op dat wy haer des te bequaemelijcker souden connen antwoorden.

Na dat nu aldus een yeder zijn plaetse hadde ingenomen/ so heeft haere Princelijcke hoocheyt seer wel te propooste/met eene besondere voorsichticheyt/stemmicheyt / ende sedicheyt/ (betamende voorwaer eene soedanighe wijse/ deuchden-rijcke/ende Christelijcke Vorstinne) haer gewent tot zijne hoocheyt den Hertoghe van Lorrayne by den welcken sy sat/den welcken sy aensprac met eene lieflijcke reden/ welcke van het geheele ghesélschap wel is verstaen geweest/ seggende: Mijn Heere / ghy weet wel dat ick geen oorsaecke en ben van dese by-een-comste/als ooc dat ick de selfde niet versocht en hebbe / want ick en hebbe noyt ghetwijfelt in mijn gheloove / noch aen de waerheyt mijner Religye : Ende dewijle ick altoos gevoelt hebbe dat ick wel was onderrichtet ende vastelijck daer in gegrondet/so en hebbe ic noyt begeert/datmen my eenige nieuwe onderrichtinge soude doen. Maer dewijle ghy my dicwils geseyt hebt/dat ghy Doctooren haddet/welcke belooft hadden te bewijsen wt Godes woort dat mijn geloove valsch is: So hebbe ick ten langhen laesten verwillicht de selfde te hooren/maer woude vergeselschapt sijn van twee dienaeren des Goddelijcken woorts/die hier nu tegenwoordich sijn/welcke my sullen helpen staende houden / dat het so wijt van daer is dat onse Religye valsch soude wesen/ dat sy ter contrarye gantsch waerachtich is/ende seer wel gegrondet in de heylighe

 schrif-

schriftuyre.

Alsdã heeft die voorgenoemde Heer Comelet aengevangen te spreken/ verclarende de heylige begeerte die hy altijt ghehat hadde/sont dat de Princesse gecomẽ was in verbantenisse met het Doorluchtige ende Christelijck huys van Lorrayne/om haer wederom te brenghen tot den schoot van onse moeder de heylige Kercke/ ende dat des te meer/om dat sy daer buyten sijnde/geene versekeringe van haere saelicheyt hebben en conde. Dat hy derhalven aldaer verschenen was / om na zijn wterste vermoegen haer te doen verstaen hoe wijt dat sy tot noch toe van den rechtẽ wech was afgedwaelt geweest/sich versekerende dat sy haer goetwillichlijc soude laeten leyden ende onderrichten/ ontfangende vã hem allerley goede ende Saelichmakende onderwijsingen: T'gene dat hem hope gaf dat sy geern sijnen woorden geloove soude geven / was de sekerheyt die hy hadde dat sy hem hielt voor haeren seer onderdaenigen ende gantsch toegeneychden dienaer.

Hier op hebbe ick (ghebeden sijnde dat ick van d'ander (yde het woort woude voeren) my ghewent na sijne hoocheyt den Hertoge van Lorrayne/ende aldus geantwoort: Mijn Heere/aengesien wy onder de sekere beschuttinghe ende hulpe onses Godes / achtervolgende sijne heylige beloften/hier verschenen sijn/gelijc uwe hoocheyt ons bevolen heeft: So sal ick met alle eerbiedinghe ende onderdanighe vrijicheyt spreken ende seggen/aenghesien dat voor seker de Ziele is het voornaemste deel des Menschen / van t'welcke het Lichaem ontfanght sijn ghelucksaelicheyt ofte ongeluck / so en isser

niet

niet daer toe mē sich mz meerderē vlijt eñ neer-
stichept moet begevē/dan om eē goet ende vast
Fondament/ belangende de hope der Saelic-
hept der selfder/te leggen. Ten desen aensiene/
so moet ick prijsen de goede genegenthept welc-
ke mijn Heer Comelet verclaert te hebben om
te bevorderen den welstant ende Saelichept
van haere Princelijcke hoochept. Want om
de waerhept te spreken/indien wy/gelijc Godt
ons beveelt/schuldich sijn onsen naesten te lie-
ven als ons selven/ so en behoorden wy geen
clepner sorge te draeghen voor eens anderen
Saelichept/als voor ons epgene. Maer het
sal van noode wesen/dat wy goede acht geven
ende besien welck het Fondament sp daer op
dese hope moet gegrondet staē/wāt het te vresē
is indiē mense bout op het onvaste sant/eñ niet
op de vaste onbeweechlijcke steenrotse/ datse
lichtelijc sal connē om gestootē wordē/eñ sal in
groot ghevaer staen van ydel ende gants van
geender weerde bevonden te worden. Hier en
tusschen wat aengaet het ghelove ende t'ver-
trouwen van haere Princesselijcke hoochept/
daer hebben wy goede kennisse van/ende wil-
len haer vrpelijck getupghenisse geven/dat sp
waerachtelijck ende voor seker is eene Christe-
lijcke Princesse/ende dat sp gātschelijc gegron-
det staet op de Heplighe en Canonique schrif-
tē. Derhalven/Heer Comelet/indien ghy hier
verschenen zijt / om achtervolgende de belofte
die ghy gedaen hebt/te bewijsen wt Godes H.
woort dat haere hoochept een valsch geloove
heeft: So sijn wy hier verschenen om u te hoo-
ren/ende om daer nae/met de hulpe van God/

ende door de waerheyt sijnes woorts het contrarie te doen blijcken voor alle die hier tegenwoordich zijn. Indien het u dan raetsaem dunckt/so willen wy verhaelen alle de puncten of stucken ende deelen des gheloofs van haere hoocheyt / het een voor het ander nae/ende te gelijcke bewijsen hoe sy in de H. schrifture gegrondet sijn/op dat ghy daer wt moocht kiesen sodaenige als ghy meynt te connē bewijsē wt Godes woort valsch te zijn: Wy sullen aen onser sijde ons beste doen om de waerheyt derselfder wt Godes H. woort te bewijsen ende te verdedigen. Hier op heeft de Heer Comelet my gesegt/dat hy voor eerst ende voor al wel geern weten woude/waer voor ick de olt-vaederen ende haere schriften achtede. Want/seyde hy/ wat het woort Godes aengaet/begrepen in de heylige schrifture/het is een yeder bekent/dat het is den boeck ende t'sweert der ketteren/die haer ketterië op de spreuken ofte woorden derselfder gegrondet hebben/ ende met dit sweert geven sy de Kercke ontallijcke vele wonden.

De Jesuijten verachten de H. schrifture

Hier op gaf ick hem ter antwoorde / dat hy Godt ende sijn heylich woort een al te groote schande ende oneere aendede/als hy de heylige schriften noemde den Boeck der ketteren, om dat sy eenige spreucken der selfder hebben misbruyct/die treckende van haer recht verstant/ om te ghebruycken tot bemantelingen haerer dwaelingen ende misverstanden: Daer sy sus anders is den boeck van alle de ware kinderen Godes/wt den welckē sy niet alleen sijne Godlijcke Majesteyt en leeren kennen/maer oock sijen goede geneygentheyt tot haer / belangende t'gene de Saelicheyt haerer sielen aengaet.

Men

Men behoorde de H.schrift niet te achten of te noemen het Sweert der ketteren / maer veel meer het Sweert daer mede de getrouwe dienaeren Godes de ketteren hebben bestreden/ ende daer mede sy overwonnen ende gedoodet hebben alle ketterijen: sy is het boeck der ghetuygenisse/d'welck onse Heere Jesus Christus gebruyct heeft om den Satan in sijne leugenen te overwinnen/ende om hem te beschamen in sijne boosheyt. Nae der hant hebben oock de Apostelen des Heeren / ende alle die haer ghevolcht sijn in het Predickamt der waerer Euangelisscher Leere/de selfde gebruyckt om te wederlegghen allerley soorten van ketteren ende dwael-geestē in den geloove. Jesus Christus heeft willen door het Boec der H.schriften bekent worden/ want Johann.5 spreeckt hy/ Ondersoeckt de schrift, vvant sy ist die van my ghetuycht. De Berreen en conden niet versekert sijn van t'gene d'welck de Apostel Paulus haer gheprediсkt ende geleert hadde/ tot dat sy sijne leere hadden vergeleken met de heylige schriftuyre/ende verstaen dat sy geheelijck daer mede over een quam/gelijck hier van te lesen is Act.17. wederom lesen wy Act.18. dat Apollos disputeerende teghen de Joden van het Christen geloove/so heeft hy de waerheyt des Christen-doms/ende de valschept der dingen welcke de Joden voort brachten tegen Christum ende sijne leere / bewesen wt de H. schrift. Om cort te maken/die in der gemeynte wil spreken om de conscientien te stichten/ die moet de woordē Godes spreken/welcke begrepen sijn in de H.schriftuyre / niet sijne eygene/of eeniger anderer Menschen/ gelijck ons

Mat.4.

de Apostel

1.Pet.4.11 de Apostel Petrus leert. Derhalven so ist meer dan reden dat wy dit staende houden / naemelijck dat de waerheyt des gheloofs ende der Christelijcker hope op de H. Schriftuyre moet gegrondet staen: Ter contrarie so moet oock het onwaerachtighe door de selfde wederleyt worden / sonder datmen sich behoeft te laeten binden aen het gevoelen ofte goet duncken der Menschen / hoe geleert sy ock souden moghen gheweest sijn.

Hier op gaf de voorgenoemde Heer Comelet wederom ter antwoorde / dat hy niet vã eenerley gevoelen met ons en was / belangende de oude Leeraeren / dewijle hy die niet en hielt voor slechte Menschẽ / maer voor mannen die van boven verlichtet waeren / welcker schriften in het wtleggen der H. schriftuyre in geen minder weerde en behoorden / gehouden te wesen in de Kercke Godes / dan de H. schrift selfs.

Men heeft hem hier op geantwoort: Wat de oude Leeraers aengaet / wy houdense in eere ende in weerde / om die wtnementheyt der gaeven ende genaeden welcke Godt de Heere haer heeft mede ghedeylt / jae wy achtense even so groot / als sy selfs begeeren. Stracx hebben wy hem voorgedraeghen t'gene de H. Augstinus schrijft tot den H. Hieronimum / daer hy seyt / ick hebbe geleert geenen anderen schriften / behalven alleen den Canonijcken Boecken der H. Schriftuyre / dese eere te doen / naemelijc te ghelooven al het gene dat daer in begrepen staet: Maer dese eere en gheve ick den Boecken der Bisschoppen ofte anderer Leeraeren niet / die nae de tijden der Apostelen geleeft hebben / hoe heylich eñ geleert sy geweest sijn / of noch mogẽ wesen:

August. ad Hieronim. Epstiel. 19. Dist. 9. c. Ego. so. &c Noli Frat. Dist. 8. c. non quorũ libet.

wesen: Maer ic lese de selfde/om aen te nemen ende voor goet te achten al t'gene dat ick daer in vinde wel over een comende met de Heylige schriftuyre/en verwerpé vrÿelÿc t'gene sy souden mogen geschreven hebben daer mede strÿdende. Ende ick gheve den genen die haere Boeckẽ lesen sal / de selfde vryicheyt welcke hy neemt in het lesen van andere Boecken.

De Heer Comelet bekennende waerachtich te sÿn dat de H. Augustinus aldus gesproken heeft/so hebbe ick daer voorder by gevoecht/ dat dan het gevoelen der Out-vaederen aennemen ende willen gelden laeten teghen t'gene men in de H. schrift beschreven vint (d'welck niet alleen en soude sÿn die met malcanderen gelÿcken ende in eener weerde houdẽ/maer ooc verheffen ende meer achten dan de H. Schrift) soude wesen een overtollich werck/ten aensien der voorgenoemder Leeraeren/ dewÿle men haeren schriften meer soude toe schrÿven ende grooter achten als sy selve doen. Hier benevens so baeden wy hem dat hy sich woude erinneren der spreuke des Heylighen Basilÿ/ die in den tachtichsten reghel Moral. sept/ dat al t'ghene datmen voorstelt buyten de H. Schriftuyre/ dat en can niet anders dan Sonde wesen/dewÿle het sonder geloove gheschiet: Ende het is sonder geloove/om dat het geloove comt wt het ghehoor/niet wt het ghehoor der Menschelÿcker woorden / maer des Godlÿcken woorts/ begrepen in de H. schriften. Het soude eene gants ongerÿmde of onredelÿcke saeke syn / datmen van Godt of van den Godtsdienst anders soude spreken / dan hy selfs spreeckt in de Heylighe Schrif-

tuyre.

tuyre. Het is geheel onbillich / datmen in saec-
kē die de eeuwige saelicheyt aengaē/ de consci-
entien meer soude willen binden aen Men-
schen woorden/dan aen Godes woort/aenge-
sien de Menschen dickwils bedriegelijck sijn
in haere beloften/of t'gene d'welck sy met een
goet voornemen belooft hebben/dat en connen
sy door haere swackheyt of onvermogen niet
vol-voeren: Daer ter contrarie Godes H.
woort niet en is dan suyvere waerheyt/alle tijt
vergeselschapt met sijne almogentheyt om de
selfde te volbrengen. Wy seyden hem/ dat hy
behoorde te weten/dat wanneer de Menschen
yet voort brengen buyten Godes woort/so en
connen sy niet dan Menschelijcke redenen by-
brengen/welcke den Christenen ende de Chri-
stelijcke Religye noch eere/noch profijt aen en
brenghen.

So wilt ghy u dan/sprack de Heer Comelet/
gantschelijc houden aen de H. schriftuyre? hem
worde gheantwoort/ja wy/aenghesien sy ghe-
noechsaem is om ons wijsheyt te gheven ter
Saelicheyt / ende wy sonder verder te gaen/
daer in vinden al t'gene wy behoeven tot on-
derrichtinge in onse onwetenheyt/tot verma-
ninghe in onse traecheyt / tot berispinghe ende
verbeteringe in onse gebreken/tot vertroostin-
ghe in onse aenvechtinghen / ende in somma /
om tot alle goede wercken volmaecktelijck on-
2.Tim.3.16. derwesen te worden. Indien wy in de selfde
niet en vinden al t'gene daer door wy ter Sae-
licheyt connen onderwesen worden / so sullen
wy dat te vergeefs soecken in eenige schriften
der Menschen. So dat seer wel ende bequae-
melijc Athanasius/ schrijvende tegen de Afgo-
derye

dertje/ghesproken heeft/dat de H. Schriftuyre beschreven door het ingeven Godes genoechsaem sy om de waerheyt te bevestigen. Ende de heylige Hilarius seyt / datter niet en is gehoorende ter Saelicheyt der Menschen / of ten is in Godes woort begrepen. Hila. L. 2. de Trini.

Hier op heeft de voorgenoemde Heer Comelet geantwoort/hoe ? Wilt ghy loochenen datter duystere spreuken sijn in de H. schriftuyre/ welcke wtlegginge behoeven ? Ende wie salse ons wtlegghen/anders als de Out-vaederen? Ende waer salmen die vinden / dan in haere schriften / welcke vol claerheyt sijn / ende die ons sijn als een licht om te wandelen door de duysterheyt der H. schriftuyre? Welcke so duyster/ ende so swaer is om te begrijpen / datse/ sonder de wtlegginge der oude Leeraeren/is als een doodende letter, ende als een schorse sonder merch. Hier op heeftmen hem geantwoort/dat hy den Naem van doodende letter ende andere der gelijcke niet en behoorde so gantschelijck ende sonder onderschept de H. schriftuyre toe teschrijven/ aenghesien dat de Apostel Paulus dese woorden ghebruyckende 1. Cor. 3. genoechsaem te kennen geeft/dat hy sulckes niet anders dan van de Leere des wets en wilt verstaen hebben/welcke sekerlijck doodet/ende sy brengt de doot ende verdoemenisse over de Joden / ende over alle andere die/achtervolgende haer exempel / op de selfde alleen souden willen steunen ende staende blijven/ sonder het Euangelium daer by te willen voegen. Men can oock niet seggen/dat de H. schriftuyre sy een schorse sonder merch, dan alleenelijck ten aensien der gener die haer selven so

vast bin-

vast binden aen de woorden der selfder/dat sy haer niet en becommeren om den rechten sin ende meyninge daer van te verstaen/ ofte die sich so laeten vergenoegen met eenige ceremonien/die daer in verordineert worden/dat hier en tusschen haere conscientie haer niet en voeght noch en schickt nae de Geestelijcke onderwijsinge/die daer in geleert worden/gelijck te sien is Rom. 2. belangende de besnijdenisse. Hier en boven/so en betaemt het geenen Mensche die Godt de eere gheeft welcke hem toecomt/ de duysterheyt toe te schrijven der H. schriftuyre welcke van Godt comt/ ende de claerheyt den menschelijcken schriften toe te eygenen/aengesien dat God niet dan licht ende claerheyt en is/jae hy is de Vaeder der lichten/ gelijck de Apostel Jacobus getuycht c. 1. ende hy heeft ons sijn woort/ begrepen in de Hey. Schriftuyre/gegeven/op dat het ons sy eenen Lantern onser voeten/ om ons verstant ter Saelicheyt te verlichten: Gelijck de Prophete David getuycht Ps. 19. ende 119. Ter contrarie so isser in de Menschen/ende in al t'gene d'welc van haer voort comt/ niet dan duysterheyt/ seer onbequaem om te kennen ende anderen te leeren kennen onsen Heere Jesum Christum/ ende de waerheyt sijner heyliger Leere. So dat het seker ende buyten allen twyfel is/dat de oude Vaederen ende Leeraeren noyt en souden eenige oprechte verlichtinghe gehat hebben in het stuck van de Religye/noch om haer selven/ noch om andere voorderlijck te sijn ende recht te leyden/ ten waere saecke dat de H. Gheest haer die gegeven hadde door de heylige Schriftuyre. Ghelijck het dan den genen die eene wet

Iohs. 1.
Eph. 4.

gegeven

gegeven heeft eygentlijck toecomt de selfde wt te legghen: Alsoo en isser oock geenen sekerderen noch bequaemeren wech om de Schriften wt te legghen/dan dien welcke ghevolcht hebben de Priesteren ende Leuijten/welcke/ghelijcker ghescreven staet Nehem. 8. Den volcke het verstant der wet Godes openden door de Schriftuyre. Wat aengaet dat hy soo groot werck maeckte van de Vaederen/belangende de wtlegginghen der duystere redenen die in de H. Schriftuyre sijn/so behoordemen te gedencken/dat de Out-vaederen ende Leeraeren ons om tot het rechte verstant der Heyligher Schriftuyre te geraeken/niet en wijsen op haere eygene schriften/maer sy senden ons tot de H. Schriftuyre selfs/als daer de H. Augustinus seyt/dat de heylige Gheest so heerlijck ende soo heylsaemlijck de heylige schriftuyre getempert heeft/dat het gene d'welc in eenige plaetsen der selfder wat bedecktelijck ofte duysterlijck gheseyt wort/dat selfde wort op andere plaetsen in de welcke vã de selfde dingẽ gehandelt wort/veel claerder ende helder wtghesproken. Hy schrijft oock op een ander plaetse in het selfde Boec/datmen om de duysterste manieren van spreken die in de H. Schrift sijn te verlichten/ moet van de claerste exempelen wt de selfde nemen/op dat de ghetuyghenissen der heldere ende claere spreuken wech nemen den twyfel ende t'mis-verstant d'welck in de onsekere ende duystere is. Ende om de waerheyt te seggen/ als de Vaederen in haere schriften eene rechte wtlegginghe gegeven hebben over eenige duystere spreuken/dat is wel geschiet met een bewijs der wtnementheyt haers cloecken ver-

August. L. 2. de Doct. Chris. c. 6.

Cap. 9.

stants in de h. Schriftuyre/doch sulckes is ge-schiet door andere plaetsen der heyliger schrif-tuyre selfs / welcke haer eene ongehetwyfelde verlichtinge gegeven hebben.

Hier op heeft de voorgenoemde Heer Co-melet geantwoort / dat wy wel in deser saeke den heyligen Outvaeder Augustinum aen on-ser syde hadden/ maer/seyde hy/ dat en is noch maer een man. Hier op heeftmen hem ghe-antwoort / indien hy den selfden in dit punct woude verwerpen/so mostmen met hem noch vele andere verwerpen/die in desen deele het selfde gevoelen met hem gehat hebben / gelijck sulckes ghenoechsaem blijcken soude/ indien-men in de aenghevanghene handelinghe wat voorder treden woude.

Maer/sprack de Heer Comelet/ ghy weet wel dat in eene wel gestelde Republique oft ge-meyne beste/ niet alleen en zijn beschrevene wetten/maer daer sijn oot Richteren/om die wt te legghen / door welcke wtspraeke alle verschillen geslist ende ter neder geleght wor-den. So soude dan de Christelijcke Kercke wel elendich ende te beclaghen sijn/ indien sy haere Oordeelen ende goetduncken van voor-vallende verschillen nerghens anders nae en soude connen of moegen voegen / dan alleen nae de woorden Godes/gelijck die ghescheven staen inden Bijbel: Jae sy soude sijn als eene wanschaepene ende misnaeckte Republique indien sy niet anders en hadde dan de stomme wet/ende indien sy ontbloodet waere van den richter / die haer het herte ende leven gheeft. Dit dan aldus wesende / seyde hy / hoe comt het dat ghy lieden wilt dat onse verschillen

door de H. Schriftupre gerichtet ende gheoordeelt worden/ ende waerom en wilt ghy niet veel liever dat sy gheeyndicht ende afghedaen worden door de schriften der Vaederen?

Hier op heeftmen hem ter antwoorde ghegeven: So veel dit oordeel aengaet/ soo vereyscht veel meer alle billichept ende reden dat Godt ende sijn woort oordelen van de Menschen ende haere woorden/ dan te lijden dat de Menschen ende haere schriften souden oordeelen van Godt ende de H. Schriftupre/ of boven de selfde. Daer en heeft noyt Richter ontbroké en in de Kercke/ om te oordeelé van de verschillen die daer in zijn oprijsende/ want gelijcker gheschreven staet Mal. 2. 7. Des Priesters lippen sullen de leere bevvaeren, datmen vvt sijnen monde de vvet soecke, want Godt heeft wetten ende instellingen gegeven/ nae welcke het eynde ende wtganc aller verschillingé ende oneenichept moet gemaeticht worden. Maer indiemmen tot richters woude nemen alle die welcke den naem van Herderen ende Docteuren of Leeraeren inde Kercke voeren/ haer selven toe-eygenende niet alleen de macht om wt te leggen de duystere plaetsen der H. Schriftupre/ maer ooc om te oordeelen van de verschillingen der Religye/ dat waere al te gevaerlijck so aen d'eene/ als aen d'ander sijde. Maer schoon gegeven dat het also sy/ so en twijfele ick niet/ of ghy/ die met vlijt ende neerstichept de Boecken der vaederen ghelesen hebt/ en sult wel vernomen hebben/ dat eenige onder haer vele dingen geschreven hebben die seer verscheyden zijn van der anderer schriften/ ende dat in het wtleggen van eene ende de self-

 de plaet-

de plaetſe der H. Schrifture: Jae dat dick-wils eenen ende de ſelfde Vaeder verſcheydentlijck over eene ende de ſelfde plaetſe gheſchreven heeft/ het ſy om dat hy door de menichfuldicheyt ſijner ſchriften vergeten heeft t'gene hy te vooren gheſchreven hadde: Of om dat hy door verloop des tijts verſtandigher geworden ſijnde/ſijn meyninge oft voorich gevoelen verandert heeft. So dat ghy dan wel ſiet/dat men om van duſdaenige verſchillen te Oordeelen/altijt noetſaeckelijck moet opclimmen tot de H. Schriftuyre/in welcke gheſtaedelijck de H. Gheeſt bevonden wort hem ſelven gelijck te ſijn ſonder eenige veranderinghe. Het mach wel/dat de wet/begrepen in de heylige ſchriftuyre/u lieden ſtom ſy/ende dat derhalven u lieder Kercke elendich ende waenſchaepe ſpraen d'een ſyde overmits deſe wet by u lieden ſijnde in een onbekende ſpraeke/ van den meeſten deel met geene ſtichtinge en can geleſen wordē: Aen d'ander ſijde is u lieden deſe wet dicwils ſtom/ om dat de herderē ſich geveynſen datſe de ſelfde in haere Kercken den volcke voordraegen/daer ſy doch menichmael niet voort en brengē tgene daer inbegrepē is/maer veel meer tgene dz daer in nz begrepē is. ſo dz de h.ſc.nz en ſpreect/maer ſy ſelfs. Doch by de ōſe en is deſe wet nemmermeer ſtō/ noch aē d'eene/ noch aē dander ſijde. Wāt alſmenſe leeſt in eē bekēde ſpraeke/ eñ ooc alſſe gehoort wort wt den mont der Herderen even alſo/gelijcſe Godt gegeven heeft/dieſe ooc wtlegghen door de woorden der Propheten ende der Apoſtelen onſes Heeren Jeſu Chriſti/ welcke gheweeſt ſijn de rechte wtleggers der ſelfder: Alſdan ontfangē alle de Ledematē der

ghreformeerde Kercke seer goede Leeringen ende onderrichtingen daer wt.

Doe antwoorde de Heer Comelet: Dat hy met ons handelende sijne stucken ofte bewijsredenen niet en woude bevestigen alleenelijck niet desen of genen Out-vaeder/maer met een algemeyne over-een-stemminghe veler Outvaederen.

Hier op heeftmē geantwoort: Indiē hy woude versoeken ofte bestaen aen te wijsen dese algemeene over-een-stemminge/men soude hem so vele ende so treffelijcke redenen ter contrarye wederom voorbrenghen/ dat hy sich grotelijcx soude beschaedicht vinden / jae door de welcke hy nae het vonnisse van alle vrome ende rechtoordelende persoonen/ghenoechsaem ter neder gheworpen ende verwonnen soude worden: Behalven dat hy hier en tusschen noch moste vreesen ende verwachten / dat in vele van de swaerwichtichste Articulen des gheloofs / de algemeyne over-een-stemminge der Ont-vaederen/overeencomende met de H. Schrift/veel eer ende meer soude bevonden worden aen haere Prin. Hoocheyts syde/dan aen d'ander.

Op dese redenen heeft de Heer Comelet aldus geantwoort: Nu beginne ick te vernemen/ dat wy niet wtrichten en sullen / dewijle ghy niet en wilt datmen de wtlegginghe der heyliger schrift neme wt de Boecken der Out-vaederen. Dus doende/so soude het geschieden/ dat als wy/ sprekende van het H. Sacrament/ souden voort-brengen dese spreuke / Hoc est corpus meum, dat is mijn Lichaem, wy souden ons houden aen de woorden hoc est dat is,

ende ghy lieden sout ons willen paepen met een
Beteekent/ Significat,Figurat,Repræsentat,so dat wy al-
Beeldetaf/ tyt ongeschepyden souden blyven. Verhalven
Wyst aen. so ist gants openbaer/ datmen geenen naede-
ren of corteren wech en can ingaen/ dan wan-
neermen de wtlegginge deser woorden wt de
Out-vaederen nemet.

Men heeft hem geantwoort: Wanneerder eenige swaerichept is in het wtleggen der H. Schriftuyre/ het is so verre van daer datmen de Out-vaederen soude willen verwerpen/ datmen ter contrarie geern wilt aennemen al t'gene d'welc in haere schriften bevonden wort wel over een te comen met de gelyckformichept des geloofs/ ofte t'gene daer door de waerhept der Articulen des Christelycken geloofs niet omme gestooten en wort. Daer en is niemant onder alle die welcke de schriften der Out-vaederen lesen/ of hy en can lichtelyck mercken/ dat sy menichmael haeren vlyt aenwenden om de H. Schrift door de H. Schrift te verclaeren: Ende over al daer sy sulckes gedaen hebben/ hebben sy de Kercke seer groot voordeel gedaen. Wat aengaet dat hy seyde/ indien hy dese spreuke (hoc est corpus meum) voort brachte/ende sy aen haere syde blyvende by de woorden hoc est, dat wy haer souden willen in de hant steken een Significat, Figurat, Repræsentat: So hebben wy hem gebeden dat hy doch geen moeyte en soude aennemen om voor ons te spreken/ ofte om onse rechtsvorderinge voor ons wt te voerẽ/ dewyle mẽ vã den aenbeginne deser t'samensprekinge wel gesiẽ hadde/ dat hy genoech te doẽ hadde

gehat

gehat om sijn eygen stuc te verdedigen: Als wy vā dese spreuke soudē comē te handelē/so hoopten wy dat wy allen omstanderē het rechte verstant daer vā soudē aenwijsen/eerstelijc door de H. Schristuyre/eñ daer nae door eenige spreuken genomen wt de outste ende geleertste Vaederen der eerster Kercke/welcke so claer ende so wijt van alle twijfelachticheyt soudē wesen/ dat de gene die het te voren niet geweten noch verst aen en hebben/daer wt lichtelijck souden connen vernemen/dat t'gene d'welckmen in de ghereformeerde Kercken gelooft / belijt / ende leert belangende dese woorden/hoc est corpus meum, dat is mijn Lichaem, is het selfde dat Jesus Christus ons heeft willen met dese woorden leeren/ende even t'selfde dat de vrome Out-vaederen (achtervolgende de H. Schristuyre/ende de gelijckformicheyt des gheloofs) gelooft ende haeren toehoorderen geleert hebben met de levendighe stemme/ende d'welck sy tot onder-richtinge der naecomelingen in haere Boecken beschreven hebben.

Doch hier op heeft de Heer Comelet wederom gheantwoort: Maer of het gebeurde dat ghy lieden over de wtlegginge deser woorden ofte eeniger plaetse der H. Schriftuyre eene andere wtlegginge by brachtet als wy/hoe soudemen connen oordeelen welcke van beyde de beste sy.

Men heeft hem geantwoort: Datter geenen beteren noch bequaemeren middel en is om hier van recht te oordeelen / dan datmen goede acht geve op die wtlegginge / welcke bevesticht can worden door vele andere spreuken der H. Schristuyre / ende wt de welcke men

gheene ongherijmtheyden en can trecken die teghen het Christelijcke gheloove strijden/ want soedaenighe wtlegghinghen machmen met rechte aennemen: Maer alle de wtleggingen welcke men niet en can becrachtighen door andere spreuken der H. Schriftupre/ ten sy datmense in eenen verkeerden sin ghebruycke ende als met den haere trecke (daer wt dan vele openbaere ongherijmtheden teghen het Christelijcke geloove souden rijsen) moetmen verwerpen.

Maer hoe? Sprack de Heer Comelet: Desen middel en soude nerghens toe veel te passe comen. Want t'gene dat ghy lieden sult achten seer claer te zijn/dat sullen wy seggen duystere te sijn: Ter contrarij t'gene ghy lieden sult seggen duyster te sijn/dat sullen wy willen bewijsen claer te sijn. In somma/ t'gene dat ghy lieden sult achten seer ongerijmt te sijn/dat sullen wy seggen geensins ongherijmt te sijn.

Hier op heeft men hem ter antwoorde gegevẽ: dat de ongerijmtheydẽ wel so grof eñ so plomp conden wesẽ/dat selfs het gemeyn gevoelen der omstanderẽ cloec genoech soude zijn om int besonder daer vã te oordeelen. Eñ derhalvẽ aengesien hy so seer begeerich was dat mẽ oordeel sprekẽ soude over t'gene dat hy leerde/als oock over t'gene dat wy leeren: so begeerden wy dat hy dan claerlijc woude blijcken laeten voor dese so seer staetelijcke eñ treffelijcke vergaederinge t'gene hy leerde/bestrijdende het gheloove van haere Princelijcke Hoocheyt niet door woorden ofte schriften der Menschen / maer (ghelijck hy belooft hadde) door Godes woort: daer by voegende/ dat wy oock/alst onse beurte soude

te soude wesen / wouden aen den dach brengen ende voorstellen t'gene wy leerden / dat selfde bevestigende met de H. schriftuyre/wel wetende dat het daer op vastelijck ghegrondet staet: Ende nae dat een yeder aen sijne zijde sijn beste soude ghedaen hebben / so soudemen het oordeel uyt laeten inde conscientien eenes yederen die daer teghenwoordich waeren/welcke souden moghen ghetuyghen van de ergherniße/of stichtinghe die sy so wt der eener / als wt der anderer onderwijsinghe ontfanghen hadden. Hy wist wel dat ghelijck hy niet en woude dat wy in dit verschil haere richters souden wesen: Also en wouden wy oock niet dat hy onsen richter soude sijn. Indienmen eenen Richter woude kiesen die noch van sijne/noch van onse Religye en is/die en soude oock tot deser saeke gantsch niet bequaem sijn: Wederom eenen die of van dese/of van geene Religye is/die soude oock ten rechten by d'een of by d'ander suspect ende verdacht sijn.

Maer dit alles den Heere Comelet niet behaegende/ so heeft hy seer meysterlijck gesproken/dat het Oordeel van de verschillen in Religions saeken moste blijven by de Kercke/ende niet by de Schriftuyre. Daer op heeftmen hem geantwoort/dat de Kercke niet anders en is dā het huys/ daer vā Christus Jesus/die in de H. Schriftuyre spreeckt/het fondament is: Dat sy niet anders en is/dā het Lichaē/daer Christus Jesus het hooft van is: Dat sy niet anders en is dan de bruyt/daer Christus Jesus den Bruydegom van is. Ghelijck dan het Fondament het voornaemste des huyses is/ dewijle het niet op het huys en steunt / maer

het huys steunt op het Fondament: Voordt dewijle het Lichaem gestuyret wort door het hooft / ende niet het hooft door het Lichaem: Wederom / aengesien dat de Bruyt gheregiert wort door haeren Bruydegom / ende niet de Bruydegom door sijne Bruyt: Also is het gantsch billich / dat het woort Jesu Christi die het Fondament / hooft / ende Bruydegom is / de autoriteyt hebbe om te Oordeelen van al t'gene datter in sijne Kercke (welcke onder desen hoofde is begrijpende alle de Leeraers ende Leerers te ghelijcke) ghedaen / ghesproken / ende verhandelt wort.

Siet eens / seyde de Heer Comelet / ghy brenght daer eene gelijckenisse voort so quaelijck ten propooste dienende / dat ickse strax tegen u lieden wille wenden. Het sy so ghy seght / so moet ghy daer nevens bekennen / datter vele vooorsichtige ende wel beraedene mānen sijn / die van huys treckende om een reyse te doen / haeren vrouwen alle macht geven in haer afwesen / om het huys te regieren ende te bestellen nae behooren: Also heeft oock Christus onse Heere ghedaen in sijne Kercke.

Hier op heeftmen hem geantwoort / dat hy int verkeeren deser gelijckenisse onbedachsaemlijck twee grove fauten beginck: d'eene hier in / dat hy onderschept maeckte tusschen het huys d'welck gheregiert moste worden / eñ de bruyt die het regieren moste / want of wel dit twee verschepdene naemen sijn / nochtans so en beteekenen sy ten desen aensiene / te weten alsmen by gelijckenisse spreeckt van Christo Jesu / maer een dinck / naemelijck de Kercke / welcke als een huys ende Bruyt moet gestuyrt ende ge-

ende geregiert worden door onsen Heere Jesum Christum/ende men moet geensins dencken/dat Christus Jesus een huys heeft d'welc door sijne bruyt geregiert wort.

De andere faute van hem begaen/ is dese/ dat hy Christum Jesum vergelijckt by eenen man die door dien hy absent is van sijnen huyse/dat selfde niet regieren en can. Want dit en heeft geen plaetse in Christo Jesu / die altijt door den Gheest sijner Godtheyt tegenwoordich is niet alleen by het gantsche Lichaem sijner Kercke/achtervolgende syne beloftenisse Mat.18.19. ghedaen/ daer hy spreeckt/ick ben met u alle de daegen tot de voleyndinge der vverelt,maer hier van heeft hy noch andere versekeringhe ghedaen door eene andere besondere beloftenisse Matt.18. 20.daer hy seyt/ vvaer tvvee of drie vergaedert sijn in mijnen naeme, daer ben ick midden onder hem, te weten om de selfde te ghelepden/te onderrichten / ende by te staen door de almoghentheyt sijner Gothept. Ende dit alles in sulcker voeghe/dat als hy eenige Menschen om sulckes te doen ghebruyckt / indien sy het doen so dat behoort / so is hy het selfs die het door haer doet/ dewijle hy alleen is een onderrichter der Sielen ende der conscientien/want de Leeraers die sijn volck onderwijsen/en roeren maer de wterlijcken sinne aen.

De Heer Comelet en nam daer geen genoechte in/dat hy sach dat wy so vast staende bleven op de H.Schriftuyre/sonder dat wy tot hooge richters in al ons verschil yemant anders wouden aennemen / maer heeft gesproken/dat

dit was de Kercke benemen haere besittingh daer in Christus Jesus by Testament de selfde ghestelt hadde/ende dat wy niet anders veden den petere principium, somen in de scholen spreeckt/ d'welck een faute is die de ongheleerde disputeerders dickwils begaen. Want/seyde hy /of ghy schoō verscheydenheyt der woorden gebruyct/so ist nochtans dat ghy altijt wederō keert tot het eerste begin onses verschils/ altijt willende dat door de H. schriftuyre gheleert/afgedaē/eñ ge-eyndicht worde al wat onder ons te verhandelen is. Maer laet het so wesen dat dese H. Schrift niet anders en sy dan dē wtersten wille Jesu Christi / ende dat hy sijne Kercke heeft toegelaeten haer selven te regierē nae den gegevenen regel : So en behoef sy dan niet anders te doen / dan haeren ganc te gaen/ sonder dat het behoeve of van nooden sy/dat sy altijt haeren toevlucht neme tot het gene d'welc het Testament of wtersten wille/dat is te segghen / de H. Schrift mede brenght. Schoon gegeven seyde/de Heer Comelet/dat het Testament verlooren waere/ daerom en soude de Kercke niet laeten wel geregiert te worden nae de autoriteyt ofte macht welcke Jesus Christus haer gegevē heeft door dit syn Testament.

Hier op heeftmen hem gheantwoort / dat hy voor eerst geen reden noch oorsaeke en hadde om ons te verwijten dat wy begingen de faute diemen noemt petitionem principij : Aenghesien dat hy noch niet en hadde bygebracht eenige plaetse der H. Schriftuyre/noch oock wt de oude Leeraers/als ooc niet eenige reden om te bewijsen dat eenich ander woort dan alleē des Heeren/ behoorde te oordeelen van de verschillen die

len die in de Kercke ontstaen / belangende de Religye ofte Gotsdienst: welc de oorsaeke was waerom wy altijt vast wouden staende houden t'gene wy in den beginne gesept hadden / te weten dat het wterste oordeel moste blijven by het Woort des Heeren begrepen in de H. schriftuyre. Ten anderen / so en blijckt het nergens wt den inhout des gantschen Testaments / dat Christus Jesus de regieringhe sijner Kercke soude haer selven overgegeven ende in handen gestelt hebben. Want hy en heeft de regieringe der anderer lede-maeten der Kercke also den Herderen / Leeraeren / ende Ouderlinghen (die somtijts eeres halven genoemt worde de Kercke) niet ghegheven dat syse regieren souden nae haeren wille: Maer het blijckt gantschelijck / dat hy stedichlijck sulckes voor hem selven gehouden heeft / willende die leyden ende onderrichte op eene Geestelijcke ende onsichtbaerlijcke wijse / door den Geest sijner Godtheyt / doch sichtbaerlijck ende wterlijck door de Herderen ende Ouderlingen leerende gelijck in sijn woort geschreven staet. Derhalven so is het gantschelijc van nooden / dat de h. Schriftuyre / begrepen in het oude eñ nieuwe Testament / altijt in haere weerde blijve / op dat indien de sluyt-redene deses Testaments of wterste willes in de Kercke niet wel naegecomẽ en wordẽ / maer dz eenige Leeraerẽ / ofte leerjongerẽ der selfder / de andere soudẽ willẽ beroovẽ vã eenich deel des genẽ / dwelc haer daer in gegevẽ eñ naegelaetẽ is / sy soudẽ mogen clagen eñ stracx haer recht verdedigẽ / haerẽ toevlucht nemẽde tot dẽ eerstẽ oorsprõc / ja tot het bewerp des Testaments of des wterstẽ willes. Dat sulckes vã noodẽ sy / dz

kan seer claerlijck bewesen worden/ door dien dat de Herders der Roomscher Kercke den volcke den Kelck onthouden / als het toegelaeten wort tot het heylige Avontmael onses Heeren Jesu Christi / d'welc geschiet tegen de wtgedruckte woorden des nieuwen Testaments, daer Christus Jesus ingestelt ende bevolen heeft/dat sy alle daer wt drincken souden/ Mat. 26. So heeft dan de oude Leeraer Chryso-stomus seer wel geseyt/dat/gelijc een erfgenaem geern het naeghelaetene Testament heeft om dat te lesen: Also oock wy de H. Schriftuyre.

Chrysost. in Psalm. 5.

De T'saemensprekinge heeft met dese eerste aenclampinge een eynde ghenomen / dewijle de Heer Comelet / een weynich ghestoort sijnde/ wech gaende seyde / dat hy gheenen middel en wist om verder met ons in ghesprek te treden/ aenghesien dat wy ons so gheheelijck wouden houden aen de H. Schriftuyre/ sonder ons verschil eenich ander Oordeel te willen onderwerpen / dan t'gene dat na inhout der selfder soude gegeven worden.

Hier op hebben wy hem geantwoort / dat wy by dit voornemen vastelijc wouden staende blijven / ons verseekerende / dat alle persoonen van goeden Oordeele sulckes souden bevinden beter ghegrondet te sijn / dan of wy toestonden datmen in saeken die de Religye aengaen/soude staen op het Oordeel der Menschen/welcke/ dewijle sy veranderlijck van sinnen sijn / alle Jaere eene nieuwe Religye verdichten ende op de baene brengen souden. Wat de reste aengaet / so achteden wy/ dat hy genoechsaem liet blijcken / dat hy ghevoelde dat sijn Leere niet wel noch vast ghegrondet en stont op de H.

Schriftupre / aengesien hy niet en woude/dat ons verschil soude afgehandelt worden door de selfde. Hier mede begon de vergaederinghe te scheyden.

Maer alsoo sijne hoocheyt de Hertoghe van Lotteringhe / die een staedich ende yverich Vorst is /opgestaen sijnde voor by my ginck/ so sprack hy my aldus aen: Hoort eens/Heer Couet / ghy moecht segghen al wat ghy wilt/ maer het soude wel behooren / dat als men tot u dese woorden (hoc est corpus meum) spreeckt dat ghyse sout ghelooven / want het is Godt die sulckes ghesproken heeft. Hier op hebbe ick aldus gheantwoort: Mijn Heere/ghy en sult geen moeyte behoevẽ te doen/om ons sulckes te doen geloovẽ/want wy geloovent sekerlijck/als t'gene dat buyten allen twijfel is/wy belijdent / ende wy leerent. Hoe sout ghy het ghelooven / sprack sijne Hoocheyt/aenghesien ghy niet en ghelooft / dat alle de gene die het Sacrament ontfanghen / oock het Lichaem onses Heeren Jesu Christi ontfangen? Voorwaer/ seyde ick/ mijn Heere/het is waer/ dat wy niet en ghelooven / dat alle die het Sacrament ontfanghen/oock te ghelijcke ontfangen het Lichaem onses Heeren Jesu Christi/want wy en gelooven niet dat in den H. Avontmaele yemant anders het waere Lichaem onses Heeren Jesu Christi ontfanght / dan die een waerachtich geloove heeft / d'welck gantschelijck van noode is tot de ontfanghinghe des selfden. Ick hoore wel/sprack sijn Hoocheyt/ ghy doet met u gheloove wat ghy wilt. Ghy maeckt met u gheloove / indient u so ghelieft/ dat Christi Lichaem daer sy; Of dat hy daer

Dat is mijn Lichaem.

niet en sy indient u niet en gelieft dat hy daer sy. Ick hebbe geantwoort: Myn Heere/ en meynt doch niet dat ons geloove sodaenich sy. Want wy gheloobven vastelijck / dat Christus Jesus is in het heylighe Avontmael / ende dat hy hem selven aldaer presenteert: maer daer is groot onderschept tusschen zijn, ende tusschen ontfangen vvorden. Want even ghelijck het licht der Sonne / of het schoon een yeder erschijnt/so en wort het nochtans van de blinde niet ontfangen/om dat sy geene Oogen en hebben om het selfde te ontfangen/ maer het wort alleen ontfanghen van de gene die ooghen hebben: Also oock / of wel het Lichaem onses Heeren Jesu Christi tegenwoordich is in het H. Avontmael / so en wort het nochtans niet ontfangen van de gene die noch geloove/noch leetwesen en hebben: Maer alleenelijck van die welcke door de werckinge des H. Geestes onfangen hebben de Geestelijcke Instrumenten of werck-tuyghen / welcke ganschelijck van noode sijn om het selfde te ontfanghen. Dit wert alleenelijc int voor-by-gaen ghesproken.

Doch also ick my woude begheven wt het gedrangh des volcx ende van daer scheyden/so heeft de Capuciner Doctor in de teghenwoordichept van velen die daer noch by waeren/tot my geseyt: Wel/Heer / ghy die dus ghaheelijck wilt steunen ende staende blijven op de heylige Schriftuyre/of ick seyde dat het de h. Schrift niet en is/wat sout ghy my antwoorden? hier op hebbe ick hem geantwoort: Ghy hier gecomen sijnde om met ons te spreken van het waere Christelijcke gheloove/welckes Fondamenten oft grond-vasticheden al t'saemen ge-

legghen

leghen sijn in de H. Schrifture / indien ghy de H. Schrift loochent of in twyfel treckt / so sult ghy bewijsen dat ghy gants onweerdich sijt tot dese t'saemen-sprekinge toeghelaten te worden. Want men disputeert nemmermeer met die / welcke de beginselen ofte Fondamenten der wetenschap daermen van disputeert / loochenen of in twyfel trecken. Ende de H. Augustinus seyt / dat de gene die sodaenige redenen by-brenghen als ghy nu doet / datmen die niet en behoorde te hooren. Tot hier toe hebben wy verhaelt / hoe dat het eerste gesprec tusschen ons ende de voorgenoemde Esauijt met den Capucíner verselschapt / afgheloopen is. Hier nae heeft het sich begeven / dat des naemiddachs nae veel over ende weer over gaen van myn Heer de Selues / Canceler van haere Hoocheyt / hy ons geseyt heeft last te hebben van sijne Hoocheyt wt ons / die des maels by haere Hoocheyt in haere Caemer waeren / te vernemen / of wy niet goetwillichlijck en begheerden de Out-vaederen aen te nemen tot Richters over ons verschil? Wy hebben hem geantwoort even gelijc wy dickwils te vooren ghedaen hadden / als ons dit selfde was afghevraecht geweest / te weté / dat het veel billiker is / dat de Vaeder / die eē waerachtich God is / sprekende in de H. Schriftuyre / oordeele van de Vaederen / die maer Menschen en zijn / sprekende door haer eygene Schriften: Dan dat het contrarie gheschiede. Ten laetsten seyde hy / dat sijne Hoocheyt die op de Galerije was / ons begeerde te spreken. So sijn wy dan met den voorghenoemden Heer Canceler tot sijne Hoocheyt gegaen / alwaer wy gecomen sijnde /

Contra negantes principia non est disputandum.

August. cō-fess. li. 6. c. 5.

ende ons wederom het selfde ghebraecht sijnde/ so hebben wy oock altijt de selfde antwoorde ghegeven. Alleenelijck voechdender wy dit noch by/dat wy niet en achteden dat door dese antwoorde onse wederpartie verhindert of verboden was de spreuken ofte woorden der Out-vaederen her voor te brengen/gelijck wy oock hoopten aen onse sijde sulckes te doen/als sy dienen souden tot verlichtinghe onses verschils: Maer onse meyninge was/ datmense niet en behoorde by te brengen dan ten overvloede ende als byhanghselen: Doch dat altijt het Oordeel ende wtsprake van al het verschil / daer van wy met onse tegenpartye souden comen te spreken/moste ghenomen worden wt de Heylighe ende Canonijcke of ongetwijfelde schriftuyre. Ende aengesien hare Docteuren voor den middach op de baene ghebracht hadden dese woorden Christi/ Hoc est corpus meum, indien sy begheerden datmen tot een proeve van de leere des eenen ende des anderen / aengaende het Sacrament des H. Avont-maels/die woorden voornaeme / houdende dese orden / dat altijt Godes woort plaetse ende aensien soude hebben boven der Menschen woorden ende Schriften/wy waeren veerdich ende bereyt om in gesprek met haer te treden / op het behach van sijne Hoocheyt.

Dat is mijn Lichaem.

Hier nae heeft sijne Hoocheyt/vergeselschapt sijnde alleenelijck met myn Heeren de jonghe Princen / den Hertoghe van Bar ende Grave van Vaudemont sijne Kinderen / ons ghevraecht/of wy wel wouden t'saemen-sprekinghe houden van alle de stucken/daer verschil

van was? Waer op wy geantwoort hebbẽ/dat sulckes wel conde geschieden/maer dat wy wel in de eerste by-eẽ-comste welcke gehoudẽ soude worden/geern wouden versoecken ofmen ons belofte soude houden/de H. Schrift macht gevende boven alle Menschelijcke Schriften/ ende oock ofmen alle maetichept ende beleefthept teghen ons gebruycken soude/ gunnende beyde partyen eene eerlijcke ende gelijckmaetige vrijhept. Nae dat wy bevinden souden dat dese dinghen plaetse hadden/ of niet/daer nae wouden wy ons regulerẽ om voort te vaeren in het disputeren/ofte niet / wy begeerden ten desen aensiene onse kuere te houden/sonder die eenichsins door beloftenissen te willen versetten of verpanden.

Ende overmits dat eenighe Lasteraers/een quaet oogemerck hebbende / een maere stroepen / dat de voorgenoemde Grave van Vaudemont vele quaede woorden ons toegesproken heeft / ende sich also heeft aenghestelt/dat syn Hoochept op hem soude syn toornich ghe-worden: So ghetuyghe ick voor de waerhept/ dat sulckes niet geschiet en is. Want de Grave van Vaudemont en heeft ons noyt anders geseght / dan dat hem docht/ dat wy wouden doen gelijc die van Normandye/ welcke haer seggen ende weerseggen willen hebben. Hier op heeftmen hem gheantwoort/mijn Heere/ ghy siet wel dat in deser saeke geen seggen ende weerseggen en gelt/maer wy hebben eene bepaelde antwoorde ghegheven aengaende den voortganc of stillestant in dese t'saemen-sprekinghe/nae dat ons in de naeste by-een-com-

ste of van d'een of van d'ander oorsaecke sal ge-
geven worden. Ende alſo wy om vele redenen
bestendich bleven in dit voor-nemen/ so dient
aengemerckt te sijn/dat sulckes geschiet is/om
dat wy onse vryicheyt wouden houden: ende
niet/ om dat wy de schriften der Vaederen
weygerden aen te nemen tot Richters in t'gene
dat het vage-vier / De gebeden voor de Doo-
de / de aenroepinghe der heyligen/ende de oor-
biechte alleen aengaet/maer oock int stuck van
het Sacrament / gelijckmen ons dat oplept.
Want wy en hebben noyt in eenich poynt ons
willen der selfder Oordeel onderwerpen/maer
altijt hebben wy alleen willen staen op het oor-
deel der H. Schriftuyre/ aennemende noch-
tans alle de Vaederen/ welckes Schriften
daer mede over een stemmen.

Gheduyrende dese onder-handelinghe/ soo
heeft syne Hoocheyt my gevraecht/of ic meyn-
de dat sy verdoemt waeren? Daer op hebbe
ick hem geantwoort: Mijn Heere/wy hebben
eenen meyster/die heeft ons uytdruckelijck ver-
Mat.7. boden yemandt te veroordelen. Indien wy
alleenelijck ghevraecht werden van den wech
diemen volcht/wy souden wel beter connen uyt
Godes woort antwoorden/ ende daer uyt aen-
wijsen of den wech diemen ingaet ter Saelic-
heyt leyt/of ter eeuwiger verdoemenisse. Maer
wat de persoonen aengaet/ welcker eenighe te
twaelf uyren des daechs ende op het eynde ha-
res levens te gelijcke van Godt worden geroe-
pen / bekeert/ende verlost / daer van laeten wy
het Oordeel by Godt den Heere berusten/ die
alleen die kent/aen welcke het hem belieft sulc-
ke ge-

ke ghenaede te bewijsen. Wel aen/seyde sijne Hoocheyt/wy gelooven ende sijn versekert dat wy door onse Religye sullen Saelich worden/ want het is de waere ende oude Religye/welcke al onse voor-saeten gehat hebben. Waerom en soude dan mijn dochter(verstaende haere Princesselijcke Hoocheyt)doende belijdenisse van de selfde Religye/niet so wel haere Saelicheyt wercken/als wy? Hier op heb ick hem geantwoort: Wat aengaet den eynt ende uytganc van haer gheloove ende hope/daer van wouden wy de kennisse ende het Oordeel Godt bevelen. Maer wat haere hoocheyt aenginck/ dewijle sy wist dat haer gheloove ende Religye waerachtich sy/ende vastelijck ghegrondet in de H. Schriftuyre/indien sy om haer te behaeghen/die veranderde tegen haere kennisse ende ghewete/so en soude sy nemmermeer connen eenighe sekere hope haerer saelicheyt hebben/ maer veel meer soude in haer groeyen eenen worm die haere siele knaghende door het ghevoelen der wraeke Godes/haer tot eene uyterste ende altijt duerende elende brenghen soude. Hier op heeft wederom sijne hoocheyt gheantwoort: Hoe? indien wy onse Dochter tot de Catholijcke Religye brengen wouden/sout ghy ons sulckes verhinderen? Hier op heeftmen hem gheantwoort: Mijn Heere/het gheloove van haere hoocheyt en is in onse handen niet besloten. Sy is daer in onderwesen van haere kintsche Jaeren af/ende sy heefter altijt eene opene belijdenisse van gedaen/volstandich blijvende in het midden van veelvoudige aenvechtingen/gelijc sy oock noch doet. Ende derhalven/so en moet ghy niet dencken dat wy het

sijn die verhinderen dat sy niet en worde sodaenich als ghy haer wenschet. Want indien dit by ons stonde/ ende niet by haer selven/of/om beter te seggen / by den Geest Godes/ die haer sterckheyt geeft (want hy is in deser saecke een over-Heere / ghelijck ghy in andere saeken zijt) so en sout ghy niet anders behoeven te doen/ dan ons te bevelen van hier te vertrecken/alsdan sout ghy tot uwen wensch ende voornemen gecomen sijn. Sijne Hoocheyt sijn propoost veranderende/heeft wat by gebracht van de heylicheyt van Carel den grooten Keyser ende Coninck van Vranckrijcke sijnen voorsaete/ende van de Religye die tot sijnen tijde is onderhouden gheweest/welcke hy hooghelijck prees ende roemde. Daer op heeftmen geantwoort/of wel des maels de superstitie ofte bygeloovicheyt seer diepe in de Kercke ghecomen was: Nochtans benevens andere goede dinghen / die naeder hant ten quaetsten verkeert zijn/waeren ooc dese: Dat de Kercken der Christenen niet vervult en waeren met Beelden/ gelijck sy nu zijn/alsomen sulckes claerlijck can afnemen wt het Concilie ghehouden binnen Franckfort /d'welc ten tijde des voorgenoemden Keysers gheschiet is: Hier benevens so en was de Transsubstantiatie ofte veranderinghe ende verwandelinghe des Broots in het Avont-mael noch niet aenghenomen noch voor goet ghekent / ghelijck sulckes te sien is wt het Boeck d'welck de Priester Bertramus gheschreven heeft.

Dit sijn de redenen welcke ghesproken zijn op de voorghenoemde Galerije. Haere hoocheyt

heyt niet seer groote ghoedertierenheyt ende Princesselijcke stemmicheyt ons aenspreken de/ heeft ons oorlof ghegeven / ons versekerende /dat sy wel woude dat wy op haer woort so groote vrijheyt ende sekerheyt souden hebben/ als onse weder-partye: Waer voor wy haer seer onderdaenichlijck bedanckt hebben.

Het is gheschiet / dat des anderen daechs/ d'welc was des Sondaechs dẽ 14. vã Novemher/de Esawijt ende Capuciner gehoort hebbende wt het aendienen van eenighe Papisten die by dese T'saemen-sprekinghe gheweest waeren / datter vele ontsticht waeren door dien dat de Heer Comelet woude hebben dat de verschillen in de Religye meer souden afgedaen ende ghewesen worden door de schriften der Menschen / dan door de H. Schriftuyre: Als oock door dien datmen hem gheduyrende dese T'samensprekinghen niet en hadde hooren by brenghen eenige plaetsen der H. Schriftuyre / noch oock wt de Schriften der Outvaederen / jae ooc niet eene: Om haer eere wederom op te richten / die daer door eenigher maete vervallen was/ so hebben sy een maere gestroyt door de Stadt/dat wy ghenoechsaem te kennen hadden gegeven dat wy niet en dorsten den strijt tegen haer aennemen / door dien dat wy wouden dat de H. Schriftuyre alle tijt den voor-ganck soude hebben/ende dat wy niet en wouden toelaeten dat de Vaevers tot afdoeninghe onses verschils ghelijckelijck ende in den selfden graet souden aenghenomen worden met de H. Schriftuyre. Haere Hoocheyt heeft ons oock ten selfden daeghe laeten weten/dat die voorghenoemde Docteu-

ren in de plaetse van voortaen met ons wederom in onderhandelinge te comen/besloten hadden/ met haer te spreken in onse tegenwoordichept so langhe als sy het raetsaem souden vinden / d'welck ghedaen sijnde / so wouden sy vertrecken/ende ons toelaeten in haer afwesen met haere hoochept te spreken so lange ende so vele alst ons believen soude. Hier wt hebben wy/om voor te comen alle lasteringen die pleghen te rijsen alsmen eenighe saeke alleen met bloote woorden aendient / oorsaeke ghenomen haer des anderen daechs een schrift toe te schicken/onderteekent met onse handen / welckes inhout dese was.

Wy verwitticht sijnde van haere hoochept sindert dat wy hier aengecomen sijn / dat eenighe eerweerdige Docteuren van de Roomsche Kercke sijne hoochept belooft hadden/ dat sy bewijsen wouden dat haeres hoocheapts sijner Huysvrouwe gheloove valsch is / ende sy derhalven begeerde dat wy daer by ende teghenwoordich souden sijn om haer het contrarie te helpen verdedighen: Of wy schoon vernomen hebben vele omstendicheden ende grootwichtige redenen/daer mede wy ons genoechsaem hadden connen ontschuldigen om so datelijck ons in sulc eenē handel niet te begeven: Nochtans aensiende hoe hart dat haere Hoochept gedrongen wert/ende dat sy haer in de aenmaninghe die sy ons ghedaen hadde becommerde over de eere Godes ende t'gene ons van ampts weghe toestont / so hebben wy aenghenomen ende verwillicht ons daer toe te laeten ghebruycken/al hoe wel wy wenschten/dat wy om

sulckes

sulckes te doen eerst van onse lieve Broederen wtdruckelijck last ende bevel ontfanghen hadden ghehat. Als wy dan vergaedert waeren den dertienden deser Maent / so hebben wy sedelijck gheantwoort op de eerste voorstellingen van den Heer Comelet / in de tegenwoordichept van sijne Hoocheyt / van syne Kinderen mijn Heeren de Princen / van haere Hoocheyt / ende vele andere persoonen. Ende als nae eenige voor-werpingen ende antwoorden de Heer Comelet ons vraechde / wie dat de Richter soude sijn over ons verschil in dese T'saemenspreking? Wy hebben hem geantwoort / dat sulckes de H. Schrift toequam / welcke t'gene dat soude mogen duyster bevonden worden in eenige spreuken / dat verclaerde door andere plaetsen / daer in de selfde materie claerder wtghesproken wort. Wy verstaen datter nu een maere ghestropt wert / dat wy door dese antwoorde gesocht hebben dese T'saemensprekinge van onsen hals te schudden / aengesien dat wy geen ghewach en maeken van de Out-vaederen. Om deser oorsaeke / hebben wy raetsaem gevonden / nae aenroepinge des Naems Godes / dusdaenich schrift te bewerpen ende V. E. toe te senden / daer mede wy rondelijck verclaeren / dat wy sekerlijck gheensins en connen toestaen / dat de Fondamenten des geloofs / of de eyndinge van de verschillen die daer wt rijsen / ergens anders wt souden genomẽ worden / dan wt de H. Schrifture. Want het en is in geen reden bestaende / dat de consientien der Menschen meer souden steunen ende staen op de woorden der Menschen / dan op de woorden Godes. Nochtans

so en willen wy daerom geensins wt onse t'saemen-sprekinghe sluyten de bewijsredenen die wt de outste Vaederen by ghebracht worden/ dewijle wy geern bekennen dat wy/ van wegen haere geleerde schriften / grotelijcx haer te bedancken hebben. Wy willen geern aennemen al t'gene dat wt haere schriften sal by gebracht worden/ dienende tot wtlegginge ofte verlichtinge van de woorden der H. Schriftuyre/ ende by so verre als het wel over een comt met den regel des gheloofs/ ende niet om en stoot eenigen Artikel des selfden. Wy en connen oock niet aennemen den voorslach die wy van haere Hoocheyt verstaen hebben van onse wederpartye gedaen te zijn/ te weten dat sy met haer in onse tegenwoordicheyt souden spreken so lange alst haer raetsaem soude duncken / ende dat sy haere reden gheeyndicht hebbende/ stracx van daer scheyden wouden: Maer wy seyden/ dat sy onse antwoorde behoorden aē te hoorē (door de welcke wy hoopten haere Hoocheyt te bevestigen ende te versterken in de waerheyt haeres geloofs) gelijck wy haer lieder voor-geven horen souden / streckende om haere hoocheyt van de waerheyt af te trecken. Indien wy in de naeste by-een-comste welcke gehoudē soude worden / verstonden/ dat die/ daer mede wy te doen hebbē/ de H. schrift autoriteyt ende macht geven boven de schriften der Menschen / ende indien sy haer in sachtmoedicheyt des Geestes vinden laeten (gelijck wy hopen dat geschieden sal) dat sal ons mogen aenleydinghe ende lust geven/ om langer in dit gesprecк te volherden. Maer ten aensiene der onsekerheyt van t'gene te voren verhaelt is/ als oock om datter vele andere

andere dingen connen tusschen comen/ welcke ons veel eer ende meer souden comen afwenden/dan bewegen om voort te vaeren: So begeeren wy/dat het sijne Hoocheyt/mijn Heeren de Princen sijne kinderen / ende Me-vrouwe voor goet willen nemen/dat wy so veel het volherden in desen gespreke aengaet/ onsen vrijen wille ende keure begeeren te houden. Gedaen binnen Nancy/den 15. Novemb. 1599.

LA TOVCHE I. COVET.

Wy sijn eenige dagen daer gebleven /in welcke wy niet vernomen en hebben/noch van ons voor-verhaelde Schrift/noch van de vol-voeringe der aengevangener T'saemen-sprekinge op de voorgeslaeghene conditien: Maer men heeft ons te weten gedaen/dat onse wederpartye des anderē daechs nae dat het gesprec was gehouden geweest die van Metz hadden laeten weten t'gene dat sich toegedraegē hadde in het voorige gesprec/ende onder anderen hebben sy daer in verhaelt (daer doch noyt geen gewach van gemaeckt en is) dat wy stracx in den aenvanck ghesproken hebben van Luther ende Calvinus/ende van de waere Religye die over duysent Jaeren herrewaerts onderdrucket/ ende door de voorghenoemde mannen wederom vernieuwert was: Ende dat wy ghesegt hadden / dat de Boecken der Vaederen Apocrijph ofte onseker zijn. Maer / ghelijck wy onsen vrienden ende bekenden die ons alle daeghe quaemen besoecken / dit stracx aendienden / wy en hebben noch den wille / noch de gheleghentheyt / noch nootwendicheyt gehat om van Luther of Calvijn te sprekē. Want of sy ons schoon geleert hebbē

onsen

onsen Heere Jesum Christum/ so en willen wy nochtans aen haer niet gebonden sijn / of ten aensiene haeres persoons eenich dinck ghelooven: Maer door haere aendieninghe ghehoort hebbende onsẽ Heere Jesum Christum selfs tot ons spreken in sijn H. woort / so en hebben wy haerer woorden halven niet gelooft in Jesum Christum/ maer om dat wy hem selvest ghehoort hebben/hier in naevolgende het exempel
Joh.4. der Samaritaenen. Hierom is het oock dat wy het voor geen gebruyck en hebben/ de gheleerde schriften der voorgenoemder mannen te verhaelen / om daer wt eenich besluyt te maeken tegen onse wederpartye/gelijc wy dan ooc niet en willen aennemen t'gene sy tegen ons wt haere scholen by-brengen/jae ooc selfs de Outvaederen niet/om ons verschil in het stuc vander Religye te Oordeelen: Maer over al ende in alles houden wy ons aen de H. Schriftuyre. Hier benevens / daer en is niemant onder alle de geloovige der gereformeerde Kercke/hy sy Herder of Schaep: Leeraer of Leerer/die seggen sal / dat hy sy een Luthriaen/ of Calvinist/gelijck onse wederpartye doen/welcke sich noemen Franciscanen/Jacobinen/Bernardinen/Augustinen/ etc.om dat sy de selfde tot hare patroonen of voorstanders ghenomen hebben: Ghelijck dan oock sommighe onder haer sich laeten Jesuijten noemen, welcken naem sy genomen hebben ergens van eenen Jesus / die haer op eene besondere wijse toeghehoorende/ die niet sijn en can die oock anderen toecomt. Maer wy al t'saemen / hoe verscheyden van staete dat wy souden moghen wesen/ houden ons te vreden met den eenen ende seer eerlijcken

Naem van Christenen/ met welcken te vreden sijn geweest alle waere geloovige ten tijde ende nae de tijden der Apostelen. Wy en willen oock geen ander hooft noch patroon hebbẽ/ dan den waeren Jesum Christum/ die daer is het waere algemeyne hooft ende patroon aller gheloovigen ende wtvercorenen. Wy en willen niet anders glooven/ dan t'gene hy ons leert: Noch doen/ dan t'gene hy ons beveelt/ op dat wy behouden de gerustitheyt der conscientie. Voorwaer wy en hebben niet vergeten/ hoe quaelijc dat het luydde ten tijde der Apostelen/ als eenige onder de Christenen seyden/ Ick ben Pauli, ick ben Apollos, ick ben Cephas, daer nochtans dese Mannen veel andere patroonen ofte voorstanders des Christelijcken gheloofs gheweest sijn/ dan die/ van de welcke dese lieden so veel verscheydene naemen ghecreghen hebben. Ende derhalven so en sijn wy/ noch wy en gevẽ ons nergẽs anders voor wt/ dã voor Christenẽ. Wat aengaet de waere Religye/ daer van sy geschreven hebbẽ/ dat wy soudẽ geseyt hebbẽ dat de selfde over duysẽt Jaerẽ herrewaerts was onderdruct geworden/ ende dat Lutherus eñ Calvinus de selfde wederom hadden vernieut/ hier in hebben sy haere penne al te groote vrijcheyt gegeven/ dewijle daer veel naeuwe toeluysterende ooren by dese T'saemen-sprekinghe geweest sijn/ die tot aller tijt sullen connen ghetuyghen/ datter noyt gewach van dese dinghen gemaeckt en is. Wy glooven vastelijck/ dat de waere Religye noyt en is onderdruckt gheweest/ want wy weten voor seker/ datter niet alleen in de naest voorledene duyseat Jaeren/

Act. 11.

1. Cor. 1. 12.

maer oock sont de tijden der Apostelen tot nu toe/in alle eeuwen ende altijt geweest sijn(d'een tijt meer/ d'ander tijt min) eenighe die gekent/ bekent/ ende geleert hebben niet alleen met de levendighe stemme / maer oock door haere Boecken/de waere Religye/ghelijck de suyverheyt der selfder is verheysschende. Maer dat die welcke in alle eeuwen gheweest sijn de suyverste in het Christelijcke gheloove/niet altijt de best bekenste ende meest beroemste by alle man gheweest en zijn / dat moetmen de superstitie ofte bygeloovichheyt toeschrijven/ welcke allenckskens meer ende meer incruppende ende haer versterckende in de Kercke / ten laetsten so wijt gecomen is / datmen heeft beginnen so wreede vervolginghen aen te richten tegen die welcke de waere Religye beleden / dat sy haer dickwils niet en dorsten opentlijck vertoonen ofte bloot gheven / so dat sy in die tijden niet meer en sijn bekent gheweest / als de seven duysent / welcke Godt in den waeren Godts-dienst ghesterckt ende bewaert hadde ten tijde der vervolginghe Achabs ende Jesa-
Reg.19. bels / *welcke selfs de Prophete Elyas (of hy schoon so goede Ooghen hadde als andere) noch sien / noch kennen en conde/ want hy meynde dat hy alleen over-gheblever was. Wat aengaet de vernieuwinghe der waerer Religye / of wy schoon daer van gheene woorden in dese t'saemen-sprekinghe ghehat en hebben / so is het daerom even wel waerachtich / dat Lutherus, Calvinus, Zvvinglius, Oecolampadius, Melanchton, Bucerus, ende meer andere tref-

selijcke mannen / verciert sijnde met waere Godtsaelichept ende seer groote gheleerthept/ van Godt den Heere in dese laetste tijden verweckt sijn om te ontdecken ende te wederleggen de groote misbruycken / welcke van langher hant ingeslopen ende in de Kercke standt ghegrepen hadden / ende sy sijn gheweest seer eerlijcke instrumenten ofte wercktuyghen om wederom op te richten den waeren Godtsdienst / ende om aen den dach te brenghen de suyverhept des Christelijcken geloofs. Dit is een werck / d'welck/overmits de boosheyt eñ verdorvẽheyt die so diepe ingewortelt sijn/ so haest niet en sal connen volbracht worden. Voorder so ist even so waer als het voor-verhaelde / als sy ghetuyghen / dat wy souden ghesept hebben/dat alle de Out-vaederen ende Leeraeren / dat is te seggen/al haere Schriften / Apochrijph of onseker sijn.

Het is so wijt van daer / dat wy met der waerhept seggen connen / dat het woort Apocrijph / gheduyrende dese onse T'saemenspreekinghe noyt en is genoemt ghewordẽn/noch van ons / noch van onse weder-partye. Noch niet te min / dewijle sy nae haere ghewoonelijcke wijse van doen (door welcke sy ghewoon sijn de vrijhept te nemen om te spreken ende te schrijven al wat haer goet dunckt) dit woort hier op de baene brenghen / ende wy wel weten hoe haetich ende hoe onaenghenaem dat het woort Apocrijph by haer is / ende dat menichmael om dat sy de eyghene beteeckenisse des selfden niet en verstaen;

So willen wy altijt ſtaende houden (indien ſy de moeyte willen doen om haer daer teghen te ſtellen) dat ofmen ſchoon tot bewijs van de Fondamenten des geloofs niet en behoorde te nemen wt de Boecken die den Bijbel by-ghevoecht ſtaen (gelijck ſeer wijſelijck Hieronimus ad Lætam leert) welcke de Out-vaederen ten rechten genoemt hebben Apocrijph, nochtans ſo ſijn daerom even wel onder de ſelfde Boecken eenige in de welcke ſo ſchoone ende goede onderwijſingen geſchreven ſtaen/die ſo wel over een comen met de gheboden Godes/het ſy ten aenſiene der Godſaelichheyt / of ten aenſien der ſeden/dat wanneermen de ſchriften der Outvaederen daer by verghelijcken ſoude/ſo ſoudemen de ſelfde daer door meer eeren/ dan onteeren.

Acht of tien daeghen nae de eerſte T'ſaemencomſte/ſo heeft het ſich toeghedraeghen datter een ſeker Edelman de ghereformeerde Religye wel toegedaen/te Nancy zijnde om ſijn eyghen ſaecken te verrichten/dewyle hy te vooren kenniſſe met my gehat hadde/my wt vrientſchap dickwils is comen beſoecken / ende wy hebben gemeynſaemlijck met malcanderen geſproken belanghende de aenghevanghene T'ſaemenſprekinghe/ ende van de verhinderinghe der ſelfder / door dien dat onſe wederpartye woude hebben dat de Schriften der Vaederen ſouden Oordeelen van ons verſchil/ende wy wouden dat het Oordeel ſoude ſtaen by de H. Schriftuyre. Hy heeft my tot verſcheyden ſtonden/door den grooten luſt die hy hadde om dit geſpreck wederom op een nieu te ſien beginnen

nen (want hy en was by het voorighe niet teghenwoordich gheweest) ghesocht daer toe te brenghen / dat ick onsen weder-sprekeren dit voordeel soude geven / dat wy de Out-vaederen tot Richters kennen ende aennemen souden / ende dit begeerde hy daerom / om dat hy in verscheydene Boecken onlanx van de onsen aen den dach gegeven / gesien ende gelesen hadde vele schoone spreuken wt de Boecken der Out-vaederen / also dat hy sich versekert hielt / dat de Vaederen meer aen onser sijde waeren / dan aen der Papisten. Doch ick hebbe hem aengedient / dat of schoon alle de Out-vaederen met gelijcker stemme ende mont ons het Oordeel toe-wesen / so en betaemde het ons nochtans geensins dat wy haer tot Richters souden aennemen in Godes plaetse. Voorder / daer sijn eenige leeringhen / van weghen de welcke wy ende onse weder-partye met malcanderen twisten / welcker ongherijmtheyt veel lichtelijcker door de H. Schriftuyre soude connen aen den dach gebracht worden / dan door de schriften der vaederen / aenghesien dat de H. Schriftuyre somtijts gantschelijck dit ofte dat verwerpt / daer van ter contrarye de Vaederen so twyfelachtich spreken / dat het somtijts schijnt dat sy het niet gheheelijck en verwerpen / maer sy laeten den Christenen toe sulckes voor waerachtich aen te nemen / ofte niet : te ghelooven / of niet te gelooven / nae dat het haer goet dunckt / d'welck nochtans dickwils sijn beuselachtighe Leeringen / welcke de bygeloovige onwetenheyt / of de ongheleerde bygeloovichheyt verdicht ende ingevoert heeft / ende welcke het tyrannissche ghewalt der

ghener die de Sathan duysent middelen ghegeven heeft om de arme conscientien der Menschen te pijnighen / heeft doen duyren tot op den huydigen dach / wt liefde der grooter winste die sy daer door becomen hebben / ende noch daegelijcx crijghen onder het decksel der selfder. Als ick mijn reden besluytende seyde / datmen om dese / ende noch andere geensins gheringer oorsaeken als dese / de H. Schriftuyre niet en mocht berooven van de eere die haer van rechts wege toe quam / om die den Schriften der Menschen te geven: So heeft de voorghemelde Edel-man wel verstaen / datter sekerlijc ter eeren Godes veel aengheleghen was / als oock ten aensiene der gerustichept ende saelicheyt der sielen / dat wy by ons voor-nemen vastelijck bleven.

Desen Edel-man op eenen sekeren dach hier nae ghecomen sijnde ter plaetse / daer onder andere de dickwils ghemelde Jesuwijt Comelet was / so heeft hy daer hooren segghen / dat ick de Vaederen hadde aengenomen om Richters te sijn over ons verschil. Hier door is hy / die dickwils het contrarie gehoort hadde wt mijnen eygenen mont / beweecht ghewordeu vrymoedelijck te seggen / dat hy sulckes gheensins ghelooven en conde / maer hy wist wel / dat ick hem dickwils ghesept hadde / dat ick bereyt was om met den veel genoemden Heer Comelet wederom in ghesprcck te treden / ende te handelen van soedaenige puncten des geloofs als hem goet duncken soude / met desen bedinge dat het woort Godes altijt meer soude gelden / dan de schrifté der menschen. Daer by voegende / dat hy sich versekerde / dat ick soude staende

houden t'gene ick dickwils tot hem gesproken hadde / naemelijc datmen Godt ende der menschen conscientie geen grooter ongelijck doen en conde/dan het gheloove ende hope der Saelicheyt te willen bouwen/ende de swaericheden die hier in sijn rijsende / op de gantsch onsekere ende wanckelbaere woorden der Menschen. Hier op seyde de Heer Comelet / dat hy nochtans van yemant verstaen hadde/dat ick sulckes beloost hadde. Ende bin dien sy heel besich waeren om sich hier op te bedencken wie dat het mochte sijn/die haersulckes geseyt hadde/so isser ten laetsten een onder haer geweest/ den welcken in den sin quam dat het de Heere van Selues de Canceler van haere Hoocheyt wel mocht geweest sijn. Ende om hier van beter versekert te moegen wesẽ/eñ op dat sy haer saeke hier op soudẽ mogẽ vervolgẽ/so hebbẽ sy hem stracx over al laeten soecken. Hy in den raet sijnde ende wel wetende waerom datmen hem socht/heeft genoechsaem bewesen dat hem de saeke seer ter herten ginc/also dat hy alle andere saeken besijden stellende/met den voorverhaelden Edel-man die de Religye toe gedaẽ is/ als ooc met noch vijf of ses ander Edel-luyden tot my in mijn Caemer ghecomen is/ende dat wt last ende bevel des Heeren Cardinaels/om claerlijck te vernemen ende te weten / of ick nu noch so vast steunde op de H. Schriftuyre/ gelijc ic te vooren gedaen hadde/of dat ic te vredẽ was / dat het ghene daer van wy in ghesprecK treden souden / door de schriften der Out-vaederen soude geoordeelt worden? Dese al t'saemen in mijn Caemer gecomen sijnde (alwaer des-maels ooc ter goeder uyre de Heere van

Touche Dienaer des Godtlijcken woorts ghecomen was / den welcken ick in dit ghesprech vergeselschapte / met noch drie of vier andere eerlijcke mannen die belijdenisse van de Religye deden) so heeft de voorgemelde Edel-man eerst beginnen te spreken / segghende : Heer Couet / ick bidde u dat ghy my wilt antwoorden in teghenwoordicheyt van dese eerlijcke vergaederinghe / of ghy niet so dickwils als ick u hebbe comen versoecken / ende wy van dese T'saemen-sprekinghe woorden ghehat hebben / my ghesept en hebt / dat ghy bereyt waert om met den Heer Comelet te spreken van sodaenich een stuck der Religye ende des gheloofs van haere Hoocheyt / alst hem ghelieven soude / jae ooc waer ende wanneer hy wonde / op het believen van sijne Hoocheyt : Ende dat de spreuken der Out-vaederen souden moghen so wel van d'een als van d'ander bygebracht worden / doch met desen bedinghe / dat het woort Godes / so veel het Oordeel ende eyndinghe der verschillen aengaet / soude autoriteyt ende voordeel hebben boven de schriften der Menschen? Hier op hebbe ick geantwoort / dat het alsoo voor waerachtich gheschiet was / ende dat ick om sulckes met der daet te doen blijcken / binnen een uyre ofte twee veerdich was om wederom in ghesprech met den Heer Comelet te comen / op de voorghemelde conditie. Stracx heeft sich de voorgemelde Edel-man omgekeert tot alle de gene die met hem ghecomen waeren / seggende : Nu wel aen / mijn Heeren / siet ick ben vry / dewijle t'geve ick gesproken hebbe beleden wort waerachtich te sijn / want de Heer Couet verclaert hier voor u

lieden

steden alle gaer / dat hy sulckes niet alleen tot my ghesproken en heeft/maer dat hy oock/alsmen wilt/veerdich is om sulckes int werck te stellen. Isser yemant onder u lieden die yet anders met hem heeft te verrichten/ dat mach hy doen.

Stracx heeft sich de Heere van Selues nae my toegewent/ende gevraecht/of my noch wel indachtich was / dat ick belooft hadde in de tegenwoordicheyt van syne Hoocheyt/dat ick de Vaederen tot Richters in dit gesprecck woude aennemen? Hier op hebbe ick geantwoort/ aenghesien men geener dinghen indachtich en can worden/ten sy datse ghedaen ofte ghesproken syn/so soude ick my wel wachten indachtich te worden des genes d'welck ick wel voor seker wist niet alleenelijck noyt ghesproken te hebben/maer d'welck ick oock noyt ghedacht en hadde te spreken.

Als de voorgenoemde Heer Cancelier daer vast op bleef staende / ende seyde / dat hy der tegenwoordich geweest was/ende dat het hem seer wel indachtich was: So hebbe ick hem gheantwoort/dat my veel beter conde te vooren comen t'gene ick gesproken hadde/dan hem die seyde sulckes ghehoort te hebben / dewijle men int hooren dickwils het een woort voor het ander verstaet / ghelijck in deser saeke wel mocht gheschiet syn: Of indien ick ghesegħt hebbe/dat ick de spreuken der Vaederen geern woude aennemen/ gelijc ick ooc hoopte eenige by te brenghen in dit ghespreck/so en hebbe ick nochtans daerom niet ghesecht dat ick de selfde woude aennemen als Richters. Ick seyde hem/dat hy behoorde te ghedencken/dat ick

den gantschen morghen-stont/gheduyrende de openbaere t'saemensprekinghe/hadde staende gehouden/dat de schriften der Vaederen niet en behoorden macht te hebben om te Richten ende Oordeel te spreken over de schriften des Vaeders/d'welck zijn de Boecken der H. schriftuyre: Dat het selfde oock begrepen was in het schrift d'welck wy s'daechs nae de T'saemensprekinge onderteekent hadden: Dat oock alle de gene die na der hant gemeynsaemlijck met my gesproken hadden/my noyt anders en hadden hooren spreken/ghelijck selfs de eer-rijcke Edel-man/ die stracx in sijne teghenwoordicheyt gesproken hadde/ende die my schier alle daege hadde comẽ versoecken/stracx genoechsaeme ghetuygenisse hier van ghegeven hadde: Ick seyde hem/dat hy wel most weten/dat wy tot bevestinge van het gheloove haerer Hoocheyt niet alleen en hadden de woorden der H. schriftuyre/maer oock vele schoone ende eerlijcke spreuken der alder outste Vaederen ende Leeraeren der eerster Kercke: Maer dat wy/ of schoon alle de Vaederen aen onser zijde waeren/nochtans niet en wouden/dat haere schriften souden richters sijn/maer altijt souden wy het Oordeel op de H. Schriftuyre willen gheven. De Vaeders en sijn niet anders/dan als Schout-heyssen of Richters van de leege bancken/by maniere van spreken/van de welcke men mach appelleren of sich beroepen tot de Opper-richters: Maer onse Heere Jesus Christus/ de Patriarchen/Propheten/ende Apostelen die/ ghedreven sijnde door den Heyligen Geest/in de Schriftuyre spreken/die zijn als het Parlement of hoochste Richters/

welcker

welcker vonnissen eyndsaem zijn/ende nergens betrocken en mogen worden. Indien wy de Fondamenten ende vasticheden onses Godsdienstes/onses gheloofs / onser hope/ ende het Oordeel onses verschils mosten haelen wt de schriften der Herderen ende der Docteuren/ welcke/hoe wtnemende sy gheweest zijn / nochtans geen getuygenisse en hebben dat sy int gene sy geschreven hebben/geheelijck door den H. Geest zijn ghelept ghewordden: Wy souden in gevaer comē/dat wy ontallijcke vele verscheydene Religyen hebben souden / dewijle sy seer verscheyden onder malcanderen gheweest sijn: Daer ensoude ooc geen eeuwe voorby gaen/of men soude denGodsdienst moeten veranderen.

Dit alles onaengesien/so heeft deHeer Canceler vast ende hart aengehouden / ende woude noch al staende houden / dat ick het gene hy te vooren ghesept hadde / aengenomen hadde/ te weten/ dat wy ons wouden onderwerpen het Oordeel der Vaederen. Dit heeft my genootsaeckt/ hem ten laetsten aldus aen te spreken: Mijn Heere / ten aensiene der eerlijcke plaetse die ghy becleet ende des aensienelijckē amptes d'welc ghy alsCanceler bedient by haereHoocheyt/so wil ick u wel eeren ende achten : Doch niet te min so bid ick u dat ghy my hier in gheloove gevē wilt,/dat voor eerst wat aengaet de eere mijnes Meysters,/ ten anderē wat aengaet de waerheyt mijner woorden/ so en wil ick u int minste niet wijcken. Ende ick segghe u tot een besluyt / so veel aengaet t'ghene ghy seght dat ick belooft soude hebben / ick en hebbe het niet ghesprokeu / noch ghedacht /ick en salt oock niet spreken soo langhe

als ick leve. Want het is/ende sal altijt meer in reden bestaen/datmen het woort ende de Schriften Godes meer macht geve om te oordeelen het verschil in sijnen huyse ende in sijner Kercke/dan den woorden ofte schriften der Menschen.

De Heer Canceler hoorende het woort kercke/so heeft hy/verbittert sijnde/ghesept: Ghy spreeckt van de Kercke/ende hier en tusschen sijt ghy buyten de Kercke/jae ghy en weet niet wat de Kercke is. Hier op hebbe ick gheantwoort/dat ick/Godt lof/so langhe niet gheleeft en hadde sonder de waere Kercke wel te
Joan 10. kennen/welcke die is/die de stemme Jesu Christi hoort/ende der selver ghehoorsaem is/de Ooren toe-stoppende voor de stemme des vremdelincx/dat is/voor alle verdichtinghen ende instellinghen der Menschen. Daer by voegende/dat ick oock versekert was/dat ick een litmaet der selfder waerer Christelijcker Kercke was/die geen ander hooft en heeft/dan onsen Heere Jesum Christum. Indien ghy de Kercke wel kendet/sepde de Heer Canceler/ghy sout haer Oordeel eñ autoritept ofte macht meer achten/dan ghy nu doet: Want ghy weet wel wat de H. Augustinus sept/te weten/dat hy dē Euangelio niet en soude gelooft hebben/ten waere dat hem het aensien der Kercke hier toe beweecht hadde. Hier op hebbe ick geantwoort/hoe wel men de Hemelsche waerhept conde vernemen wt de H. Schriftupre/so haest alsmē van God Oogen om te sien ontfangen hadde: Nochtans so en laetmē daerom niet meer eñ meer beweecht te worden om de selfde te omhelsen/alsmen aensiet den eerlijcken
hoop

hoop der waere ende getrouwe kinderen ende Dienaeren Godes/daer de Kercke wt bestaet/ die met een schoone over-een-stemminghe het gheloove der waerheyt ghelijckelijck naevolghen. Voorder/dat ick hem wel woude ghewaerschout hebben/dat niet sonder groote oorsaeke een van haere eyghene Docteuren/jae selfs een der gener die in dese laeste tijden gheleeft heeft/aldus ghesproken heeft: De Kercke/van welckes autoriteyt de H. Augustinus spreeckt/en beteeckent niet dese ofte gene Bisschoppen/die nae de tijden der Apostelen ghecomen sijn/maer wy moeten daer door verstaen/de waere Apostolische Kercke/welcke gheweest is in den beghinne der Christelijcker Religye. Ende derhalven (spreeckt de selfde Leeraer) indien Augustinus nu leefde/ende spraeke van soedaenich eene Kercke als nu is/so soude hy veel eer aldus spreken: Ick en soude niet connen weten dat de Menschen deser Kercke de Christelijcke Kercke sijn/ten waere dat de autoriteyt der vier Euangelien my sulckes Leerden: Dat is te segghen/ten waere saeke dat ick saege/dat de Leere der vier Euangelien daer in aenghenomen/ghelooft/ende onderhouden wort.

Hy heeft voorder tot my ghesproken: Dat ick niet anders en behoefde te doen/dan dit gantsche verschil tusschen de oude Bisschoppen ende Docteuren der Kercke/ende die van dese tijden/te laeten vaeren: Want/seyde hy/ ghy acht den eenen so weynich als den anderẽ. Dat het alsoo sy/dat bewijse ick aldus/indien ghy de alder outste Bisschoppen acht/alsser verschil ofte swaricheyt voorvalt/belanghen-

Transsub-stantiatie.

de de Transsubstantiatie, ofte veranderinghe des Broots ende des Wijns in den Lichaeme ende bloede Christi / waerom en ghelooft ghy den H. Cypriaen niet/die geweest is een van de outste ende geleertste Bisschoppen ende Leeraers der eerste Kercke? Want ghy weet wel/ dat hy/belanghende het Broot des H. Sacraments seyt/of het schoon niet en verandert van gedaente/so verandert het doch van natuyre/ dit zijn sijne woorden / Panis non effigie, sed natura mutatur. Hier op hebbe ick hem gheantwoort/dat ic de Schriften Cypriani hooch achte/dewijle hy geweest is een onder de treffelijckste Herderen ende Docteuren der eerster Kercke. Doch het is van noode dat de gene die hem ofte sijne schriften voor-brenght/ hem wel verstae. d'Welc geschiedende/so soude dese selfde bygebrachte spreuke Cypriani genoechsaem zijn om hem van dit Sacrament gants anders te doen gelooven als hy nu doet. Want voorwaer/als de H. Cyprianus seyt/dat het Broot des H. Avontmaels verandert wort niet in de gedaente/maer ten aensien sijner natuyre: So en beteeckent het woort natuyre daer niet de substantie ofte het wesen/aengesien dat alle de gene die het smaeken ende eten / die ghevoelen ende Oordeelen lichtelijc/dat de selfde(substantie)blijft sodaenich als sy te vooren was: Maer hy seyt/dat dit Broot verandert is so veel sijn natuyre aẽgaet/om dat in de plaetse daer het te voren eer het verordineert ende geheylicht was om in dit Sacrament te sijn een teeken des Lichaems onses Heeren Jesu Christi / so en hadde het gheen ander nature als het ghemeyne Broodt: Maer nae dat het gheheylicht is

licht is geworden tot dit heylich ghebruyck/so heeft het aengenomen de natuyre van Sacramentalisch Broot. Derhalven de H. Irenæus sprekende van dit geheylichde Broot/so en seyt hy niet/dat het geen Broot meer en is/maer hy seyt/dat het nu langer geen gemeyn Broot en is. Hier benevens so en isser niemant so onervaeren in de Theologia of in de wetenschap der H. schriftuyre/of hy en weet wel/dat het gemeyne Broot een ander natuyre of eyghenschap heeft/dan het Broot des Sacraments/ten aensiene der verscheydener gebruyckē/ende werckingen die sy hebben. Indien de H. Cyprianus in de voorverhaelde plaetse door het woort nature verstaen hadde/de substantie ofte het wesen des Broots/ende indien hy hadde willen seggen/dat de selfde (substantie) verandert waere in de substantie des natuyrlijcken ofte wesentlijcken Lichaems onses Heeren Christi Jesu/of schoon hier en tusschen de ghedaente deses Broodts sodaenich ghebleven is als sy te vooren was/sonder eenighe veranderinghe: Sekerlijck aenghesien dat dese ghedaente ofte schijn seer cleyne is/ghelijck een yeder weet/ende een ghestaltenisse die gants gheene ghelijckenisse en heeft met de ghestaltenisse des Menschelijcken Lichaems: Soo soude daer een gantsch plompe ongherijmtheyt wt volghen/te weten/dat door dese voor-ghewende Transsubstantiatie ofte veranderinghe het natuyrlijcke Lichaem Jesu Christi wanschaepelijck soude ingherropen zijn/blijvende nae de Transsubstantiatie verborghen onder dese ghedaente begrepen. Het soude even soo een

Iren. L. 4 C. 34.

eē ongerijmde saeke sijn/eñ so gekkelijc tegeloo-
Accident, is als het gene dat de mensche in het Broodt siet als wit heyt / ronddichept etc
Subject, is de substantie ende het wesen selve.
ven/ als of men seyde/dat de Accidenten deses Broots gebleven waeren in haer waerachtich wesē/sonder haer eygē subject ofte substantie/ eñ daer soudē nu sodaenige accidentē comē tot de substantie des natuyrlijckē Lichaems onses Heeren Christi Jesu / die daer mede gheensins over een stemmen en souden. Indien ghy gelesen hebt t'gene de H. Chrysostomus schrijft an eenen Monic met naemen Cæsarius, so sult ghy bevinden/dat sijn meyninghe / belanghende de spreuke Cypriani /gantschelijck over een comt met de wtlegginghe die ick stracx daer over ghedaen hebbe. Want aldaer spreeckt hy aldus: Eer het Broot des Avont-maels gheheylicht is / soe noemen wy het Broodt: Maer als de ghenaede Godes het selfde door het middel des opofferaers gheheyli ht heeft/ so ist ontslaegen van den naeme des Broodts/ ende het wort geacht weerdich te sijn genoemt te worden het Lichaem des Heeren / al hoe vvel het de natuyre des Broodts behouden

Dial. 2. heeft. Theodoretus schrijft aldus: Jesus Christus heeft de teekenen des Broots ende des Wijns die eere ghedaen/dat hyse genoemt heeft sijn Lichaem ende sijn Bloet/niet om dat de natuyre der selfder verandert vvort, maer om dat hy sijne genaede voecht tot de natuyre der selfder. Ghy cont oock wel verstaen/dat de over-een-stemminghe welcke is in de redenen deser beyder treffelijcke mannen/ daer in ghelegen is / dat in de plaetse daer Cyprianus ghesprokē heeft vā de veranderinge der natuyre in het broot / so en verstaet hy door het woort

natuy-

natuyre niet de substantie des Broots/ maer/ gelijck ick ghesept hebbe/ eene veranderinghe van de natuyre des gemeynen broots in de natuyre des Sacramentaelisschen broots. Ter contrarie Chrysostomus ende Theodoretus verstaẽde door het woort (nature) de substantie des broots/ hebben de Christenen willen leerẽ/ datter geene veranderinge in geschiet en is.

Doch als de Heer Canceler meer ende meer aendrongh/ ende heet wert in het disputeren/ so ben ick ghenootsaeckt geweest/ om tot een eynde te comen / hem te segghen/ dat hy sich in dit stuc al te partijch aenstelde/ met ons veel voorder in ghesprerck tredende / als de Docteur Comelet ghedaen hadde. Ende dat hem dat hy sich met onse antwoorde woude laeten vergenoegen/ welcke was/ dat wy sprekende van de Religye/ nemmermeer en souden toelaeten dat het Oordeel daer van yemant anders soude toegelaeten worden/ dan de heylighe ende Canonijcke Boecken. Augustinus en wilt oock niet/ dat wy sodaenighe verschillen sullen aenhooren als Richters/ maer dat wy selfs onder eenen Richter staende/ aencloppen / op dat ons open ghedaen worde / ende wy moeten onsen toevlucht nemen onder de vleugelen onses Heeren. Een van des Heeren Cardinaels Edelluyden / die achter den Heer Canceler stont/ trock hem by den tabbert/ ende sprack dat het een yeder hoorde/ dat hy sekerlijck daer niet gesonden en was om te disputeren/ maer alleenelijck om ons af te vraegen / of wy het Oordeel onses verschils den Vaederen wouden overgeven/ ofte niet? Hier mede is een yeder wt mijn caemer ghescheyden / alwaer t'gene nu verhaelt

August. de Serm. dom Serm 16.

haelt is/is verhandelt ghewoorden.

Nae dat nu eenighe daeghen voor by wae-ren / ſonder datmen wederom in geſpreck met malcanderen quam/ſo heeft vaſt een yeder ſeer ernſtlijck ghedraecht / hoe het quam datmen niet voort en vaer? Eenighe ſeyden / datmen wachte op het advijs ofte raet/welcke onſe we-derpartye ontfangen ſoude van de Jeſuwijten te Trier in Duytſch-lant / ende van andere plaetſen/d'welck gecomen zijnde / aldus luyde: Dat by aldien ſy het daer toe brengen conden datmen de Vaederen ende Concilien voor Rich-ters des verſchils woude aennemen/ ſo ſouden ſy vrymoedelijck in deſe t'ſaemen-ſprekinghe voort-vaeren: Ter contrarye / indien haere wederpartye daer vaſt op ſtaende bleef/dat het alles geoordeelt ende geeyndicht ſoude worden door de H. Schriftuyre/ſo ſouden ſy wel toeſien dat ſy haer niet wijder en verliepen.

Maer overmits men niet voor ſeker ſegghen en can/ t'gene datmen niet voor ſeker en weet/ ſo wil ick dit alleenelijck ſegghen: Dat / het ſy dat ſy deſen raet van erghens anders ghe-creghen hebben / of dat ſy hem by haer ſel-ven ghenomen hebben / ſo hebben ſy hem in der daet ghevolcht. Tot deſen eynde zijn aen ons gheſonden twee Edel-luyden/ den eenen van deſe / den anderen van ghene Religye / om noch naeder van ons te ver-ſtaen / of wy den Vaederen deſe eere niet doen en wouden / dat wy haer voor Rich-ters ſouden aen-nemen in het verſchil der Religye / d'welck ſcheen te weſen eenen ſeer bequaemen wech ende middel om tot een eynde te geraeken. Wy hebben geantwoort/dat/ge-

lijck

lijck wy ons verclaert hadden in de openbaere
t'saemen-sprekinge/ende ghelijck het voor-ver-
haelde van ons onder-geteeckende schrift me-
de bracht/wy en wouden Godt den Heere nim-
meer dese schande nochte cleynicheyt aendoen/
noch den conscientien in de sekerheyt des ghe-
loofs dit achterdeel / dat wy in dese t'saemen-
sprekinge den schriften der Menschen sodae-
nige macht souden geven / want of sy schoon
heylige ende geleerde mannen zijn gheweest/so
hebben sy sich nochtans dickwils vergrepen:
Die eere willen wy altijt houden voor de hey-
lige eñ Canonijcke Schriftuyre / in de welcke
de H. Geest niet dan alle waerheyt geleert en
heeft. Voorder so voechden wy daer by/dat
wy ons grootelijx verwonderden/dat onse we-
derpartye so onversichtelijck aen den dach
bracht/de cleyne versekerkeyt die sy hadden in
de H. Schriftuyre om haere leere staende te
houden. Het heeft sich toegedraegen dat als
ons dit de laetste reyse is afgevraecht ghewor-
den door een van sijner Hoocheyts Secreta-
rissen in saeken van Staete / welck was een
stemmich ende verstandich man / den welcken
de te vooren geroerde Edelman van der Keli-
gye vergeselschapte / ende wy hem sonder onse
meyninge te veranderen geantwoort haddẽ ge-
lijc te voorẽ geschiet was/so heeft hy ons geseyt
(met bewijs dat hem den wille sijner Hoocheyt
wel bekent was) dat een yeder so wel van d'een
als van d'ander zijde/wel mochte sijns weechs
gaẽ eñ vertreckẽ. Dit nochtans niet tegẽ staen-
de/so is ons des vrydaechs den 26.ste. der selver
maent te ses uyrẽ in dẽ avont door dẽ voorge-
meldẽ Edelmã vã der Keligye eẽ schrift sonder
onder-

onder-teekeninghe toeghebracht / d'welck aldus luydde.

Om datmen in den aenvanck der T'saemensprekinghe daer op is staende ghebleven / dat de Catholijcke Vaeders daer op dronghen / dat de Predicanten souden over-een-stemmen belangende wie de Richters souden zijn aen welcke men sich ghedraeghen soude / alsmen soude comen in eenich verschil of verscheyden verstant van dese ofte gene plaetse der H. Schriftuyre: Ende de Predicanten wouden staende houden / dat de heylighe schriftuyre ghenoechsaem was om haer selven te verclaren / ende datmen wt eene ofte meer andere plaetsen der H. schriftuyre conde nemen de wtlegghinge des verschils / nochtans dat sy de ghetuyghenissen ofte wtlegginghen der Out-vaederen niet en wouden verwerpen / indien sy over een quaemen met de heylighe Schriftuyre: Dewijle de Heeren T'saemensprekers van beyde sijden gescheyden sijn / sonder dit punct volcomelijck gehandelt ende daer op yet besloten te hebben / te weten / of het om tot eenen goeden eynde ende vrucht deser T'saemen-sprekinghe te comen / niet van nooden en is te loopen ende sich te begeven tot de ghemeyne wtlegginghe der oude Leeraeren ende Concilien der Kercke / so wanneermen vervalt in eenich verschil belanghende den sin ende het verstant eeniger plaetsen der H. Schriftuyre? De Catholijcke sijn bereyt / indien het sijne Hoocheyt wel belieft / op een ander tijt wijtluftigher van dit selve punct te spreken.

Als wy dit schrift gelesen hadden / so vraechden wy den Edel-man die het ons ghebracht

hadde/van wien ons dit gesonden wert? welcke ons geantwoort hebbende/dat het van den Cardinael quam: So wesen wy hem met een woort aen de groote ongelijckmaetichept welcke tusschen den Heer Cardinael/die een Prince is/ende ons was: ende dat wy wel souden gewenscht hebben / dat de Heeren Comelet ende Capuciner ons dusdaenich schrift ghesonden hadden met haere handen onder-teeckent. Nochtans om de eere des voorghenoemden Princes/so en wouden wy niet naelaeten eene antwoorde schriftelijck te geven ende die te onder-teeckenen. Het was des maels / ghelijck ick ghesept hebbe/des avonts ontrent ses uyren. Als de voor-verhaelde Edel-man/ ghedreven zijnde van dē Heer Cardinael/ons dreef van uyre tot uyre om antwoorde te hebben/so hebben wy hem gheantwoort / datmen sich in saeken daer so veel aen gelegen was niet en behoorde te over haesten: Indienmen wel veertien daeghen lanck was doende gheweest om so een clepn schrift te beraemen ende te vijlen/ so behoordemen ons wel veertien uyren te vergunnen om daer op te antwoorden / hem daer by beloovende/dat sy met Godes hulpe voor seker des anderen daechs morgens antwoorde daer op hebben souden.

Hier moetmen weten/dat wy eerst voor ons ghenomen hadden een weynich wijtluftich te antwoorden/dewijle wy wt de conditien welcke onse weder-sprekers begeerden / ghenoechsaem verstondē/datmen met ons in geen mondelinge ghespreck meer treden en soude: Op datmen wt ons schrift / indien het wat lanck waere, des te beter soude connen verstaen hoe

 veel

veel wettelijcke oorsaeken wy hadden om ghe-duyrichlijck staende te houden dat het opperste Oordel / in saecken der Religye / alleen den woorde Godes / begrepen in de H. Schrifture / is toecomende. Den inhout deses schrifts luydde aldus.

Om te antwoorden op het schrift / d'welck ons een eerlijck Edelman gebracht heeft desen Vrij-dach savonts wesende den 26. Novembris / so ist dat wy ondergheschrevene Dienaeren des Goddelijcken woordes seggen / dat eenige Leeraeren der Roomscher Kercke mijn Heere den Prince belooft hebbende / dat sy haere Hoocheyt wt Godes woort wouden bewijsen dat haer geloove valsch is / ende sy ons gheroepen hebbende om haer het contrarye te helpen bewijsen : So en sijn wy niet beswaert ofte becommert geweest om sulckes te doen / dewijle sy haer noch niet bevochten en hebben / ghelijck sulckes gebleken heeft wt het beginsel onses ghesprecks. Maer also t'gene wy in de eerste aencomste by brachten / so wt Godes H. woort / als wt de Out-vaederen der eerster Kercke / den voor-verhaelden Docteuren gheensins en behaechde : Hier door ist geschiet / dat sy achtende dat het swaer was / jae schier onmogelijck over een te comen in de persoonen diemen tot Richters in ons verschil soude nemen / nochtans van meyninghe waeren datmen hier toe eenige Menschen moste nemen : Daer op hebben wy geantwoort / indien men handelde van Menschelijcke saekē / so en souden wy geē swaericheyt maeken de Menschē tot Richters te nemen : Maer aengesien wy verschil hadden in Goddelijcke saeken so begeerden wy dat hy selfs

selfs door sijn eygen woort richter hier over zijn soude / als geensins sijnde een wtnemer der persoonen / ende als beter kennisse van dese saeken hebbende dan yemant anders. Wat aengaet/dat dese Docteuren niet en willen dat in dese verschillingen eenich oordeel gesproken worde/dan door Menschen/wy hopen dat alle persoonen die recht oordeelen/bekennen sullen/ dat wy in desē deele veel meer op redē staē/dan onse weder-partye/dewijle sy een Oordeel begeeren wt den mont der Menschen/daer wy om het selfde te gheven ende wt te spreken niet by en brengen eenige Menschen/die slechtelijck gesproken hebben als Menschen begaeft met Godsaelicheyt ende geleertheyt(gelijck sy doen als sy willen dat de oude Leeraers onse Richters sullen sijn) maer wy brenghen het voor de Propheten ende Apostelen/d'welck Menschen sijn die eyntsaeme vonnissen wt spreken/welcke niet betrocken en moghen worden/want dewijle de Geest Godes in haer geherschet heeft/ ende de Menschelijcke Geest gehoorsaem is geweest/so en hebben sy beyde op een saeke maer eenerley antwoorde ghegeven door den selfden mōt/ welcke antwoorde ofte meyninge mē beschrevē vint in de H. schriftuyre. Alser dā gehādelt wort om wederom in t'saemen-sprekinge met malcanderen te comen (daer op wy nu heden even vijftien daeghen ghewacht hebben) so achten wy/dat de Docteurē daer wy nu mede te handelē hebbē/om des te eer tot eenen goedē eynde te comē/eē yeder der omstanderē/eñ insōderheyt haere hoocheyt (vā welckes geloove nu gehandelt wort) behoorden vrij te laetē het Oordeel der dinghen welcke sy ghehoort heb-

 ben/

ven/so van haer/als oock in onse antwoorde. Want het Oordeel d'welck aldus een yeder voor sich selfs/ende by hemselvē doet/ende sonder eeniges anderen Menschen voor-Oordeel/ is het aldersoetste ende bequaemste / ende daer wt weynichst quaet is volgende. So veel de Religye ofte Godt-dienst aengaet / wy weten datmen gantsch geen exempel en vint/daer mede soude connen bewesen worden/ datmen oyt yemants conscientie/die haer gedraeghen heeft nae betaemen/heeft connen dwinghen. Hier benevens so weten de voorverhaelde Docteuren wel/dat gelijck sy niet en willen lijden dat wy haere Richters souden sijn/also en ist oock niet billich dat sy onse Richters souden zijn / gelijck wy haer sulckes hier te bevooren int openbaer bewesen hebben. Wat de Out-vaederen aengaet/wy seggen/dat sy aen onse zijde staen / het sy datmen de selfde yeder int besonder aensiet/ of gelijckelijc in een Concilye versaemelt/ want wt de selfde cannē genoechsaē doē blijckē / hoe verscheyden dat het gheloove/d'welck onse weder-sprekers haeren toehoorderen leeren / sy van t'gene d'welck de oude Leeraers/so int besonder/als ghemeynsaemlijck in haere Concilien geleert hebben / insonderheyt belanghende de altijt blijvende waerheyt van de Menschelijcke natuyre onses Heeren Jesu Christi/ende meer andere Articulen onses Christelijcken gheloofs.

Maer om de vraege in haer voor-verhaelde schrift voorgestelt wat naerder te beantwoorden/te weten / of het om te comen tot eenigen goeden eynde ende vrucht der t'saemensprekinge/van nooden sy/datmen sijnē toevlucht neme

tot

tot de gemeyne wtlegginghe der oude Leeraeren ende Concilien der Kercke/ so wanneer het gebuerde datmē in verschil quame belangende den sin ende het rechte verstant eeniger plaetse der H. Schriftuyre: Wy seyden/datter aengaende t'gene men schuldich was te gelooven ende te doen/sodaenich geene duysterheyt in eenige plaetse der H. Schriftuyre en conde voorvallen/welcke niet lichtelijck door andere en soude connen verlichtet ende verclaert worden/gelijck hier van getuygen de alder gheleerste Vaederen/so dat degene die desen wech begeert in te gaen om tot verstant der spreuken der H. Schriftuyre/in welcke gesproken wort van het gheloove ende van de wercken/te comen/hy sal bevinden dat hy veel sekerder is/ dan eenigen anderen wech. Nochtans so achten wy/dat de spreukē/welcke mē nemē sal wt de Boeckē der Ontvaederē/ seer nut eñ dienstlijc sullē zijn/indiē sy wel over eē comē mz deH. Schriftuyre/gelijc wy nu dicwils geantwoort hebben. Wat aengaet de Concilien/wy seggen/ dat in algemeyne vergaederingen der gener die sich wtgaeven voor Leeraers des volcks in de Religye/(d'welc so veel als Concilien waeren) sulck geloove ghevonden is/dat vier hondert Prophetē met gemeyner stemme besloten hebben tgene onwaerachtich was/tegen den eensaemen Prophete Micheam/die de waerheyt Godes voortbrachte/ 1. Reg. 22. Dusdaenich een Proces ofte ghedijngh heeft men oock ghevoert tegen onsen Heere Jesum Christum/ als alle de Kerckelijcke persoonen te Jerusalem t'saemen raet houdende/over hem besloten hebben gantsch anders als sy hadden behoort

 te be-

te besluyten nae tgetuygenisse der Propheten/ die door het ingeven des Geestes Godes ghesproken hadden: Als sy naemelyck besloten hebben/dat hy die Christus niet en was/noch oock die Sone Godes. Men weet oock wel/ dat de ketteren in de Kercke geslopen zijnde/ versterckt zijn ghewořden door veelvoudighe meyningen veler Conciliē/in welcke het scheen dat het meeste deel aen haere zijde stont. Indiē in de Concilien altijt de waerheyt waere besloten ghewořden/so en soudemender so vele niet vinden die malcanderen so gantschelijc souden tegenspreken/gelijcmen nu bevint. Want het tweede Concilie van Niceen/ dwelck ghehouden is geweest ten tijde der Keyserinne Irene/ heeft door Menschelijcke redenē de Beeldē weder dōē oprichtē in de Kercken der Christenē/ welcke t'Concilium gehouden te Constantinopolen ten tijde der Keyseren Constantini eñ Leonis/hadde verdoēt eñ doē werpen wt de tempelē der Christenē / achtervolgende het woort Godes. Mē siet/dat de dwaelinge des ketters Eutichis / versaeckende de beyde naturē in dē persoon onses Heeren Jesu Christi / is voor goet gekent in het tweede Concilie van Ephesen/welcke te vooren met rechte eñ redene was verdoemt geweest in het Concilye gehouden te Chalcedonyen. Om cort te maekē so willē wy noch vele dusdaenige teghenstrijdende redenen voor by gaē/door de welcke can bewesē wordē/ dat het een Conciliū heeft goet gevondē/d'welc het ander heeft verworpen: Ende wy willen alleen aenroeren dat het eerste Concilium gehouden te Niceen/verclaert heeft/ datmen den Bijbel moet voor sich hebben / om also alle

verschil te eyndighen niet door de woorden ofte door de schriften der Menschen/maer door het woort Godes begrepen in de H. Schriftuyre. Maer het laetste Concilium binnen Trente ghehouden/wilt datmen die traditien ofte instellingen der Menschen so wel sal naevolgen/ als de H. Schriftuyre. Om dese oorsaecken achten wy/dat de besluyt-redenen ende instellingen der Concilien niet en mogen sonder onderschept aengenomen ende gevolcht worden/ maer men moet eerst wel neerstelijck toesien op wat redenen dat sy ghegrondet staen. Want t'gene men seer dickwils soude willen noemen een algemeyne over-een-stemminge/dat en is menich mael niet weerdich datmen het anders noeme dan een algemeyne aenspanninge tegen de waerheyt.

Daerom de H. Augustinus wel wetende dat eenighe Concilien teghen de waerheyt/ eenighe met de selfde ghetuychden/so spreeckt hy aldus/schrijvende teghen eenen Arriaenschen Bisschop: Ick en sal u niet voorwerpen het Concilie van Niceen/ende ghy en sult my niet by-brenghen t'ghene te Ariminien is gehouden gheweest/om alsoo door dese Concilien die malcanderen gantsch contrarie sijn/ eenich voor-oordeel d'een teghen d'ander wt te spreken. Ick en ben niet ghebonden aen de autoriteyt van deen/noch ghy aen het ander: Maer wy moeten met malcanderen laeten vechten d'een stuck met het ander/d'een redene met de andere/d'eene oorsaecke met de andere/ende sulckes alles door de autoriteyt der H. schriftuyre/welcke is een

Auguft. c[illegible] tra Maxim Lib. 3. Cap 14.

Contra Donatistas Li. 2. Ca. 3.

gemeyne ghetuyghe so wel voor den eenen/als voor den anderen. Op een ander plaetse/om aen te wijsen dat de Bisschoppen dickwils in haere schriften feylen/ende de Concilien in haere besluytingen/ende dat het der halven veel sekerder is sich op de H. Schriftuyre te verlaeten/so schrijft hy/dat het den Concilien vry staet de schriften der Bisschoppen te berispen/ende dat het den algemeynen Concilien wel geoorlooft is de Provinciale ofte die alleen een Lant aengaen/te berispen/ende dat het den algemeynen laestgehoudenen Concilien toecomt de voorige te verbeteren/doch altijt sonder hovardye: Maer wat aengaet de heylighe ende Canonique schriften des ouden ende des nieuwen Testaments/niemant en behoeft te twijfelen/of al t'gene dat daer in gheschreven staet/en sy waerachtich ende rechtmaetich.

Derhalven als wy acht geven op de wijse der vraeghe/die ons in het voor-verhaelde schrift ghedaen wort/so segghen wy/dat even ghelijck als doemen Christum vraechde Matt. 22. ofmen den Keyser schattinge soude betaelen ofte niet? So en heeft hy niet slechtelijck willen antwoorden/om dat hy wel vernam/dat sy hem sochten te begrijpen ende te lasteren/het waere dat hy jae of neen geantwoort hadde: Maer eer hy haer antwoorde/so heeft hy/om haeren aenslach voor te comen/ghewilt dat sy hem souden sien laeten/wat Beelt ende Opschrift de Schatting-munte hadde/op dat sy daer wt mochten verstaē/dat sy schuldich waeren tot een teecken der onderdaenicheyt den t'sijns ofte schattinghe te betaelen: Alsoo oock wy nu gevraecht zijnde/of wy niet en willen

ons

ons onderwerpen ende beloven de Concilien ghehoorsaem te syn/so segghen wy/datmen ons toone het Beelt ende ghedaente der Concilien/ welcke men wilt dat wy sullen aennemen/op dat indien sy ons aendienen sodaenige dinghen die in Godes woort wel ghegrondet staen/ wy de selfde mogen aen-nemen ende gehoorsaemẽ: Of andersins/dat wy die moghen verwerpen. Wat aengaet de vrucht ofte het voor-deel daer van in dit schrift ghesproken wort/daer op seggen wy/datmen wt een t'saemen-sprekinge in ende door de welcke men sich bevlijtticht teghen alle recht ende reden de woorden der Menschen te verheffen ende meer macht te gheven dan de woorden Godes/gheene groote nochte goede vruchten raepen en can: Ghelijckmen van doornen geen druyven/noch geene Vijgen van distelen lesen/noch wt eene bittere Fonteyne geen soet waeter crijgen en can. Matt. 7. 19.

Siet dusdaenich was het schrift d'welc wy veerdich hadden. Maer als wy berept waeren om het selfde te laeten wt schrijven/ aengeporret wordende om antwoorde te senden: So hebben wy raetsaem gevonden het selfde wat corter te maeken / selfs op dat wy den Heer Cardinael/die ons het andere d'welck cort genoech was/gesonden hadde/geen oorsaecke om sich van wegen de lanckheyt des selfden te vermoyen/geven en souden. Die Coppe des corten schrifts d'welck wy ghesonden hebben/ is als volcht.

Om te antwoorden op het schrift d'welc ons van een eerent-rijcke Edel-man desen vrijdach avont wesende den 26. dach Novembris/is behandicht ghewordden/so ist dat wy Dienaeren

des Godtlijcken woorts hier onder gheschreven/seggen: Indien de Docteuren der Roomscher Kercke/ met de welcke wy nu eenigher maere in gesprek sijn getreden/begeeren voort te vaeren/om/ghelijck sy belooft hebben/te bewijsen wt Godes woort / dat haeres Hoocheyts geloove valsch is / so sijn wy gantschelijck veerdich ende bereyt om sulckes met haer aen te gaen ende het teghen-deel te bewysen/ met wille ende believen van haere Hoocheden.

Aengesien dat al t'gene d'welck wy moeten glooven ende doen om saelich te worden/ons genoechsaem ende duydelijck is geleert ende bevolen in de heylige ende richt-snoerige ofte Canonijcke Boecken der H. Schriftuyre / welcke ons de Vaeder der lichten gegeven heeft/op dat sy ons/gelijck de Coninck David seyt/souden zijn eene Lampe luchtende onse voeten dat wy ons hoeden/ende om ons te verhinderen van den rechten ende saeligen wech af te dwaelen: So ist dat wy op geen ander conditie ofte verdrach en begeeren wederom in ghesprek te comen/dan hier op/dat t'gene d'welck wt Godes woort sal voort-ghebracht worden/meer gelde in het afhandelen onses verschils/dan al dwelc men soude connen by-brengen wt t'gene dat de Menschen/hoe geleert sy mogen gheweest zijn/ yeder int besonder geschreven hebben/jae oock meer dan tgene dwelck vele gelijckelijck in eenige Concilien mogen besloten hebben. Want het en is maer al te dickwils gesthiet/ dat eenighe ghescheven hebben t'ghene dat met anderer Schriften strijdet: Ende eenighe Concilien hebben goet ghevonden ende besloten dwelck andere wederroepen ende verbroken

hebben

hebben / d'welck gheschiet is om dat sy haer ooghemerck niet gheheelijck op de H. Schrif-tuyre ghehat en hebben / ghelijck sulckes be-taemde eñ hadde behooren te geschieden. Eñ voorwaer een yeder die ervaeren is in het le-sen van sodaenighe Boecken ende Concilien/ die weten wel / dat ghelijckerwijs tot aller tijt alsmen het verschil inder Religye heeft gheoordeelt ende ter neder ghelecht door de H. Schriftuyre/ so sijn de Handelingen seer waer-achtich ende seer oorbaerlijck gheweest voor de Kercke: Also ter contrarie / alsmen in dus-daenighe saeken liever heeft willen staen ende sich bouwen op sijn eyghen goet duncken / eenighe aldus / andere anders Oordeelende/ ende ghemeynlijck het grootste ghetal het beste over-stemmende: Daer door zijn vele dwaelinghen ende ketterijen in der Kercke ghecomen. Om deser oorsaecke en moghen wy niet wijcken van onse antwoorde / maer blijven daer by / dat de autoriteyt om ons verschil te eyndighen gantschelijck moet blij-ven by de H. Schriftuyre.

Wat aengaet de verscheydene wtlegghin-ghen/welcke wy ende de Docteuren met welc-ke wy nu te doene hebben souden mogen by-brengen over eene ende de selfde plaetse der H. Schriftuyre: So achtẽ wy dat met alle redene die moet voor de waerachtichste gerekẽt wor-den/welcke met meer plaetsen der H. Schrif-tuyre/in de welcke van de selfde materie ghe-sproken wort / sal connen bevesticht worden/ ende wt de welcke men niet en sal connen trec-ken eenige ongerijmtheyden strijdende met de Articulen des Christelijcken geloofs/gelijc wy

haer

haer sulckes hier te vooren hebben weten laeten. Indienmen dan int openbaere ende in de teghenwoordicheyt aller der gener die daer begeeren by te sijn met ons wilt handelen/op sulcker wijse als dese onse tegenwoordige antwoorde mede brenght/welcke over een comt met tgene wy hier te vooren altijt geantwoort hebben: So zijn wy bereyt om sulckes aen te gaen op de hope ende tvertrouwen d'welck wy hebben op de hulpe Godes.

Dit is de antwoorde op het voor verhaelde schrijven/welcke de selfde Edel-man overdroech die ons het haere ghebracht hadde/nae welcke tijt me niet meer en heeft hooré gewach maeken van t'saemen-sprekinghe/maer veel meer dat het raetsaem was/dat een yeder nae huys toe trecken soude. Des anderen daechs seyde ons haere Hoocheyt/dat die Heeren Princen dit schrijven ontfanghen hebbende seyden/dese Predicanten geven altijt eene ende de selfde antwoorde. Daer op gaf haere Hoocheyt ter antwoorde/dat is daerom geschiet/om dat men haer altijt een ende het selfde afghebraecht heeft. Wy seyden dat het inder waerheyt also was.

Ick mach voor seker ende ghewisselijck ghetuyghen/indien haere Hoocheyt te vooren eer dese t'saemensprekinge gheschiet is/seker ende vast was in haer geloove (gelijck sy dan stracx in den beginne deser t'saemen-sprekinge bekent heeft dat sy aen gheene stucken der Religye en twijfelde) so en heeft sy na der hant niet nagelaeten te doen blijcken/so voor mijn Heeren de Princen/als oock voor een yeder daer mede sy gesproken heeft/ende aen welcke sy geschreven

heeft/dat sy haer bevont meer ende meer verse-
kert ende versterckt te worden in haer geloove/
tegen d'welcke sy wt de H. Schriftuyre niet en
hadde hooren voort-bre[illegible]ghen. Hier van en
heeft sy niet alleen goede ende gheloofweerdi-
ge getuygenisse ghegeven/maer heeft te kennen
gegeven/dat sy wel begeerde/dat alle de ghere-
formeerde Kercken hier van souden verwit-
ticht worden/op dat sy Godt des te vierigher
mochten bidden/dat sy stantvastich in den
waeren gheloove blijven mochte.

Maer eer ick de beschryvinge deser gheschie-
denisse eyndighe / indien ick het versoeck ende
Oordeel mijner vrienden wille vol doen/so en
can ick niet naelaeten hier te beschrijven het ge-
meensaem ende eensaem/ doch ernstachtich ge-
spreck/d'welck ick weynich daegen voor mijn
vertreck van Nancy / belanghende het Sacra-
ment des H. Avontmaels/gehouden hebbe met
een eerbaer man / doende belijdenisse van de
Roomsche Religye/die op eenen avont tot my
gecomen was om eenige dingen die hy met my
te verrichten hadde. Dit sal ick des te vrij-
moedigher doen/om dat ick het met der waer-
heyt sal doen/gelijc daer van sullen connen ge-
tuygen/benevens een eerlijc Edel-man/ooc an-
dere persoonen/die onversiens in mijn Caemer
gecomē zijn/eñ hebben dese t'saemen-sprekinge
aengehoort van den beginne tot den eynde toe.

Als ic dan / ende desen vromen man t'saemen
spraeken van andere dingen/so begon ick hem
te seggen: Dat ick van eenige verstaen hadde/
dat hy wel eertijts belijdenisse onses gheloofs
gedaen hadde / ende dat ick seer verwondert
was/hem aensiende voor een verstandich/ stil/
ende

ende wesentlijck man / hoe hy wederom vervallen was in de dwaelinghen der Roomscher Kercke: Dit en sietmen / seyde ick / niet dickwils ghebeuren. Ick seyde hem / indien ick wist om wat reden ofte oorsaecke hy afgheweken was van de ghereformeerde Religye / so woude ic alle neerstichept aenwenden om hem te bewijsē dat hy in seer groote schaede vervallen was / aenghesien dat onder alle de Religyen diemen Christelijck noemt / de gereformeerde alleen de oprechte Christelijcke Religye is. Hier op heeft my de voorghenoemde persoon seer beleefdelijck gheantwoort / dat hy niet afgeweken en was sonder groote ende wettelijcke oorsaeke: Want hy altijt in sijn conscientie gheoordeelt hadde / dat / belanghende het Sacrament des Avontmaels / de Leere der Roomscher Kercke waerachtigher was / ende beter over een comt met de woorden onses Heeren Jesu Christi / dan die welcke de gereformeerde ghenoemt wert. Ende sekerlijck / seyde hy / als ick aenmercke dese woorden / hoc est enim corpus meum, welcke Jesus Christus gesproken heeft: Ende daer beneven t'gene de Apostel Paulus schrijft / Non discernens corpus Domini, so houde ick gantschelijck voor seker / dat ons geloove beter ende waerachtiger is / dan u lieder. Ick segghe u voor de waerheyt / dat de aēmerckinge deses puncts der Leere my wederom tot de Roomsche Kercke heeft doen keeren / ende dit is het insonderheyt dat my daer by doet blijven.

Want dat is mijn Lichaem.

Niet onderscheydende het Lichaē des Heerē.

Ick hebbe hem gheantwoort / dat ick geern vriendelijcker wijse met hem van dese dinghen spreken woude / indien het hem aengenaem

ghenaem soude wesen. Als hy my toegheſproken hadde / dat hy het niet ongheraden en achte/dewijle hy begeerich was omaltijt te leeren / alſmen hem wat goets woude leeren/ ſoo hebbe ick gheſeyt: deſe ſelf de vraghe/ aengaende deſe woorden des Apoſtels Pauli / 1.Cor.11 Non diſcernens corpus Domini, is my op andere tijden oock van eenen Prince voorgheſtelt / den welcken ick ter antwoorde gaf: dat onder die verſcheydene qualiteyten ofte hoedanicheden der menſchen / gheene bequamer en was om tot het rechte verſtant der meyninge des Apoſtels / belanghende de voor-verhaelde woorden/ te comen/ dan de perſoon des Princes / ende met namen ſodanich eenes Princes gelijc hy was/zijnde eenẽ ſodanigen Heere over welcken niemandt te ghebieden en hadde.

Deſe Prince voechde daer noch voorder by/ dat hy deſe woorden noyt anders en hadde connen verſtaen / dan dat het broodt verwandelt zijnde in het waere ende natuerlijcke lichaem onſes Heeren Jeſu Chriſti / van niemant onweerdelijckẽ conde genomen worden/ ſonder daermede rechtveerdichlijck het oordeel ende verdoemeniſſe te verdienen/ om dat hy dit broot niet en hadde willen onder-ſcheyden / d'welck nu niet meer broodt en was/ maer het waere Lichaem onſes Heeren Chriſti Jeſu/ ſonder te blijven t'gene dat het te vooren was/als het noch de nature des broots hadde.

Ick hebbe den Prince gheantwoort/ alſſer gheſproken wort van een Sacrament/ſo moet men oock de woordẽ verſtaẽ na de wijſe der Sacramentẽ / welcke ſeer groote gelijcformicheyt hebben ſo veel het rechte gebruyc ofte miſbruyc aen-

aengaet)met t'gene d'welck hier op aerden conde begaen worden met de seghelen welcke de Princen hebben in haere Cancelerijen of Hooge Raet-caemeren. Wat voor eerst aengaet / dat den Naem des Segels eygentlijck den Sacramente toecomt / dat blijckt ghenoechsaem wt dien dat de Apostel Paulus het Sacrament der besnijdenisse noemt, Eenen Segel der rechtveerdicheyt des geloofs. Ende wat aengaet het mis-bruyck der Princelijcken Segelen / of der Sacramenten des Heeren / hier in sijn sy met malcanderen over een comende / te weten / indien een ondersaet eeniges Princes een stuxken gemeynes was d'welc hy ergens by eenen Apoteker vint / onweerdichlijck mishandelt hadde / dat teghen d'eerde worpende ende met voeten tredende / met het selfde te betaelen soude hy vrij sijn: Maer indien hy sodaenighe onweerdichevt ende moetwille ghebruyckte aen een stuxken was op het welcke des Princes Segel ghedruckt staet / ende d'welck ergens aen eenich verdrach of opene brieven des Princes hanget / so en soude hy met het was te betaelen niet vrij zijn / maer hy soude verdient hebben ghestraft te worden / als eenen die het Crimen Læsæ Majestatis begaen heeft. Waerom doch dit? Niet daerom om dat het was des Apotekers ende der Cancelrye van verscheydene substātie sijn: wāt om de waerheyt te seggē / de substātie des eenen is als des anderē / maer het geschiet om dat op het was der Cancelrye des Vorstes Segel ghedruckt staende / nu gantsch tot een ander gebruyck ghe-eygent is / dan het gemeyne was. Ende derhalven die dit was / daer

Rom.4.11.

daer des Vorstes Beelt op ghesegelt staet / onweerdichlijck handelde niet en onderschept van het gemeyne was / die soude gantschelijck geacht zijn begaen te hebben Crimen Læsæ Majestatis humanæ, dat is/de mis-daet van tegen de hoochste Overicheyt by de Menschen misdaen te hebben.

Even dusdaenich eene gelegenheyt heeft het oock met het Broodt des H. Avont-maels. Want yemant die onweerdichlijck ende verachtsaemlijck mishandelt een brocken Broots/ d'welck by den Backer of ergens anders is/of wel dit seer quaelijck gedaen is/nochtans so is hy met de schaede te betaelen vry: Ter contrarye/indien yemant (gelijck alle ongeloovige ende onboetveerdige doen) onweerdichlijck misbruyckt het Broot d'welc in het H. Avontmael uytghedeylt wort/ d'welck is een Sacramentalis Broot/ende als eenen Segel of Teeken / Sacramentalisscher wijse draegende de Figure des Lichaems onses Heeren Jesu Christi/ende is door zijn bevel gevoecht ofte gehangen aen het contract der verbantenisse welcke hy met ons ghemaeckt heeft / te weten aen sijn Testament/ende aen de genaede welcke hy ons ghegeven heeft / beschreven staende in de H. Schriftuyre: Het is seker/dat de gene die sulckes doet/om dat hy geen onderschept gemaeckt en heeft tusschen het Sacramentalisch Broot/ ende het ghemeyne / ende het een so onweerdichlijck mis-bruyckt hebbende als het andere / dat hy daer door sich heeft versondicht aen de hooghe Majesteyt Godes/ende volgens dien so heeft hy verdient de doot ende eeuwighe verdoemenisse. De substantie des

Sacramentaliſſchen Brootds en is wel gheen andere/als des gemeynen Broots: Maer om dat het gebruyck heylich oft geheylicht is door de inſtellinge onſes Heeren Jeſu Chriſti/die verordineert heeft dat het Broot in deſen Sacramente ſoude zijn een heylich teecken zijnes Lichaems/daerom worden rechtveerdichlijc verdoemt de ghene/die ſonder het ſelfde te onderſcheyden daer van etende dat miſbruycken.

Maer(seyde deſen vromen man) hoe can het weſen/dat het Broot altijt Broot blijve/ſo veel de ſubſtantie aengaet/aengheſien Jeſus Chriſtus daer van ſprekende / gheſeyt heeft dat het ſijn Lichaem is? Iſt niet behoorlijck/ dat wy onſen Heere Chriſto Jeſu die eere aendoen/ dat wy zijne woorden geloove geven/ende t'gene hy ghesproken heeft gantſch voor waerachtich houden? Hier op hebbe ick hem gheantwoort/ als Jeſus Chriſtus ſprekende van het Broodt ſeyt/ dit is mijn Lichaem, ſo zijn de woorden ſo waerachtich als de claere waerheyt ſelfs. Derhalven ſo ghelooven wy het oock/ wy belijdent/ende wy leerent/gheenſins twijfelende of dit Broot en ſy/gelijck onſe Heere Jeſus Chriſtus gheſproken heeft/ſijn Lichaem. Indien ghy dat gelooft(seyde deſen eerlijcken man ſoo hebt ghy het ſelfde gheloove dat wy hebben. Ten volcht niet / ſeyde ick. Want als ghy ſeght / dat ghy de waerheyt deſer woorden (dat is mijn Lichaem) ghelooft, ſoo meynt ghy dat dit Broodt weſentlijck ſy het Lichaem Jeſu Chriſti / ende dat ſulckes gheſchiet door de cracht der Tranſſubſtantiatie of veranderinghe des Broodts

in het

in het Lichaem Christi Jesu: Want ghy lie-
den ghelooft dat so haest als dese vijf woorden
(hoc est enim corpus meum) van den Mis-
priester over het Broodt ghesproken zijn/ so en
blijft het niet meer Broordt / maer sijne sub-
stantie ofte wesen wert verandert in de sub-
stantie des natuyrlijcken Lichaems onses
Heeren Christi Jesu: Wy ter contrarije ghe-
looven / dat ghelijck Christus dese woorden/
dat is mijn Lichaem, ghesproken heeft als
hy het Sacrament inghestelt heeft/ alsoo sijn
sy oock waerachtich alsmense Sacramentae-
lischer wijse verstaet / dat is te seggen/ sy sijn
waerachtich nae de waerheyt / ende natuyre
der Sacramenten. Het is ghebruyckelijck/
ghelijck ons de heylighe Gheest leert in de
heylighe Schriftuyre / in alle Sacramenten/
dat de teeckenen ontfanghen den naem der
dinghen welcke sy beteeckenen: Niet om dat
de teeckenen in der daet de dingen selfs welc-
ke sy beteeckenen ghewoorden sijn/ maer om dat
sy/ nae de wijse ende beteeckenisse der Sacra-
menten / die dinghen zijn. Op deser wijse
is eertijts de besnijdenisse door den heylighen
Gheest genoemt geweest het verbont Godes,
welcke nochtans maer het teecken en was: Gen.17.10.
Also wort oock het Lam ghenoemt Paesschen, 11.
dat is / eenen door-ganck / d'welck nochtans
niet anders dan een teeken daer van en was: Exod. 12.
Aldus wort den Steé daer wt het waeter quam 11.
daer de Israeliten mede gelaevet werden/ ghe- 1.Cor.10.
noemt Christus, daer hy maer een teecken van
en was: Op dese wijse wort den Beker/ dat is

de Wijn die daer in is/van Christo selfs ghenoemt het nieuvve Testamēt in sijnē bloede, die nochtans maer een teeken daer van en is: Also wort dit Broodt van Christo Jesu in dit Sacrament ghenoemt zijn Lichaem, of het schoon maer het Sacramentaelisch teeken daer van en is. Augustinus seyt dickwils/dat in de Sacramenten de teeckenen hebben de naemen der dingen welcke sy beteeckenen/van weghen de ghelijckmaeticheyt die tusschen beyden is.

ugust. L. in Leuit. Epist.

Dewijle ic bevont dat desen eerlijcken man geen mishaeghen aen dese redenen en hadde/ maer vlijtichlijc genoech toeluysterde/so hebbe ic de Leere van de Sacramentē wat diep-grondiger beghinnen te verhandelen/hem seggende: dat het onmogelijc is de waerheyt des Sacraments des Avont-maels wel grondelijck te verstaen/ten sy datmen voor eerst wel onderwesen sy ende verstae/datter geen Sacrament en is/noch in het oude/noch in het nieuwe Testament/d'welc niet en bestaet in twee dinghen/te weten/in het teecken/ende in eenich dinck d'welck door het teeken wort aenghewesen: Of (ghelijck de oude Bisschop van Lyon Irænæus ghesept heeft) wt een aertsch/ende wt een Hemelsch dinck. Hier benevens/dat ghelijck de t'saemen-ghevoech.. dingen niet meer en zijn t'gene sy te voor.. waeren/te weten nae datmen haer heeft afgenomen een der deelen daer sy van ghemaeckt zijn: Also oock/so haest alsmen den Sacramenten beneemt eenich/of een van al de deelen daer wt sy zijn bestaende/so en zijnt gheen Sacramenten meer.

ren. L. 4. Contra aret. C. 4.

Ghelijck

Gelijck dan een Mensche is een dier also t'saemen gevoecht wt Siele ende Lichaem/dat indien hy maer den Siele en hadde sonder Lichaem/so en soude hy geen Mensche zijn/maer alleenelijck eenen Geest: Ende indien hy alleenelijck een Lichaem heeft sonder Siele/so en ist geen Mensche/ maer alleenelijck een aes: Also oock een Sacrament bestaende wt een teecken ende wt een dinc d'welck beteekent wort/indien ghy het teeken wech neemt/ende het beteeckende alleen laet blijven: Of indien ghy het beteekende wech neemt/ende het teecken alleen blijft/so en ist langer geen recht Sacrament. Neemt tot een exempel het Sacrament des Heyligen Doops/daer in het waeter is het teecken/ende het bloet onses Heeren Jesu Christi is het gene dat beteeckent wort/indienmen het waeter wech naeme/ ende daer niet anders en bleve als het bloet Jesu Christi: Of indiennen het bloet Jesu Christi wech naeme/ ende daer en bleve niet anders dan het waeter/het is seker dat het niet langher blijven en soude het Sacrament des Doops. Even dese selfde gheleghentheyt heeft het oock met het Sacrament des Avont-maels/ in het welcke de Wijn ende het Broot teeckenen zijn/het Lichaem ende Bloet Jesu Christi sijn de beteeckende dingen. Indiennien het Lichaem ende het Bloet onses Heeren Christi Jesu wech neemt/ ende datter niet en blijft dan het Broot ende de Wijn: Of indiennen het Broot ende den Wijn wech neemt/ende het Lichaem ende Bloet onses Heeren Jesu Christi blijven daer alleen/het is buyten allen twijfel dat dit langher niet en is het Sacrament des heyligen Avont-maels.

Dit moet u oorsaecke gheven om neerstelijc
acht te geven op de bedrieghelijcke verborgent
heyt der Transsubstantiatie / daer door me
tot noch toe so velen Menschen de ooghen de
verstants verblindet heeft. Want voor eer
so en can desen handel / welcken uwe Docter
ren gegrondet ende gebout hebben op de crach
der vijf woorden welcke de Priester spreeckt / t
weten / hoc est enim corpus meum, in der dae
gheensins waerachtich zijn: Aengesien dat on
se Heere Christus Jesus dese vijf woorden noy
ghesproken en heeft / noch nae het ghetuygent
se ende verhael des Apostels Pauli / noch ooc
nae het verhael ende beschrijvinghe der Euan
gelisten / maer hy heeft alleenelijc de vier woor
den gesproken / te weten / hoc est corpus meum
Het schijnt dat syder het woordeken Enim
bygevoecht hebben na het exempel der Hey
denen / welcke meynden dat het onevene getal
als is t'ghene dat wt vijve bestaet / Godt de
Heere aenghenaemer is / als het even getal / al
is t'ghene dat wt viere bestaet. Ick bidde
neemt hier acht op int voor-by-gaen / op da
ghy voort aen niet meer en seght / hoc est Enim
corpus meum, nae de ghemeyne dwaelingh
Maer alleenelijck / hoc est corpus meum, na
de waerheyt.

Want dat is mijn Lichaem.

Dat is mijn Lichaem.

Numero Deus impare gaudet.

Hier benevens / indien dese Transsubstantie
tie doet t'gene men u wijs maect / dat is te seg
gen / indien sy in sulcker voege de substantie oft
het wesen des Broots te niete maeckt / dat he
langer gheen Broodt meer en is / maer is he
eygene ende natuyrelijcke vleysch onses Heere
Jesu Christi: so blijckt het claerlijck / dat s

door desen middel te niete maeckt een de deelen daer het Sacrament des Avont-maels wt bestaet/te weten/het teecken des Broots: Ende volgens dien/so maeckt sy dat dit Sacrament voortaen geen waerachtich Sacrament meer en is/dewijle dat hem het teecken benomen is/ ende daer blijft alleen het ghene dat beteeckent wort.

Dit moet ghy oock weten/ dat so haest alsmen dese transsubstantiatie in de Kercke heeft doen aennemen / so heeft sy mede gebracht vele andere so groote ende grove ongerijmtheyden/ dat het wonder is/datmen noch heden ten daege menschen vint die voor de selfde willen strijden/eñ diese soecken te behouden/insonderheyt aengesien de ongerijmtheden die daer wt ontstaen/so naecktelijck ontdeckt ende yeder man voor Oogen gestelt sijn. Indien het so is gelijck ghy seght/te weten/ dat de Sacramentaelissche woorden wtgesproken sijnde van onsen Heere Christo Jesu/dit Broot eer het is geten geworde/ getranssubstantieert ende verandert is in sijn natuyrlijck Lichaem/so volcht daer wt/dat de Apostelen als sy het gheten hebben/ sijn natuyrlijck Lichaem met haere tanden geté hebbé/eñ dat Christus Jesus so veel natuyrlijcke Lichaemen gehat heeft/als hy sijné Apostelen brockens Broots heeft wtgedeelt: Dit zijn al te grove ongerijmthedé. Doch wt haere leere van de transsubstantiatie volgé noch andere ongerijmtheden/ die noch veel schaedelijcker sijn. Het sy/ghelijck sy segghen: Doch indié de Apostelé geté hebbé het natuyrlijcke Lichaé onses HeerenChristiJesu/ als sy geté hebbé het broot d'welc hy haer heeft wtghedeelt:

Met wat Lichaem heeft dan Jesus Christus haer daer nae den Drinck-beker wtghedeelt? Met wat Lichaem heeft hy met haer den Lof-sanck gesongen? Met wat Lichaem is hy ge-gaen op den Olijf-berch? In wat Lichaem is hy Ghevangen/Gegeesselt/Bespoghen/ op Kinnebacken gheslaegen/ende eyndelijck Ghe-crupst ende Ghedoodet? Want indien het na-tuyrlijck ende waerachtich Lichaem / d'welck hy heeft ontfanghen van de Jonck-vrouwe Maria / in der daet ende vleyssichelijck door cracht der Transsubstantiatie met schoone tanden van de Apostelen opgeten was: Soo moet daer wt nootwendichlijck volgen/dat al t'gene d'welck daer nae gheschiet is/ gheschiet sy door een ghespoock of fantasye / ende niet in der waerheyt: Ofte het is van nooden dat hy sich (ghelijck eenighe al te subtijle plompaerts seggen) een geheel nieu Menschelijck Lichaem door zijne almogende Goddelijcke cracht ghe-schaepen heeft om daer in te doen ende te lijden al t'gene voorsept is.

Indien dese antwoorde een mael voor waer-achtich aengenomen waere/so soudemen daer door vervallen in eene andere ongherijmthept noch meer strijdende met het Christelijcke ghe-loove/ende slimmer dan al de voorige: Te we-ten/daer soude wtvolghen/ dat het Menschel-lijcke Lichaem / daer in Christus heeft ghele-den ende ghedraegen al t'gene voor-sept is/niet en soude sijn het self de d'welck Godt ons in sijn woort belooft heeft / ende in het welcke hy lij-den moste tot onser verlossinge: Maer het sou-de een gantsch ander zijn/daer wt dan tē twee-den soude volgen/ dat wy/ nae de beloftenissen

Godes

Godes/niet en souden mogen de hope onses levens op hem gronden nochte fonderen. Want dit Lichaem/d'welck hy wt niet door sijne Goddelijcke almogentheyt soude gheschaepen hebben/nae dat sijne Apostelen zijn natuyrlijck Lichaem in der daet ende vleyscheliјcker wijse souden geten hebben in het Avont-mael/dat en soude gheensins connen zijn het saet der vrouwe/d'welck Adam belooft is/ende d'welck ons Gen.3.
ter Saelicheyt vertredende het hooft des Serpēts/vā het serpent in de versenē gebetē wordē.
Hy en soude gensins sijn het saet d'welc Abrahā Gen.22.
belooft is/in het welcke alle ghestachten des Aertrijcks souden ghesegħent worden. Hy en soude niet zijn den sone die David belooft is/ 2. Sam.7.
welcke herschen soude over sijn volck inder eeuwicheyt. Om cort te maeken/hy en soude niet sijn de Sone der Jonck-vrouwe Marie: Ende der halven so en soude hy door sijn lijden niet zijn dien Saelichmaeker/die ons belooft ende toegesept is.

Hier wt cont ghy lichtelijck mercken in hoe vele ende hoe groote ongherijmtheden dat vervallen sijn alle de gene die de Transsubstantiatie aennemen/welcke mede brenght/datmen met de tanden etet het natuyrlijcke vleys onses Heeren Jesu Christi so dickwils alsmen het Sacrament des H. Avont-maels ontfanght/even gelijckmen eenige andere spijse ofte vleysch eten soude. Om deser dwaelinghe eenighen schijn te geven/so willen sy staende houden/dat sulckes gheschiet sy in de eerste bedieninghe des Avont-maels.

Ten is noyt de meyninge onses Heeren Christi Jesu geweest/dat de Menschen hem met de

tanden souden eten. Gelijck sulckes lichtelij[ck]
af te nemen is wt het gene d'welck hy ons leer[t]
Joh. 6. aengaende sijn vleysch / ende het eten
des selfden. Want nae dat hy geseyt heeft/da[t]
sijn vleysch waerachtelijck spijse is/ende da[t]
de gene die sijn vleysch niet en eet geen leven in
hem en heeft / siet so is dese reden den Caper-
naiten seer vremt bevallen/gelijck sy oock na
den wtwendigen schijn der woorden was/der-
halven so spreken sy aldus: hoe sal dese ons
connen sijn vleysch te eten geven? Wat heeft
Christus haer gheantwoort? Seyt hy dat si[e]
haere tanden wetten / haere monden openen/
haere maegen bereyden sullen om te eten/in te
swelgen/ende sijn vleysch te verteeren/ghelijck
sy andere spijse doen souden? geensins. Maer
hy seyt/het vleysch is nergens toe nut (te we-
ten/om also te eten ghelijck sy dat verstonden)
maer het is de Gheest die levendich maeckt,
daer by voegende/de vvoorden die ick tot u
lieden spreke sijn Gheest ende leven, Dat is
te segghen (ghelijck de H. Augustinus die ver-
claert schrijvende over dese plaetse) sy moeten
geestelijcker vvijse verstaen vvesen.

[A]ugust. in [.] Capit. [J]oh.

Wy en moetē niet dencken/dat t'gene d'welc
onse Heere Jesus Christus leert in dit seste
Capittel Johannis belangende het eten zijnes
vleysches / anders te verstaē sy / dan t'gene
d'welck hy daer nae gheleert heeft Mat. 26.
van het eten sijnes Lichaems.

Ten is in der waerheyt maer eene ende de
selfde leere/eñ daer en is geē ander onderscheyt
in/

in/dan dat in de plaetse daer onse Heere Jesus Christus in het seste Capittel Joannis de gheloovige gheleert heeft hoemen syn vleysch etet buyten het Sacrament/ende sonder eenich wtwendich teecken daer van te hebben/naemelijc ghelooovende alleenelijck syn woort: Ende nae der hant so heeft hy inghestelt het Sacrament des H. Avont-maels Mat. 28. ende en heeft gantsch niet verandert in de leere / noch in de waerheyt van het eten sijnes vleysches/maer hy heefter alleen het wtwendich teecken bygevoecht / om also een Sacrament daer van te maekē/op dat de onderwijsinge des te gemeysaemer soude syn/belanghende de vrucht welcke de gheloovighe ontfanghen door het eten sijnes vleysches/van wegen de schoone over-eencominghe welcke daer is tusschen de teeckenen die hy in dit Sacrament verordineert heeft/ ende de dingen die daer door beteeckent worden. In somma/het is gheschiet om haer te leeren/dat even gelijck onse Lichaemen etende Lichaemelijck Broodt / ende drinckende den Wijn/daer van haer Lichaemelijck leven ontfangen: Also oock onse sielen ende Geesten etende ende drinckende geestelijcker wijse het Lichaem ende het Bloedt Jesu Christi/so vercrijgen sy daer vā haer Geestelijc eñ eeuwich levē.

Neemter dā acht op/bidde ic u/dat het broot altijt broot blijft / voor ende nae de consecratie of segeninge/gelijc de Apostel Paulus sulckes seer claerlijck bewesen heeft / als hy 1. Cor.11. seyt/die onvveerdichlijc eet van desen broode, die eet hem selven het oordeel. Hy noemt het noch Broodt/ alsment eet/nochtans is het seker ende ghewis datmen het niet en eet/

dan

dan nae de consecratie.

Act.2.42. ende 20.7. Ghy weet oock wel/datter in de H. Schriftuyre dickwils gesproken wort van het breken des Broodts/d'welck niet wel ghesproken soude zijn/indien het Broodt geen Broot meer en waere nae de consecratie/maer verandert waere in het natuyrlijcke Lichaem onses Heeren Christi Jesu/maer men soude moeten seggen/de brekinge des Lichaems/aengesien dat de brekinge niet en ghesciet/dan naede consecratie ofte segeninge/achtervolgende het exempel onses Heeren Jesu Christi/daer van ghescreven staet/hy nam het Broodt, danckte (of segende) ende brack het. Dese dancksegginge of segeninge/welcke voor het breken des Broots gedaen wert/was de rechte segeninge des selfden.

Die goede eerlijcke man hoorende dese dingen/seyde/dat hem dit groot naedencken gaf/nochtans dat hy altijt daer toe verviel/dat hy liever met de oude ende goede Vaederen ende Docteuren der Kercke geloofde/dat in dese reden onses Heeren Jesu Christi (hoc est corpus meum)het woordeken Est moste verstaen ende wtgelecht worden substantiatie of wesentlijck als naemelijck dat het wesen des Broots verandert in het natuyrlijck wesen des Lichaems onses Heeren Jesu Christi/om geten te worden/selfs met den Lichaemelijcken mont ende met de tanden: Dan dat hy met ons glooven

Js. woude/dat het woort Est, moste wt geleyt worden door de woorden/ Beeldet af, beteeckent, vvijst aen: Als of Jesus Christus hadde willen segghen/dat dit Broodt gheheylicht sijnde

allee-

alleenelijck soude zijn een teecken/een afbeeldinghe/ende aenwijsinghe sijnes Lichaems. Ick weet oock wel/seyde hy/dat in u lieder t'saemen-sprekinge mijn Heer Comelet hier te vooren gewach ghemaeckt heeft van dusdaenighe wtleggingen/eer ghyse hat voort gebracht/wel vermoedende dat ghy niet en sout naelaeten de selfde by te brenghen/alsmen van desen handel soude ghesproken hebben/ende hy heeftse verworpen ende verdoemt/als zijnde nieuwe/ende in dese laetste tijden verdicht van die die afgheweken zijn van onse Moeder de Heylighe Kercke.

Hier op hebbe ick hem ghesept/dat ick seer blijde was/dat wy op dese materie ghecomen waeren/om dat ick nu aenleydinge hadde om hem aen te dienen een deel der dinghen welcke ick veerdich hadde om teghen den Heer Comelet voort te brengen/indien wy van deser materije hadden comen te spreken. Derhalven seyde ick/ so bidde ick u/ dat ghy wilt indachtich sijn de sprenken der H. Schriftuyre/welcke ick stracx hebbe by ghebracht in den handel der Sacramenten/ so wt het oude/ als wt het nieuwe Testament: In de welcke ghy gesien hebt/dat de H. Geest ghebruyckende eene Fyguerelijcke/nochtans met den aert der Sacramenten wel over een comende wijse van spreken/ sept dat de teeckenen zijn de dingen selfs/ welcke sy nochtans alleenelijck beteeckenen. Wy moeten altijt alleenelijck wt de H. Schriftuyre nemen alle de Fondamenten ofte vasticheden onses gheloofs /dwelck gheschiedende/ so en salmen so lichtelijck niet connen bedrogen worden/als wel gheschiet/ wanneermen vele

spreu-

spreuken wt de Out-vaederen voort-brenghe, in de welcke/ten aensien van het Broot des H. Avont-maels/ghesproken wort van de omkeeringe/veranderinge/ende als her-scheppinghe. Als of sy door dese ende andere manieren van spreken de transsubstantiatie ende verwisselinge des Broots ende des Wijns in het Lichaem ende Bloet Jesu Christi hadden willen leeren. Waer doch al de veranderinghe welcke sy door dese manieren van spreken hebben willen aenwijsen/nergens anders op en mach ghedupdet worden/dan op het gebruyck deses Broots.

Accedat verbum ad elementū, et fiet Sacramentū.

Ten is oock geene geringhe veranderinghe/ als wt het Broot een Sacrament wort / door het woort ende de ordinancie onses Heeren Jesu Christi / gelijck Augustinus getuyght: Als/ seg' ick/wt ghemeyn Broot/geheylicht Broot wort: Als het Broot (d'welck ons nergens anders toe en diende /, dan tot onderhoudinghe des Lichaemelijcken levens) in dit Sacrament gemaeckt sijnde het teecken des Lichaems onses Heeren Christi Jesu/ons dient / om ons te versekeren/dat wy door de waere ende Geestelijcke genietinge des waeren Lichaems Jesu Christi (d'welck door dit Broot beteeckent/ ende door het gheloove ontfanghen wort) het eeuwich leven verkrijgen.

Hier beneven so moet ghy oock weten / dat als uwe Docteurē van ons seggen/dat als wy leerē/ dat in de woordē Jesu Christi(in de welcke gesproken wort van sijn Lichaem/ende van het eten des selfden) sy eene Figuerlijcke ofte oneyghene ende verbloemde wijse van spreken / ende datmen het woordeken Est

Ir.

moet

moet wtlegghen door de woorden Beeldet af, Beteeckent, ende vvijst aen: Dat wy sulcks doende gantsch nieuwe wtleggingHen by brenghen/ende gantschelijck strijdende met t'ghene d'welck de Vaeders der eerster Kercke gheleert hebben: Ghy moet weten seyde ick / dat als uwe Docteuren u sulcke dinghen segghen / so bewijsen sy/of dat sy noyt de neuse ghesteken en hebben in de schriften der Outvaederen (in de welcke men op vele ende verscheydene plaetsen gantsch anders vint als sy u leeren) of sy spreken sulckes wt schalckheyt ende bedroch / te weten / op dat sy dese dwaelinghe staende houdende / te ghelijcke souden staende houden ende voor haer bewaeren het groote goet ende de opcomsten/die daer op ghegrondet staen. Maer indien dit also is/gelijck sy segghen/ey liever wat sullen sy den Heylighe Augustino antwoorden / daer hy seyt / alser in de Heylighe Schriftuyre is eenighe wijse van spreken / welcke ons schijnt te ghebieden dat wy eenich quaet ende onbehoorlijck stuck souden aenrichten / so moeten wy weten dat soodaenich eene maniere van spreken Figuerlijck ofte oneyghen is / ende hy brenght tot een exempel dese woorden/gelijc ghe schiet als Iesus Christus ons beveelt sijn vleysch te eté. August. L. L. 3. de Doc. Chri. Cap. 16.

Voorder / als sy u segghen / dat de Outvaederen noyt gheleerdt en hebben / dat het Broodt is het teecken / de afbeeldinghe / ofte aenwijsinghe : Of dat het Broodt af-beeldet / beteeckent / ende aenwijst het Lichaem onses Heeren Jesu Christi / maer dat wy al dese wtlegghinghen

verdicht

verdicht hebbende / de selfde bemantelen m[...]
den naem der Vaederen: Hoe sullen sy de ver[...]
doemenisse van wegen dese leughen ende last[...]
ringhe ontvlieden / als wy haer Augustinun[...]
August. cōtra Adimā. Cap. 12. sullen by-brengen? Waer hy seyt: Iesus Christus en heeft gheen swaericheyt ghemaeck[...] van te seggen dit is mijn Lichaem, als hy he[...] Teecken sijnes Lichaems gaf. Seyt oock nie[...]
Tertul. l. 4. cōtra Mar. Tertullianus/een van de alder outste Leeraerē der Kercke aldus/Christus heeft het Broo[...] d'welck hy ghenomen ende sijnen Discipulen ghedeylt heeft, sijn Lichaem ghemaeckt, seggende. dit is mijn Lichaem, dat is, de figure mijnes Lichaems. Ende wederom seyt
Aug. in ps. 3. Augustinus/dat Godt Judam tot de maeltijt toegelaeten heeft / in de welcke hy sijnen Discipulen heeft ghegheven ende ingestelt de figure sijnes Lichaems ende sijnes Bloets. De H.
Ambros. l. 4 de Sacra. Cap. 5. Ambrosius (wiens woorden noch heden ten daege ghebruyckt worden in de Misse/ doch in eenen verkeerden sin) sprekende van dit Broot ende van desen Wijn / seyt dat sy sijn de figure des Lichaems ende des Bloets onses Heeren Jesu Christi.

Aengaende dat sy oock sulck eenen schreck ende af-keer hebben van het woort Aenvvijsen of Aenvvijsinghe: in de wtlegginghe des woordekens Est, d'welck onse Heere Christus Jesus gebruyct heeft/seggende van het Broot/ dit is mijn Lichaem, ende segghen dat het de oude niet ghebruyckt en hebben: Hoe en moet haer niet eens in den sin comen / indien sy het

gelesen hebben: Ende indien sy het niet ghelesen en hebben/ hoe sijn sy so onachsaem geweest als sy inder Theologia ofte wetenschap der H. Schriftuyre gestudeert hebben? Ofte hoe durven sy/so onwetende sijnde/ voor seker seggen/ jae oock int openbaere Prediken / datmen soedaenich geene verclaringen en vint in de Boecken der Vaederen? Tertullianus schrijvende van onsen Heere Christo Jesu teghen den Ketter Marcion/sept/dat Christus Jesus Broot gebruyckt heeft / door het welcke hy sijn eyghen Lichaem heeft Aengevvesen. Also oock de H. Hieronimus wtleggende de instellinge des H. Avont-maels onses Heeren Jesu Christi/ ghelijck die beschreven staet Matt. 26.sept/dat Christus Jesus Broot genomen heeft/d'welc het herte des menschen versterckt / op dat ghelijck Melchisedech de opper-priester des Heeren dat ghedaen hadde om hem aen te wijsen/ hy oock also Aenvvijsen soude de waerheyt sijnes Lichaems.

Tertul. lib. I. contra Marc.

Hieron. in 26. caput Mat.

Hier wt cont ghy mercken / seyde ick / wat reden ofte recht dat de Heer Comelet laestmael hadde/om in so eene eerlycke vergaederinghe te segghen / dat alsmen comen soude tot de wtlegginghe deser woorden (hoc est corpus meum)so souden wy hem willen betaelen met een significat, figurat, representat, als of dit quaet gelt waere/d'welck wy in dese laetste tijden ghemunt ende bereyt hebben om een quaede betaelinge daer mede te doen. Te ghelijcke cont ghy hier wt oock verstaen/of ick niet goede oorsaeke ghehat en hebbe / om hem te antwoorden / dat ick hoepte / so wanneer wy tot

wtlegginge der voor-verhaelde woorden sou
den gecomen zijn/dat wy hem ende de gantsch
versaemlinge wel souden doen verstaen/dat d
wtlegginge welcke wy by-brenghen souden/in
de H. Schriftuyre wel soude gegrondet wesen
ende gantsch gelijckformich met de wtlegging
der Out-vaederen. Zijn eyghen conscienti
heeft hem gewaerschout/dat hy dit niet eernst
achtich drijven en soude/want dewijle hy ghe
leert is (of immers daer voor ghehouden wort
ende beter ervaeren in de Boecken der Vaede
ren/dan des Vaeders/so ist onmogelijck of hy
en moet wel weten t'gene ick u stracx so claer
lijck hebbe aenghewesen: Naemelyck dat d
woorden/Beteeckenen, Afbeelden, Aenvvij
sen so bequaem sijn om in dese ghehevmenisse
te verclaeren den rechten sin des woordekens
Is. Est, dat de aldergeleerste ende ouste Leeraers
der Kercke de selfde daer toe gebruyct hebben
Dewijle ic bevinde dat dese onse gemeyn saem
t'saemen-sprekinge v. l. niet onaenghenaem en
is/so wil ick voort-vaeren ende hier noch eeni
ge dingen by voegen: Als/dat het gheschiet o
by ghebreke van wetenschap of ghewete/wan
neer uwe Leeraeren ons veroordeelen/om da
wy leeren/datmen het waere Lichaem onses
Heeren Jesu Christi in het Sacrament des
Avont-maels niet en ontfangt Lichaemelijck,
maer Geestelijck/niet met de tanden/maer me
het ghelooove. Want beneven dat onse Heer
Jesus Christus Joh. 6. ghesept heeft/dat di
woorden welcke hy ghesproken hadde belan
gende het eten sijnes vleysches/Geest ende Le
ven waeren/dat is te seggen/datse Geestelijck
verstaen eñ int werc moste gestelt wordẽ/gelij
ick u stracx gesept hebbe/ende gelijc het Fonda

ment onses geloofs ooc sulckes verheyscht: So seyt oock de H. Chrysostomus, dat de gene/ die de woorde Christi va het ete sijnes vleysches vleyschelijcker wijse verstaen/dat sy geen voordeel daer van hebben en sullen/ende datmense derhalven Geestelijcker wijse moet verstaen. Chrys. homil. 46. in Ioh.

Maer hoort eens wat dat Cyprianus noch voor hem geseyt heeft; Eenige Menschen/seyt hy/die de woorden onses Heeren Jesu Christi niet en verstonden belangende het eten sijnes vleysches/die sijn van hem afgeweken/ Want haer docht wel/dat het een grouwelijcke misdaet was dat sy Menschen vleysch eten souden: Sy verstonden de woorden Jesu Christi also/ als of hy haer hadde willen leeren/dat sy sijn vleysch by stucxkens ende brocxkens/ gesoeden ofte gebraede/ete moste. Doch de Meysterheeft sijne woorde selfs wtgelecht/segge de dz sy Geest en leven waere/dat is/datsy niet en conde door het meschelijcke verstat verstae worde/maer dz sulkes moste geschiede door het geloove. En voorwaer gelijck Jesus Christus ons gevende sijn vleysch te eten/geen acht en neemt op het vulle en versaedigen onses buycks/maer onser siele en onses gemoets: Also ooc (gelijc de H. Cyprianus in dit selfde Sermoen ons leert) als wy comen om te ontfangen het H. Avont-mael onses Heeren Jesu Christi/so en wetten wy onse tanden niet om te bijten/maer wy breken ende deelen onder ons met een reyn geloove het heylich broot. Augustinus aenspreken de gene die quaemen om des H. Avontmaels deelachtich te worden/seyt aldus/vvaero bereyt ghy uvve tade en buyc? Geloost, en ghy hebt gete. Cypr. in Serm. de Cœna. De Consec. dist. 2.

Maer ic en can niet naelaeten v. l. voor ooge

te ſtellen de alder-gedenckweerdichſte ſpreuke
Auguſt. in Pſalm 98. welcke de H. Auguſtinus in deſer materie ghebruyckt: Hy voert Chriſtum Jeſum in/aldus tot ſijne Diſcipulen ſprekende / om haer grondelijck te doen verſtaen ſijnen ſin ende meyninghe/ belanghende het bevel d'welck hy haer geeft van het nemen ende eten des Broots/daer van hy geſproken hadde dat is mijn Lichaem: Ghy en ſult,ſeyt hy/dit mijnLichaem,d'vvelc ghy ſiet,niet eten,ghy en ſult ooc mijn Bloet niet drincken, d'vvelck vergieten ſullen die my crucyghen ſullen: Maer hier is een Sacrament d'vvelck ick u lieden aendiene, d'vvelck Geeſtelijck verſtaen zijnde, u lieden ſal levendich maeken.

Indien deſe ſpreuken u lieden niet genoechſaem en ſijn/ſo iſt te vergheefs al brochten wijder noch hondert der ghelijcke om u lieden te doen verſtaen/ dat wy/ſo veel het rechte verſtant deſer woorden onſes Heeren Jeſu Chriſti (dat is mijn Lichaem) in het bedienen ende ontfanghen des Sacraments des H. Avontmaels/ aen onſer zijde hebben / voor eerſt / het woort Godes/want Jeſus Chriſtus heeft met ſijnen eygenen mont verclaert t'ghene dat duyſter was in de woorden welcke hy gheſproken hadde aengaende het eten ſijnes vleyſches: Ten anderen/ dat wy aen onſer zijde hebben de alder outſte ende gheleertſte onder de Out-vaederen der eerſter Kercke: Ende om cort te maecken/ wy hebben aen onſer zijde/ſo veel dit ſtuck aengaet/eene ſo openbaere waerheyt/dat die de ſelfde niet en ſiet/of ten minſten en merct/

die schijnt dat met moetwille so wel de Oogen synes Lichaems als syns verstants toesluyte wil/op dat hy het licht niet sie en soude/jae het schijnt dat hy genoechte neemt in hem selven te bedriegen/ voorgoet aen-nemende ende in het werck stellende teghen alle rechte wetenschap ende tege syne goede gewete/t'gene de bygeloovichept vergeselschapt met onwetenheyt / in dese laetste tijden heeft inghevoert om die Werelt te bedrieghen.

Maer aenghesien wy den avont-stont ten besten hebben / ende ons niemant en verhindert/oock dewijle ick bevinde dat ghy het my niet quaelijck af en neemt / dat ick voort-vaere om u. l. dese materie breeder te verclaren/ so segh' ick voorder: Of schoon de Private Missen / welcke alle daeghe ghedaen worden in de Roomsche Kercke / seer wijt verschepden syn van de onderhoudinghe des H. Avontmaels d'welck onse Heere Christus Jesus ingestelt heeft: So ist nochtans datter eenighe woorden in gheblеven syn van de oude Latijnsche Lyturgie/ende daer benevẽn noch eenighe aenmerckinghen over de Parrochie Missen die des Sondaechs ghedaen worden: Welcke ghetuyghenisse gheven voor ons teghen de Roomsche Kercke / welcke alle dese dinghen so onbequaemelijck als eenichsins soude connen gheschieden/gebruyckt/anders als haere rechte beteeckenisse ende ghebruyck mede brengen.

Want voor eerst so isser in de Private Missen een plaetse welcke genoemt wort Communio, dat is te seggen / Ghemeynschap/om dat eertijts de ghelooviighe/die in de vergaederinghe waeren/ghemeynsaemlijck ontfinghen het Communio.

Broot des H. Avont-maels: Doch nu en geschiet in de voor-verhaelde Missen gheene wtdeelinge / maer de Mis-Paepe neemt het alles alleen voor sich selven/ en hy en deelt noch geeft niemant van alle de omstanderen yet daer van/ d'welc een seer belachhelijcke verborgentheyt is / ende daer mede de Mis-Paepe ghenoechsaē bewijst / dat hy sonder eenige schaemte bespot alle de gene die hy ter maeltijt ghenoodicht heeft.

Post-communio: Daer is noch een ander plaetse / welcke sy noemen Post-communio, d'welck is eene wijse van dancksegginghe tot Godt / ende plecht eertijts te gheschieden van de ghene die het H. Avontmael des Heeren ontfanghen hadden. Maer heden ten daege doen de Menschen die in der Misse gheweest sijn noch de selfde dancksegginge/ seggende ende bekennende/ dat sy des H. Sacraments met den Priester sijn deelachtich ghewo[r]den / daer van nochtans de Priester haer gheen deel en heeft laeten toecomen. Het is een wonderbaerlijck dinck / dat de Weerelt door bygheloovichheyt so verblindt is/ dat vele Menschen niet alleen haer geern ende met een wtnemende groote ghenegentheyt vinden laeten by eene maeltijdt / in de welcke hy diese ghenoodicht heeft met het ghelupt der Clocken / op dat sy het van verre souden hooren / alleen op eet al t'gheene d'welck bereyt was / ende en deelt den ghenen die hy ghenoodicht hadde gantsch niet mede: Maer dat noch meer is / de maeltijdt ghedaen sijnde / so heeft de by-ghelooivichheyt noch sulcke cracht by haer / dat sy grooten danck segghen/

als of sy met den Priester wel te deghe geten hadden/daer sy doch met hem noch geten/noch ghedroncken en hebben. Ghy weet wel/datter sodaenich eene veranderinghe is tusschen de instellinghe deser maeltijdt / ghelijck sy van onsen Heere Christo Jesu is ingheſtelt / ende tusschen t'gene dat in de Roomsche Kercke onderhouden wort? Dat uwe Mis-Paepen in de plaetse van u lieden te deelen t'gene Christus Jesus te doen bevolen heeft/so heffen sy het om hooghe/ ende laetent u alleenelijck sien/ d'welc de Paeus Honorius verordineert heeft noch in weyniger als vier hondert jaeren herrewaerts: Ende in de plaetse dat sy u lieden souden geven te eten ende te drincken / ghelijck Christus Jesus bevolen heeft / so doen sy het u aenbidden/d'welck eene gantsch onverdraegelijcke Godloosheyt is / achtervolghende de welcke het schepsel sijnen schepper gheschaepen heeft: Ende dit wtnemende schepsel / te weten de Mensche/hem selven wijs maekende dat hy ghe/chaepen heeft sijnen Godt ende schepper/ aenbit sulckes/ende te gelijcke het werck syner handen. Ick bidde u/wilt doch op dese dinghen goede acht nemen.

Maer dit en ist noch niet al. Want t'gene men in u Parochi-Missen/ diemen des Sondaechs doet / noemt het ghesegh ende Broot/ ende het breken des Broodts/ nitsgaeders de deelinge die daer vā geschiet onder al het volc/ so wel onder de Kerckelijcke ofte Geestelijcke die daer tegēwoordich zijn/als ōder de leeke/so wel onder de mānē/als ōder de vrouwē (al hoe wel sulckes niet en geschiet behoorlijcker wijse/ eñ gelijc sulckes betaet) is noch een overblijffsel

daer mede betuycht ende aenghewesen wort dat de oude Herders ende Leeraers der Kerke het Sacrament des H. Avont-ma-'s plechten te houden ende te bedienen met het volck het Broodt nemende / seghenende / brekende ende een yeder deelende. Dit is de overghe blevene helft van de instellinghe onses Heeren Jesu Christi / welcke gheheel ende volcomen soude syn / indien sy oock den Drinck-beker omme deylden. Hier van hebbe ick u wel willen waerschouwen / op dat ghy daer op dencken sout / als op eene gantsch waerachtighe saeke.

Daer is oock gheweest eenen sekeren Docteur der Roomscher Kercke / die verstaen hebbende hoe het eertyts plecht toe te gaen / so en heeft hy sich niet beswaert vrymoedichlyck / ontrent over drie hondert Jaeren / te schryven: Dat de gheloovighe / die in de Kerckelicke versaemlinghe waeren / alle daeghe plechten met den Priester te ghenieten het Lichaem ende het Bloedt onses heeren Christi Jesu: Maer dat de Priester heden ten daeghe alle de deelen der Ostie alleen eet.

Duran. in Ratiō. Divin. offic. L. 4.

Een ander schryft / dat het ghebruyck der Kercke eertyts sodaenich was / dat alle de ghene die in de Kercke versaemelden / het Sacrament ontfinghen: Daer nae alsmen bevondt dat sulckes niet bequaemelyck gheschieden en conde / van weghen de seer groote menichte des volcx so heeftmen verordineert / datmen het Avont-mael niet dan alleen des Sondaechs ontfanghen en soude: Ten laetsten / alsmen ghesien ende bevonden heeft dat sulckes niet eerbiedichlyck noch yverlyck ghenoech des Son-

daechs onderhouden en wert/so heeftmen ver-ordineert/datmen/nae de wijse daer van ge-schreven staet Ex. 23. alleenelijck driemael des jaers het Avont-mael ontfangen soude/eerst te Paesschen/ten anderen maele te Pinxter/ten derdẽ maele (in de plaetse van het Tabernacel Feest) op dẽ dach der geboorte onses Heerẽ Jesu Christi. Hier wt cont ghy genoechsaem merc-ken/dat het tegen de instellinghe onses Heeren Christi Jesu gheschiet (achtervolghende de welcke men den volcke behoorde mede te dee-len het Broodt ende den wijn) ende teghen het oude ghebruyck der Kercke/so wanneer de Priester het al t'saemen alleẽ op eet ende drinct in der Misse/ende alle de omstanders daer niet van en ghenieten/dan alleen het aensien.

Benevens het voorighe so moet ick u noch dit segghen/dat in al u lieder Missen/groote ende cleyne/hooge ende leege/natte ende droge/private of eensaeme ende openbaere of paro-chiale/alsmen comt tot de oplichtinge der ostie (welcke de Priesters gheconsacreert ofte ghe-wijet hebben) ende tot de plaetse daer in ghe-wach wort ghemaeckt van de Communie of-te t'saemen-genietinghe (of wel daer niet meer nae en volcht) so sijn sy ghewoon dese woor-den te spreken/Sursum corda, d'welck in onse spraecke te segghen is/(verheft) de herten op-pevvaerts. Welcke wijse van spreken ner-ghens anders van haeren oorspronck en heeft/dan van het ghebruyck der oude Latijnsche Kercke/ghelijck hier van te lesen is August. Epist.146. ad Proban: Want als het volck henen ghinck tot de t'saemen-ghenietinghe de-

ses Sacraments/so vermaenden de Priesters/ dat is te seggen/de Ouderlingen die daer wa-ren/het volck/dat sy met het geloove ende ver-stant niet en souden blijven hangen aen h[et] Broodt ende Wijn/d'welck verganckelijcke ele-menten sijn ende sichbaerlijcke teeckenen / di[e] haere Herders haer wt-deylden / maer ve[el] meer / dat sy haere herten souden om hoogh verheffen nae den Hemel / tot onsen Heere Je-sum Christum/die ghesetẽ is ter rechter han[d] des Vaeders. Ten desẽ aensiene antwoorde d[e] geloovige/habemus ad Dominũ, dat is te seg-gen/ vvy hebbense om hooge verheven to[t] onsen Heere Iesum Christum. Dit woor[t] noch heden ten daeghe gesprokẽ ende gheant-woort in de Missen.

Indienmẽ maer eẽ weynich arbeyts en wou-de doẽ/om aen te mercken wat dese dingen be-teeckenden in de oude Kercke/ende wat sy noch heden ten daege behoorden te beteeckenen: men soude lichtelijc connen verstaen/dat onse voor-ouderen de Transsubstantiatie noyt en hebben ghekent/noch gelooft. Sy is eerstmaels wel duysent Jaeren nae de doot onses Heerẽ Jesu Christi in de Kercke aengenomen. Ende voor-waer de oude en hebben het volck noyt geleert/ dat het waere ende natuyrlijcke Lichaem on-ses Heeren Jesu Christi hier beneden op Aerdẽ soude sijn met Lichaemelijcke ende vleyschelijc-ke tegenwoordicheyt / maer sy hebben gheleert dat hy boven in den Hemel is / want Petrus
Act. 3. heeft geleert/dat den Hemel hem moet ont-fanghen, tot der tijt dat het al vvedeṙ opghe-

recht

recht vvorde, vvat Godt ghesproken heeft, door den mont aller sijner heyliger Propheten van der eeuvvicheyt aen.

Een yeder weet oock wel, dat achtervolgende het waere Christelijcke gheloove d'welck begrepen is in de Articulen des Apostolisschen geloofs/ wy Christum niet te verwachten en hebben in sijne Menschelijcke natuyre / tot dat hy comen sal om te oordeelen de levendige ende de doode. Niemant en is oock onbekent dat de Apostel Paulus 1. Cor.11 seyt so dickvvils als ghy dit Broot sult etẽ, eñ desen Drinckbeker drinckẽ, sult ghy dẽ doot des Heerẽ vercõdigẽ tot dat hy cõt. Waer toe souden dese woordẽ/ tot dat hy comt, dienen/ indien hy alle daeghe also met sijn natuyrlijck Lichaem verschene in alle Avont-maelen? Ter contrarije als wy het H. Avontmael ontfanghen/ so worden wy daer door vertroost ende verquickt/ so lange als wy sijne coemste verwachten/ welcke niet wesen en sal voor den dach des Oordeels.

1. Cor. 11. 26.

Indien de oude herderen des volcx gelooft ende gheleert hadden / datmen door de segheninghe deses Broodts het waere ende natuyrlijcke Lichaem onses Heeren Jesu Christi/ van den Hemel af can doen daelen/ gelijc de geheymenisse der Trãssubstãtiatie mede brenget: So soude het eene vreemde spotterije sijn/ datse stracx daer nae de herten der gheloovighen souden om hooghe wijsen met haer Sursum corda: Daer sy veel bequaemlijcker ende met meerder reden souden behooren ghesept hebben / Deorsum corda, aenghesien

De herten opwaerts.

de hertẽ nederwaerts

sy door

sy door dese heylighinghe ende Transsubsta-
tiatie Christum doen afdaelen ende hier bene-
den comen/veranderende het wesē des Broodt
in het wesen sijnes natuyrlijcken Lichaems:
Hier en tusschen/als wy aldus met de heyli-
ghe Schriftuyre ende met de gheheele oude
Kercke staende houden/ dat het waere ende
wesentlijcke Lichaem onses Heeren Jesu Chri-
sti nu hier boven in den Hemel is/ende niet hier
beneden op der Aerde: Daer wt en moetmen
geensins besluyten/dat wy niet en gheloove
dat hy sich met ons/die hier op Aerden sijn/niet
1.Cor.11. waerachtelijck en vereenicht/ of dat wy sijner
26. niet en souden deelachtich worden/ dewijle hy
in den Hemel is. Wy gheloovē vastelijck
dat wy in het H. Avont-mael Jesu Christi
waerachtelijck deelachtich worden/ achter-
volgende sijne onbedriegelijcke belofte. Want
of schoon dit is eene Geestelijcke ghenietingh
ofte ghemeynschap/ daerom is sy even wel
waerachtich. Want t'ghene dat onsen Geest
door de hulpe Godes Geestelijcker wijse doet
dat gheschiet met eene veel stercker versekerin-
ghe/dan al t'ghene dat wy met onse Lichae-
melijcke sinnen wtrichten.

Men behoorde ons oock niet te beschuldi-
ghen/ als of wy sondichden teghen de almo-
ghentheyt onses Heeren Christi Jesu/om dat
wy niet en willen gheloovē/dat hy nae den
wtghesprokenen seghen over het Broodt ne-
derwaerts afdaelt/ op dat wy sijner souden
connen deelachtich worden: Maer ter contra-
rie so eeren wy veel meer sijne almogentheyt/
door dien wy geenen dwaelinghen/die met het
Christelijcke gheloove strijden /aen en nemen/

maer ghelooven/dat Christus / sonder wt den Hemel te scheyden / de sielen ende sijne waere gheloovige waerachtelijck sijnes waeren Lichaems/ende zijnes waeren Bloets deelachtich maeckt: Hier door seg' ick / eeren wy zijne almogentheyt veel meer dan of wy gheloofden/ dat hy sulckes niet waerachtelijck en conde doen/ sonder nootwendichlijck te moeten afdaelen van boven wt den Hemel tot hier beneden op der Aerde. Om op sulcker wijse/als wy nu gheseyt hebben/Christi deelachtich te worden/en ist gantschelijck niet van noode/dat hy neder daele/aenghesien dat onse herten / door de cracht sijnes Geestes / haer om hooghe tot hem verheffen moeten.

Wt dit gantsche ghemeynsaem ghesprek cont ghy ghenoechsaem mercken (sprack ick tot desen eerlijcken man) dat ons ghelove seer vast gegrondet staet/aengaende dit H. Sacrament / mitsgaeders onse meyninghe over de wtlegghinghe deser woorden onses Heeren Jesu Christi hoc est corpus meum: Ende datter niets en is in al t'gene d'welck wy ghelooven/ leeren/ende doen in onse Kercken/d'welck niet in alles over een en comt met de H. Schriftuyre/met de Articulen des Christelijcken geloofs/ ende met t'gene dat de Out-vaederen gheleert hebben. Dat is mijn Lichaem.

Ter contrarije so cont ghy wel mercken het groot ghetal der ongherijmtheden / welcke wt den handel ende t'ghelove d'welck ghy lieden hebt/ belanghende dit Sacrament / volghen: Als oock hoe dat uwe Leeraers u doen ghelooven al wat sy willen / overmits ghy op dese ende andere dinghen welcke sy u leeren/so groot

gheen acht en gheest als ghy wel behoordet t
doen. Maer ick en sal noch niet moede wo
den met v.l. dus vriendelijck ende gheme
saemlijck te spreken in de tegenwoordichey
van dese eerlijcke luyden/aengaende dit stuc d
leere/d'welck een groot deel der vroomster en
eenvoldichster Menschen der gantscher Chr
stenheyt besloten hout in de bandẽ der valsch
ende bedrieghelijcke superstitie / ende dat ove
mits sy niet onderricht noch gewaerschout
worden nae behooren. Maer op dat wy so
der achterdencken den gantschen nacht niet t
en brengen/so en wil ic maer een stucxken me
aenroeren / d'welck ick achte gantsch van no
den te sijn datmender van spreke. Te weten
dat onder alle de ghemeyne poccherijen uwe
Docteuren dit wel een van de voornaemste is
ende die haer den schoonsten glants geeft b
het gemeyne volck/naemelijck dat de algemey
ne over-een-stemminge der Leeraeren der ou
de Kercke aen haere syde is / ende dat dese he
Oordeel der verdoemenisse over ons ende on
se leere wtgesproken hebben. Ende aenghe
sien de Heer Comelet alle gange so wel can poc
chen als de andere/ so sal ick u doen verstaen
dat sy gantsch bloot ende onversien sijn va
sodaenighe alghemeyne over-een-stemmin
ghe.

Wat ist datmen noemt een alghemeyne ver
willinge/ofte over-een-stemminge der Leerae
ren der Kercke? Ist niet/als sy al t'saemen ee
ne ende de selfde Leere voor goet kennen end
Leeren? Nu wel aen / voor eerst indien ghy in
dachtich sijt t'ghene ick u seer duydelijck heb
be verclaert ende bewesen / so sult ghy bevin

der

den/ dat dese algemeyne over-een-stemminge/ ten aensien des H. Sacraments des Avontmaels/niet te vindē en is aē de zijde der Roomscher Kercke/ ghelijck sy heden ten daeghe is. Want uwe nieuwe Leeraers hebben voor eenige jaeren (in welcke de onwetenheyt ende de superstitie ofte bygeloovicheyt meer sijn gheacht gheweest/dan de wijsheyt ende waere Religye) geleert/ende haere Kercke doen gelooven gantsch anders als de H. Schriftuyr mede brenght/ende oock tegen het ghene dat de Outste Leeraeren der eerster Kercke geleert hebbē.

Op dat ghy dit des te beter moecht verstaen/ so moet ghy weten/dat de Histori en getuygen/ dat de Paus Nicolaus de tweede van dien naeme/ghedwongen hebbende de conscientie eenes vromen mans genoemt Berengarius, een aertsdekē van Angers/hem door de vreese des doots heeft doen voor goet kennen/belijden/ende seggen (d'welck hy oock wilt dat alle andere Christenen sullen ghelooven ende belijden) dat het waere ende natuyrlijcke Lichaem onses Heeren Christi Jesu wort gehandelt ende ghebroken door de handen des Priesters/ ende dat hy het etet met sijne tanden. Decret. Grat. pe. Confe. Distinc. 2.

Maer hier te bevooren hebt ghy gehoort de getuygenissen/genomen wt den H. Cypriano/ Augustino/ende andere / welcke niet alleen eenigher maete/maer gantsch strijden tegen dese dwaelinghe/ want sy verclaren wel duydelijck/ ende in sulcker voeghe dat het een yeder wel verstaen can/ dat het vleysch onses Heeren Jesu Christi eene spijse is/ diemen niet met de tanden/maer met het waere gheloove eten moet.

Besiet

Besiet eens u Concilium gehouden te Co-
stans Anno 1415. het welcke heeft verdoem
ende d'welck noch schendigher is/het heeft t
ghen de belofte ende t'vrij ghelept des Keyser
Sigismondi/die daer teghenwoordich wa
doen verbrandē Iohannem Hus ende Hieron-
mum de Praga, als zijnde Ketters dieme
Calixtijnen plecht te noemen. Waerom
doch? Voorwaer nerghens anders om/da
om dat sy wt Godes Woort/ende de instelli
ge des wtersten willes welcke onse Heere Jesu
Christus tot eē Testamēt gegevē hadde/hebb
staende gehouden/datmen in de bedieninge de
H. Avont-maels/eē yeder Christ-geloovige d
Kelck/dat is/den Wijn/so wel behoorde wt t
deelen/als het Broot. Wāt Christus Jesus/h
H. Avont-mael instellēde/heeft met wtgedru
Mat.26. Mar.13. Luc.22. te woorden gesproken/ Drinckt alle daer vvi
Over al waer de Euangelisten ghewach mae
ken van het H. Avont-mael onses Heeren Jes
Christi/daer voeghen sy altijt by/malcandere
de bedieninge des Broots eñ des Wijns/ach
tervolgende deinsettinghe onses Heeren Jes
1.Cor.10. ende 11. Christi: Dit heeft oor gedaē de H. Apostel Pau
lus/gevende de Kercke t'gene hy vā den Heer
ontfangen hadde. Hier en tusschen nochtan
siet ghy/dat noch heden ten daeghe schier ove
al in de Roomsche Kercke/de leecke beroof
worden van de ghenietinghe des Kelcks/al
sy haeren Paesschen te houden toeghelacte
worden/met welck woort by velen van de
haeren het H. Avontmael onses Heeren Jes
Christi verstaen wort.

Maer wie sal doch seggen/dat dit gheweef
sy een alghemeyne over-een-stemminghe de

Kerck

Kercke / of schoon in dit trouweloos Concilium sulckes believt ende besloten is? Wie en sal niet veel meer seggen/dat het geweest is een algemeyne conspiratie ofte t'saemenswe eringe ende verbantenisse teghen de insettinghe onses Heeren Jesu Christi? Indiennen het een Concilium teghen het ander wil setten/siet daer is het Concilium d'welck te Baesel ghehouden is geweest vijftien of twintich Jaeren daer nae/ in het welcke verordineert is/dat de Bohemiers het Nacht-mael ontfanghen souden onder beyde de gedaenten/welcker Herders ende Leeraers om dat sy hadden staende gehouden dat sulckes behoorde te gheschieden / in het voorghenoemde Concilie te Constans veroordeelt sijn als Ketteren verbrant te worden.

Maer laet ons comen tot de Out-vaederen/ om te besien/of de Roomsche Kercke in gene tijden het algemeyn toe-stemmé der selfder in dit stuck gehat heeft. Siet daer is voor eerst de H. Cyprianus welcke schrijvende tot Cornelium die des maels Bisschop van Romē was/ seyt / hoe connen wy de Menschen leeren ende bewegen haer bloet te verghieten voor de belijdenisse des naems onses Heeren Jesu Christi/ indien wy den genen die den strijt sullen aengaen/weygeren het Bloet Jesu Christi? Ende hoe meynen wy dat wy haer sullen bequaem maeken om de croone ende over-winninge des Martelaerschaps te vercrijgen /ten sy dat wy haer te vooren toelaetende tot de gemeyschap om in der Kercke Godes den Beker des Heeren te drincken? Wy weten dat in die tijden (ghelijck nae der hant oock geschiet is) niet alleen de Leeraers ofte Herderen Martelaers ghe-

worden en sijn/ maer oock vele gheloovige w[…]
het gemeyne volck.

Maer dewijle dat eenige van uwe Docteu[…]
ren u doen gelooven / dat het billich sy datte[…]
in het ontfangen deses Sacraments / onder[…]
schept sy tusschen de Geestelijcke en de leeke: la[…]
Chrys. 2. Cor 8. ons eens hooren wat dat Chrysostomus dae[…]
van sept/ten is nu niet/sept hy/gelijck het ghe[…]
weest is int oude Testament / daer de Prie[…]
ster een seker deel der offerhande at/ende he[…]
volck een anderdeel: Maer nu steltmen allee[…]
een ende het selfde Lichaem / ende den selfde[…]
Beker voor. Want al wat in het H. Avont[…]
mael is dat heeft het volck gemeyn met de[…]
Priester.

Het is te verwonderē/dat als die van de Room[…]
sche Kercke in dit stuck hebben willen onder[…]
schept maeken tusschen de Geestelijcke ende d[…]
leeke / waerom sy niet veel meer den leeken d[…]
twee teekenen en hebben toe gewesen / dan de[…]
Geestelijcken. Want aengesien dat die wel[…]
ke de onervaerenste ende slechste sijn meer tee[…]
kenen behoeven/om haer te doen begrijpen d[…]
waerheyt eeniger verborgentheyt: So ist buy[…]
ten allen twijfel /datmē veel meer de beyde tee[…]
kenen des Avont-maels naemelijc het Brood[…]
ende den wijn hadde behooren het ghemeyn[…]
volck te laeten ontfangen / om haer des te be[…]
ter te leeren verstaen de waerheyt van de gant[…]
sche Geestelijcke spijsinge (welcke wy ontfan[…]
gen van het Lichaem ende Bloet onses Heere[…]
Jesu Christi) dan de Geestelijcke. Andersins[…]
so machmen segghen/dat selfs de Gheestelijck[…]
die dese deelinge gemaeckt hebben/om een on-
derschept te maeken tusschen haer ende de lee-
ken/

ken/gewilt hebben datmen gelooven soude/dat sy veel onervaerender ende ongeschickter sijn/ dan de leeke: Gelijck oock sekerlijck sulckes maer al te dickwils bevonden en is waerachtich te sijn.

Men behoorde gedachtich te sijn der gemeyner spreuke welcke onse Heere ende Saelichmaeker Jesus Christus gebruyckt in het stuc des houwelijcx/als hy seyt/dat Godt te saemē gevoecht heeft en sal geen Mensche scheydē, ende volghens dit ghebot so behoordemen in de bedieninge des H. Avont-maels by den anderē te laeten het Broot ende den Wijn/dewijle Jesus Christus die t'saemen gevoecht heeft/ ende dat voor een yeder/dat is te seggen/so wel voor de leeke/als voor de Gheestelijcke.

T'gene sy by-brengē vā haere Concomitantia ofte vergeselschappinge/dat en can haer gheensins ontschuldigen: Sy seggen/gelijc het Lichaem Jesu Christi niet en is sonder Bloet/also oock een yeder die dit Lichaem ontfanght/ die ontfanght oock het Bloet. Jesus Christus/ die so wel als sy gewetē heeft dat sijn Lichaem niet sonder Bloet en is/en heeft nochtans daerom niet ghelaeten te ordoneren/datmen in sijn H. Avont-mael so wel den Wijn/als het Broot ontfangen soude/ welcke instellinghe een yeder behoorde ghehoorsaem te sijn. Hierom en ist niet sonder groote ende gewichtige reden/dat Gelasius een out Bisschop van Roomē/die geleeft heeft ontrēt 500. jaerē nae de tijdē Christi/ geseyt hebbēde dat hy vernomen hadde/datter eenige waerē/welcke alleenelijc ontfangēde het Lichaem/sich onthielden van de gemeynschap des.

Concomitantia.

Gelas. in Can. Comperimus.

des heyligen Bloets onſes Heeren Jeſu Chri-
ſti / d'welck ſeyde hy/men lichtelijck can ver-
ſtaen te geſchieden door eenighe ſuperſtitie oft
bygheloovicheyt/ſo verordineerde hy: Of da
ſy des gantſchen Sacraments ſouden deelach-
tich worden / dat is te ſegghen/dat ſy de beyd
teeckenen ontfanghen ſouden: Of dat ſy ſo we
van het een/als van het ander ſouden beroof
ende afgheſloten worden. Hier heeft eener
Tranſſubſtantiateur/of eenē die de verwande-
linghe des Broots gelooft/ eene gloſe ofte aen-
teeckeninge by geſchreven/welcke de Concomi-
tantie geheelijck omme ſtoot/ſeggende / gelijck
den Wijn niet verandert en wort in vleyſch/
alſo en wort oock het vleyſch niet verandert in
Bloet. So ſiet ghy dan wel/ dat het ſijne her-
comſte niet en heeft van een algemeyne verwil-
linge der Docteuren der Kercke/datmen de lee-
ke van den Kelck berooft: Want ſy hebben ter
contrarye ſoedanich miſ-bruyck duydelijck
beſtraft ende wederleyt.

Uwe Leeraers maeken u oock wijs / dat/
achtervolgende het geloove ende het algemeyn
gevoelen der Kercke/alle die welcke het Broot
des H. Avont-maels ontfanghen dat ſy oock
ontfangen het Lichaem Chriſti/al waeren ſy
ſchoon de alderbooſte Menſchen der Werelt.
Dit moſte oock nootwendichlijck alſo zijn/ in-
dien t'ghene dat ſy van de Tranſſubſtantiatie
leeren waerachtich waere. Maer laet ons
eens hooren/of oock de oude Leeraers ſoedae-
nich een dwaelinge hebben voor goet gekent/
u lieden oorſaecke gevende om te ſegghen / dat
ſulckes door een algemeyne toelaetinghe in de
Kercke is gheleert/aengenomen/ende gelooft.

Siet

Siet daer is de H. Hieronimus, die seyt/dat de Ketters het vleysch Jesu Christi niet en eten/dewijle het is de spijse der gheloovighen. Hieron. in Ier. C.22.
Siet daer is de H. Augustinus, die seyt/dat de gene die niet en is van het Lichaem Christi/ (als die sich maeckt tot een litmaet der hoere) die en behoeft hem selven niet in te beelden/dat hy het Lichaem onses Heeren Jesu Christi etet. August. de Civit. Dei l.21.C.25.
Ende op een ander plaetse seyt hy/dat van alle die/welcke tweedrachtich sijn met onsen Heere Christo Jesu/ niet een en is/die sijn Lichaem etet/of sijn Bloet drinckt/of sy schoon alle daege het Sacrament ofte teecken van so een groot dinck ontfinghen tot haerder verdoemenisse. August. sermon. 339.
Noch seyt hy op een ander plaetse/dat wel de ander Apostelen gheten hebbe het Broodt den Heere/dat is te segghen: Hy sijn des waeren Lichaems onses Heeren Christi Jesu deelachtich geworden: Maer Judas en heeft niet anders geten/dan het Broodt des Heeren/dat is te seggen/dat hy by ghebreke van het waerachtich geloove in het heylige Avont-mael niet anders ontfangen en heeft/dan het Broot d'welc van onse Heere Christo Jesu verordineert was tot een teeken/maer hy en heeft sijn waerachtich Lichaem niet ontfangen.

Voorwaer/Jesus Christus die verboden heeft het heylige den honden te gevē/die en soude niet toesien/dat sijn Lichaem den booswichten (die noch geloove/noch berou/noch beterschap des levēs hebbēde/inder waerheyt hondē ēn/ swijnē sijn) niet gegevē en worde: Hy seg' ic/ die de eenige ende waere wt-deeler sijnes Lichaems is/want de Menschen en sijn maer wt-deelers der teekenen welcke hy heeft inghestelt. Mat.7.

So verstaet ghy dan wel/dat sodaenich een ge-
loove niet en is ingewillicht door de algemeyne
over-een-stemminge der Leeraeren der Kerck.
Uwe eygene Docteuren ofte Leeraers wil-
len/dat het natuyrlijcke ende wesentlijcke Li-
chaem ende Bloet Jesu Christi / dat is/Jesus
Christus nae de waerheyt sijner menschelijcke
natuyre/nu teghenwoordichlijck hier beneden
op der aerde sy / jae over al daer het haer goet
dunckt/naemelijc over al daer sy geconsacreer-
de Ostien hebben/ende sy willen datmen dit sal
aennemen als goet bevonden wesende door een
algemeyne over-een-stemminge der Kercken
Leeraeren. Maer voor eerst so en accordeert
dit niet met Christo Jesu selfs/ die den opper-
sten Leeraer is sijner Kercke/want hy spreeckt
tot sijne Kercke die hier beneden op der aerde
Mat. 26. is/my en sult ghy niet altijt by u hebben.
Joh.6. Hy spreeckt / Ick gae tot mijnen Vaeder, om
Act. 1. u lieden een plaetse te bereyden. De Apo-
stelen hebben hem met haere eygene Ogen sien
opvaeren ten Hemel/ van haer afgheschey de
sijnde/so veel de Lichaemelijcke teghenwoor-
dicheyt aengaet. De Engelen hebben oock tot
Act.1.11. de Apostelen ghesproken / dese Iesus die van u
lieden vvech genomen is in den Hemel, sal
also comen, gelijck ghy hem ten Hemel heb
2.Cor.5. sien opvaeren. Hierom is het dat oock de H.
Apostel Paulus seyt / dat hy nu by ons niet en
is. Als de heylige Stephanus Christum sach
dat was in den Hemel/die geopent wert/op dat
hy hem sien soude aen de rechter hant sijnes
Vaeders. So siet ghy dan nu/dat de tegen-
woor-

woordicheyt Jesu Christi nae sijne menschelijc-
ke natuyre hier beneden op aerden/ is bewesen
valsch te sijn: door het wtgedructe woort Go-
des: Jesus Christus/sijne Enghelen/de Apo-
stelen en geven oock deser dwaelinghe gantsch
gheen ghetuyghenisse.

Maer laet ons besien hoe de oude Leeraers/
die in de eeuwe naest de Apostelen de Kercke
geleert ende geleyt hebben / in deser sacke haere
stemmen geven. Siet daer is Tertullianus, Tertul. de
die seyt/dat Christus/niet tegenstaende dat hy Resur.car.
een waerachtich Godt is / nochtans nae sijne Cap.51.
menschelijcke natuyre noch is geseten ter rech-
ter hant sijnes Vaeders in het Coninckrijcke
der Hemelen. Ambrosius seyt / datmen Chri- Ambr. in
stum Jesum niet en moet soecken / noch in der Luc. l. 10.
Aerde/noch op der Aerde/maer in den Hemel/ Cap.24.
daer hy sit aen de rechter hant des Vaeders.
Augustinus seyt/dat de Heere hier boven is/ August.in
ende dat sijn Lichaem in het welcke hy is op- Iohã. Tract.
ghewect / in een seker plaetse moet sijn jae in 30.et Epist.
een seker plaetse des Hemels. Alle de ander 57.ad Dar-
oude Leeraers hebben oock even aldus gespro- danum.
ken/maer het sal voor dit mael ghenoech sijn/
dat wy t'gheene wy ghesecht hebben / met
eenighe der selfder bewijsen.

Ende voorwaer ick achte / dat ghy wel
sult connen verstaen / dat dit is ghemeyn-
saemlijck misprijsen de dwaelinghen uwer
Leeraeren / ende der Roomscher Kercke/
ghelijck sy heden ten daeghe is / ende ten
is gheensins met ghemeyne over-een-stem-
minghe haer byvallen/gelijc sy haer valschelijc
beroemen / ende wouden geern dat wy sulcke

plompaerts waeren / dat wy dese haere dwae-linghe voor de waerheyt wouden aennemen ende dat wy die / gelyck sy doen / anderen wouden leeren.

Seght my doch / wat reden soude haer Hoocheyt hebben om op het bloote aendienen uwer Docteuren de waerheyt te verlaeten ende in de plaetse daer van de leugenen te omhalsen: De waere Religye voor vele by-geloovighe beuselinghen: Het waere Christendom voor de belydenisse des Pausdoms ghevende Nochtans willen sy dat sy het / alleen op haer aendienen / doen sal / ghelijck ick geseyt hebbe Want sy hadden belooft / dat sy wt Godes woort souden bewijsē / dat haer geloove valsch is / maer daer en is wt haeren mont noch niet eene reden teghen haer wt de H. Schriftuyre voort-gecomen. Nochtans so sullen sy haer wel durven beroemen van de algemeyne over-een-stemminge der Leeraeren der Kercke / om haere Hoocheyt te beweghen sulckes aen te nemen als sy voor-geven: Doch ick hebbe v.l. in de gemeynsaeme t'saemen-sprekinge die wy desen avont met malcanderen gehat hebben in de tegenwoordicheyt deser vromer luyden / seer duydelijck bewesen / dat het so wijt van daer is dat het gene d'welck sy u willen doen gelooven soude sijn een leere welcke gemeynsaemlijck de oude Leeraeren der Kercke voor goet gekent hebben / dat het ter contrarije sijn stracke ende heersche geboden ofte instellinghen / ghemaeckt by de onwetende ende bygeloovige ghesellen in dese laeste tijden / tegen de rechte wijsheyt ende Christelijcke Religye / welcke Christus ende sijne Apostelen in de H. Schriftuyer geleert hebben /

ben / als oock de voornaemste Leeraeren der eerster ende outster Kercke.

Indien sy voorsichtich waeren / so behoorden sy te verwachten tot dat sy volcomelijck door haere Boeckedruckers hadden laeten wtschraepen al t'gene dat in de Boecken der Vaederen/gevonden wort strijdende met haere instellingen: Gelijck sy dit overlanck begonnen hebben te doen/ ghelijck het Boeck ghenoemt Index expurgatorius, dat is te segghen / aenvvijsinghe der dinghen vvelcke men vvt de Boecken der Out-vaederen schrapen sal daer van getuycht. Het is my genoech dat ick int voor by gaen v. l. met een woort hier vā waerschouwe/want souden wy van desen Godloosen ende leelijcken handel willen spreken nae behooren wy en soudender so haest niet connen van scheyden. Derhalven so sal het beter sijn/ dat wy aenmercken/dat in dese laetste tijden in een groot ghetal uwer Docteuren ofte Leeraeren volbracht is het dreygement d'welck Godt de Heere ghesproken heeft door den Prophete Esaiam/seggende/ daerom dat dit volck hem tot my naket met sijnen monde, ende met sijnen Lippen my eeret: Doch haer herte verre van my is, ende my vreesen nae Menschen geboden, die sy leeren: So vvil ick ooc met desen volcke vvonderlijck omgaen, op het aller vvonderlijckste ende selsaemste: Dat de vvijsheyt sijner vvijsen onder gae, ende het verstant sijner cloecken verblindet vvorde. Wy hebben oock gaede te slaen/dat hier wt gevolcht is t'ghene onse Heere Jesus Esa. 29.13

Christus te sijnen tijde heeft aengewesen/te wa-
ten/dat sy hier ende daer dwaelen/om dat sy d
schrift niet en weté/ende daer en zijn in de Kerc-
ke een meesten deele niet anders/dan blind
Mat.15. leyt stuyden der blinden/die gelijckelijck afwijc-
kende van den Saelich-maeckenden ende Heere
wech/welcken de H. Schriftuyre aenwijst/ver
vallen sijn in de alder diepste dwaelinghen/ja
in de doot eñ eeuwige verderffenisse. Het soud
wel betaemen datmé aenmercte/dat hier doo
den afval van de waere Christelijcke Kerck
haeren oorspronc genomen heeft/daervan de H.
Apostel Paulus geprophiteert heeft 2. Tess. 2.

Indien wy ons wouden beroemen van de
alghemeyne over-een-stemminghe der waerer
Christelijcker Kercke(welcke onder andere tee-
kené hier door gekent wort/dat sy liever hoort
de stemme Jesu Christi haeres Herders den
wel-ken sy oock liever wilt ghehoorsaemen/
ende haer op sijn woort vastelijck gronden ende
verlaeten/dan dat sy haer soude laeten bedrie-
gen ende verleydé door de stemme eenes vrem-
delincks) Voorwaer wy souden seer duydelijck
connen daer doen ende bewijsen/dat sy met ons
is. Want voor eerst/al t'gene dat wy geloo-
ven/leeren/ende doen in onse Kercken/dat ghe-
schiet met een algemeyne ende geduyrige over-
een-stemminge van alle de heylige ende Cano-
nijcke schriften/ende daer en is noch niemant
ghevonden onder onse weder-partye/die ons
door de selfde vā eenige valscheyt ofte onwaer-
heyt heeft connen over-tuyghen/jae oock selfs
die niet / die sulckes heeft willen ende durven
bestaen te doen/d'welckmen genoechsaem laet
blijcken/alsmen niet en wilt dat de H. Schrif-
tuyre

tuyre onsen Richter sy in de saeken daer in wy verschillen. Een yeder die behout geern t'gene hy weet dat hem voordeelijck is/derhalven indien sy gevoelden dat de H. schrift ons teghen waere/ende haer voordeelijck/so souden sy seer wel te vreden sijn dat de selfde een eynd-saem oordeel soude geven van ons verschil. Wy hebben de gemeyne toe-stemminge des corten begrijps/d'welck ghemaeckt is van het gheheele Christelijcke gheloove begrepen in de xij. Articulen des gheloofs. Ende om cort te maeken/ wy hebben de toe-stemminge van alle de outste ende geleerste Leeraeren ende Herderen/die in de eerste ende outste Kercke geweest sijn/ghelijck sulckes wt dese beschrijvinghe ghenoechsaem heeft ghebleken.

Maer noch beneven al het voorige/so woude ick wel vraeghen: Of de Decreten/de wetten/ ende instellingen ofte ordonnancien/diemen so hooghe ende so weert gheacht heeft/datse in de Kercke/jae selfs in u lieder Kercke / voeren den heerlijcken Tijtel van Regel-maetich Recht/ dat is te seggen/dat sy sijn een wel gestelt recht/ nae het welcke alle wtspraeken ẽ oordeelen die in saeken die de Religye aengaẽ/ẽ daer vã men in de Kercke twistet/moetẽ gemaeticht wordẽ: ic woude geern vraegẽ/seg'ic/ of dese regelen ẽ wettẽ haerẽ oorspronc niet en hebbẽ van eẽ algemeyne over-eẽ-stemminge/om welckes wille men dese maniere van recht heeft aenghenomen/ende dwelc men daegelicx is gebruyckende/ende in het werc stellende? Sulckes is van sich selfs claer genoech. Te willen loochenen dat de Decreten van Gratiano versaemelt sodaenich niet en souden sijn / ende dat sy by

Ius Canonicum.

u lieden

u lieden den naem van Geestelijck recht / aliâ Reghelmaetich recht niet en hebben / ick acht dat niemant onder u lieden dat doen en sal / te sy dat hy wille getelt ende gestelt worden onder het getal der gener die genoemt worden Fraterculi ignorantissimi, dat is / de ongheleerste Broerkens:

Indienmen ten derden hier by voecht / dat een groot deel der selfder Decreten / jae verre het beste deel / dat is te seggen / dat deel d'welck op het aldergetrouste is getrocken ende genomen wt de schriften der alder outste / supverste / ende geleerste Docteuren der eerster Kercke / voor ons ist / ende dat het becrachticht / of / om beter te seggen / door sijn gemeyne toestemminge voor goet ende waerachtich kent de Evangelissche ofte ghereformeerde leere / welcke wy ghelooven ende Leeren: Wie isser die het sal durven Loochenen / ten sy de gene diese niet gelesen en heeft / ende derhalven gheenen vasten gront om sulckes te loochenen en heeft? Maer hy salt wederroepen nae dat hyse sal ghelesen hebben.

Ende voorwaer / ofmen schoon wt seer vele plaetsen des voorghenoemden Gheestelijcken Rechts / ende wt de Decreten Gratiani soude connen openbaerlijck ende duydelijck bewijsen t'gene ick segge: So ist nochtans / dat ick u op ditmael op dat ghy met weyniger moeyte ende arbeyt tot beter kennisse moecht comen / (insonderheyt so veel aengaet het verschil daer van wy nu onder ons ghehandelt hebben) / ende tot den tijtel of Capittel de Cõsecratione, distinc. 2a. Alwaer ghy bevinden sult dat de Decreten

ende

ende ordonnancien welcke sy Canones noemẽ/ besluyten ende ordonneren/datmen in den handel des Sacraments des H. Avontmaels ghelooven/leeren/ende onder de Christenen sal doẽ onderhouden even de selfde dinghen welcke wy gelooven/leeren / ende in onse Kercken onderhouden. Ter contrarije so salmẽ bevinden/ dat dese Decreten / Canones, Regelen/ende algemeyne ordonnancien verdoemen de ghene die niet en willen dat de H. Schristuyre wtgeleyt worde door de H. Schriftuyre: Item men sal daer in vinden een oordeel ghesproken over die welcke ghelooven ende leeren/dat het geconsacreerde Broot des H. Avontmaels sy het waere ende natuyrlijcke Lichaem onses Heeren Christi Jesu/ende niet de Figure/aenwijsinge/ of gheheylicht teecken des selfden: Noch salmen daer in vinden een vonnisse gesproken over die/ welcke leeren datmen in het H. Avontmael niet Geestelijck ende door het gheloove en ontfanght de beteekende dinghen / alsmen Lichaemelijck de teeckenen daer van ontfanght: Men salder in vinden dat veroordeelt worden de gene/die Leeren/ datmen den leeken het Avontmael niet en behoorde te geven / dan onder een ghedaente / te weten des Broots/maer dat de beyde teekenen te gelijcke / te weten het Broot ende den Wijn/alleen den Geestelijcken persoonen toecomen: Noch salmender in vinden/een oordeel wtghesproken over de gene/die Leeren dat de Godloose tot de taefel des Heeren gaende so wel het waere Lichaem Jesu Christi ontfangen/als de vrome: De ongeloovige so wel als de geloovige: De onboetveerdige even gelijck de boetveerdige/ende om cort te maeken/ de on-

de ongebondene/wilde/woeste Weerelts kinde-
ren so wel/als die welcke wandelen in nieu-
wicheyt des levens: Men sal voorder daer in
vinden een swaer Oordeel wtghesproken over
die/ welcke gehlooven/ dat het Lichaem on-
ses Heeren Jesu Christi/d'welck ontfangen is
van den H. Geest/gheboren wt de Jonckvrou-
we Maria/dat geleden heeft onder Pontio Pi-
lato/is Gecruyst/ Gestorven/ ende begraven,
neder gedaelt ter Helle/ten derden daege weder-
om opgestaen van den dooden/opgevaeren ten
Hemel/sittende ter rechter hant Godes sijnes
Hemelschen Vaeders/ van daer hy comen sal
om te Oordeelen de levendighe ende de doode:
Die/seg' ick/gelooven ende leeren/dat dit selfde
natuerlijck Lichaem nu niet langher boven in
den Hemel besloten en is/maer dat het hier be-
nedenen op der aerde is/so menichmael als sy
een Ostije consacreeren door de Sacramentael-
sche woorden/ende datmen hem Lichaemelijc
met de tanden eet/ende niet door het gheloove
alleen. Men sal oock bevinden dat de voor-
genoemde Canones prijsen het gevoelen der ge-
ner/ die het teghen deel aller der voor-
verhaelder mis-verstanden ghelooven ende lee-
ren/ waer wt dan lichtelijck sal te besluyten
zijn/dat de alghemeyne over-een-stemminghe
der Christelijcker Kercke/ begrepen in dese
Canones ende Geestelijcke Rechten/ghemeyn-
saemlijck uwe verdorvene Roomsche Kercke
veroordeelt/ ende dat sy ter contrarye met
ghemeyner stemme in al het boven verhaelde
prijst ende voor goet kent t'ghene men in on-
se ghereformeerde Kercken ghelooft ende on-
derhout.

Maer

Maer als wy seggen/datmen wt de Decreten ende wt het Geestelijcke Recht/daer vā wy nu spreken/tot onsen voordeele/so veel het Sacrament des H. Avontmaels ende meer andere stucken aengaet/bewijs-redenen/ende een algemeyne toe-stemmingen haelen can/so seggen uwe Leeraers/datmen in het selfde Geestelijcke Recht oock andere Decreten ende ordonnancien vint / die haer dienstelijck sijn tegen ons. Sonder hier van met haer in disputatie te treden/so wil ick om des/te eer te eyndigen / haer toestaen dat sulckes wel mocht waer sijn: Ende ick sal noch dit daer toe doen / dat oock in de Boecken der oude Leeraers/wel ghevonden worden sekere spreuken/de welcke indien niet het Fondament/so geven sy nochtans ten minsten eenigen haerer dwaelingen eenen decmantel/of sy schoon op andere plaetsen gheheel anders / nae de waerheyt / ghesproken hebben. Maer als ick haer dit oock al toe stae/so sal het my geoorloft sijn dusdaenich een sluyt-reden te maeken/te weten/dat ick ghenoechsaeme reden ende oorsaeke ghehat hebbe om in de openbaere t'saemen-sprekinghe staende te houden/datter om wel ende bequaemelijck al ons verschil inder Religye te eyndighen (aengesien de menschen so wanckelbaer ende haer selven so ongelijck bevonden worden) geenen sekerdecen middel en is/dan datmen op haer nochte op haere schriften niet en steune/maer alleenelijc op die/ die Gantschelijck van den Heylighen Gheest gheleydet sijnde/ons niet meer dan eene waerheyt geleert en hebben/haer selven in de heylige schriftuyre altyt gelijckformich zijnde. Dit doende soude men naevolghen den Raedt

des

des H. Geestes / welcke om ons het verstant te verlichten in alle twijfelachtige saeken ons sen-
Esa. 8, 20. na de vvet ende het getuyghenisse, daer by voeghende / sullen sy dat niet seggen, so en sullen sy den daegheraet niet hebben, dat is te segghen / sy sullen altijt in de twijfelachtighe duysternisse blijven steken. Ten desen aensiene sullen wy met groot voordeel int werck stellen t'gene de H. Cyprianus ons Leert met eene
Cypr. Epist 74. ad pop. schoone gelijckenisse / segghende / Indien eenen waterganck so wel niet en vlietet / dat is / niet so claer of so overvloedichlijck / als hy plecht te doen / of datter eenich ander gebrec in bevonden wort / so climtmen op tot aen de Fonteyne ofte oorspronck daer van / om te besien waer van dat de faute comt / ende om alsdan de selfde te helpen: Also sullen alle gebreké ende dwaelingen die de Menschen ingevoert hebben / ophouden onder ons / indien wy opclimmen tot den oorspronck der Goddelijcker instellinghe / dat is te seggen / tot de H. Schriftuyre / welcke van Godt is ingegeven.

Maer of schoon den meesten deel uwer Leeraeren tot noch toe de waerheyt der Evangelischer Leere daer van wy nu gesproken hebben niet gekent en hebben / oft indien sy die gekent ende geweten hebben (d'welc wel geloovelijck is / dewijle eenige onder haer syn dé welcken Godt de Heere groote geleertheyt gegeven heeft / daer door andere wetenschappen worden vlichtet) so en hebben sy het geensins willé blijcken laeten / vreesende dat sulckes haer in haere aenslaegen ende profijten mochte schadelijck syn: Niemant en moet hier in haer exempel

empel naevolgen / maer veel meer sien ende be- mercken/dat de waere/rechtleerende / ende al- gemeyne over-een-stemminge der eerster Kerc- ke die belijdenisse des waeren Christelijcken ge- loofs ghedaen heeft / het Oordeel ende recht wtspreeckt voor het gheloove haerer Hooc- heyt/ende aller onser Kercken/ende teghen de dwaelingen der heden-daechscher Roomscher Kercke. Ick hope met der tijt / indien het de noot voordert/even so claerlijc als in het punct van het H. Sacrament des Avontmael alreets gheschiet is/oock in de andere puncten daer van noch verschil tusschen ons is / te doen blijcken dat het algemeyn Oordeel ende de toestemmin- ge der waerer Kercke aen onse sijde is. Daer wt dan de toe-hoorders ende Lesers/ die met geen voor-oordeel ingenomen en sijn/ lichtelijc sullen connen verstaen / dat t'gene wy segghen ofte schrijven/over een comt met de H. Schrif- tuyre/ende met het gene dat de rechte ende eer- waerdige oude Kercke ofte Out-vaederen ghe- looft ende gheleert hebben.

Hier mede hebben wy onse ghemeynsaeme ende vriendelijcke t'saemensprekinghe gheeyn- dicht/ende sijn van malcanderen ghescheyden/ malcanderen aen beyde zijden vriendelijck be- danckende/gelijck oock gedaen hebben de tref- felijcke persoonen die daer tegenwoordich ghe- weest waeren/welcke Godt den Heere loofden dat sy ter goeder uyre daer ghecomen waeren om dese redenen aen te hooren.

Eenige daegen hier nae ben ick van Nancy ghescheyden/seer verheucht ende verblijt sijnde in den Gheest/dewijle ick ooghenschijnelijck in haere Hoocheyt ghespuert hebbe de vrucht des

Goddelijcken seghens/ want als ick mijn af
schept van haer nam/ seyde sy/dat sy door a
t'gene dat in dese t'saemen-sprekinge gheschie
was/ als oock door t'gene dat daer wt ge
volcht was/ in haer gheloove meer ende mee
versterckinghe ende versekeringe ghevoelde
dewijle sy seer lichtelijck vernomen hadde/ da
de ghene die haer quaemen bestormen/niet dan
menschelijcke redenen ende woorden daer to
ghebruycken en wouden/daer wy alle tijt doo
het woort Godes/begrepen in de heylighe end
Regel maetighe ofte Canonijcke Boecken der
Schristuyre/wouden staende houden/dat haer
gheloove recht/ende sy eene recht Christelijcke
Princesse is. Sy heeft my belast dat ick al-
len den ghereformeerden Kercken soude ver-
wittighen haere standvasticheyt in het waer
Christelijcke gheloove: Ende begheeren da
sy in haere ghebeden haeres wouden ghedach-
tich sijn/ende Godt bidden/dat hy haer in des
haere beroepinghe woude versterken ende
cracht geven om alle aenvechtingen te moghen
tegen staen/ende volstandich te mogen bijver
in het waere gheloove tot den laesten snick ende
adem haeres levens. Voorder/ de sekerheyt
der goeder genegentheyt ende genaede tot my/
die haere Hoocheyt my bewesen heeft/ is so
daenich/dat sy my veel meer vergenoegin-
ge ende vrintschap aen brenght/ dan my
alle de leugenen ende lasteringen
onser tegenpartye t'eeniger
tijt sullen connen
bedroeven.

Godt sy lof.

De

De spreuken welcke wy in dese t'sacmen-sprekinghe in het Duytsch ghestelt hebbē/ die hebben wy hier ter goeder trouwe wt de Auteuren selfs ende met haere eygene woordē in de Latijnsche spraecke by geschreven / eensdeels om de opsprake der quaetwilligen te vermijden/ anderdeels om den geleerden ende Godsaelighen leser des te beter te gelieven eñ te gerieven.

Ambrosius libro decimo in Lucam, cap. vicesimo quarto.

PAVLVS nos docuit quomodo te sequamur, & vbi te reperire posśimus, dicens: Si ergo consurrexistis cum Christo, quæ sursum sunt quærite, vbi Christus est ad dexteram Dei sedens. Et ne oculorum magis hoc quàm animorum putaremus officium, addidit: Quæ sursum sunt sapite, & non quæ super terram. *Ergo non supra terram, nec in terra, nec secundum carnem te quærere debemus, si volumus inuenire.*

Ambrosius lib. quarto de Sacramentis, cap. quinto.

Dicit Sacerdos: Fac nobis (inquit) hanc oblationem aścriptam, rationabilem, acceptabilem, quòd est FIGVRA corporis & sanguinis Domini nostri Iesu Christi.

Athanasius oratione contra idola.

Sufficiunt per se sacræ & diuinitus inspiratæ

ſcripturæ ad veritatis indicationem.

Auguſtinus in Pſal. nonageſ octauum.

Niſi quis manducauerit carnem meam, non h- bebit vitam æternam: Acceperunt illud ſtult, carnaliter illud cogitauerunt, & putauerut quòd præciſurus eſſet Dominus particulas qu- dam de corpore ſuo, & daturus illis, & dixeru: Durus eſt hic ſermo. Ipſi erant duri, non ſe- mo. *Et paulò poſt.* Quum remanſiſſent cu illo diſcipuli duodecim, inſtruxit eos, & ait - lis: Spiritus eſt qui viuificat, caro autem nih prodeſt, Verba quæ loquutus ſum vobis ſpir- tus & vita ſunt: ſpiritualiter intelligite quod l- quutus ſum: *Non hoc corpus, quod videtis, manduca- turi eſtis, & bibituri illum ſanguinem, quem fuſuri ſu, qui me crucifigent. Sacramentum aliquod vobis com- mendaui, ſpiritualiter intellectum viuificabit vos. E neceſſe eſt illud viſibiliter celebrari, opottet tamen inu- ſibiliter intelligi.*

Auguſt. de verbis Domini Serm. decimo ſexto.

Quid dicis, Domine? Si peccauerit in te fr- ter tuus, corripe illum inter te & ipſum ſolum Quid dicis, Apoſtole? Peccantes coram omn- bus argue, vt cæteri timorem habeant. *Quid f- cimus? Controuerſiam ipſam velut iudices audimus Abſit. Imo ſub iudice conſtituti pulſemus, vt nobis a- periri inpetremus: Fugiamus ſub alas Domini Dei noſtr.*

Auguſt. Epiſt. decimanona ad Hieronymum.

Ego fateor charitati tuæ, ſolis eis Scriptura- rum libris, qui iam Canonici appellantur, di-

dici hunc timorem honoremq; deferre, vt nullum eorum autorum ſcribendo aliquid erraſſe firmiſsimè credam. *Et paulo poſt.* Alios autem ita lego, vt quantalibet ſanctitate doctrinaque præpolleant, non ideò verum putem, quia ipſi ita ſenſerunt, ſed quia nihil, vel per illos autores Canonicos, vel probabili ratione, quod à vero non abhorreat, perſuadere potuerunt. Nec te, mi frater, ſentire aliquid aliter exiſtimo: Prorſus, inquam, non te arbitror ſic legi tuos libros velle, tanquam Prophetarum, vel Apoſtolorum: de quorum ſcriptis, quòd omni errore careant, dubitare nefarium eſt. Abſit hoc à pia humilitate, & veraci de temetipſo cogitatione, &c.

Auguſtinus lib. ſecundo, de doctrina Chriſt. cap. ſexto.

Magnificè & ſalubriter Spiritus ſanctus ita Scripturas ſanctas modificauit, vt locis apertioribus fami occurreret, obſcurioribus autem faſtidia detergeret. Nihil enim ferè de illis obſcuritatibus eruitur, quod non planiſsimè dictum alibi reperiatur.

Ibidem cap. nono.

Facta quadam familiaritate cum ipſa lingua diuinarum Scripturarum, in ea quæ obſcura ſunt aperienda & diſcutienda pergendum eſt, vt ad obſcuriores loquutiones illuſtrandas de manifeſtioribus ſumantur exempla, & quædam certarum ſententiarum teſtimonia dubitationem de incertis auferant.

August. Epist. vicesima tertia.

Si Sacramenta quandam similitudinem ea rum rerum, quarum Sacramenta sunt, non ha berent, omnino Sacramenta non essent. Ex ha autem similitudine plerumq; etiam ipsarun rerum nomina accipiunt. Sicut ergo secundùn quendam modum Sacramentum corporis Chri sti, corpus Chrsti est, Sacramentum sanguini Christi, sanguis Christi est: Ita Sacramentun fidei, fides est.

August. Confess. lib. sexto, cap. quinto.

Persuasisti mihi (*scilicet, Domine Deus*) non qu crederent libris tuis, quos tanta ferè in omni bus gentibus autoritate fundasti, sed qui non crederent, esse culpandos : *Nec audiendos esse, s qui forte mihi dicerent: Vnde scis illos libros vnius veri & veracissimi Dei spiritu esse humano generi ministratos?*

Augustinus contra Maximin. lib. tertio, cap. decimo quarto

Sed nunc, nec ego Nicænum, nec tu debes Ariminense tanquam prædicaturus, vel vt alij, præiudicaturus, proferre Concilium. Nec ego huius autoritate, nec tu illius detineris : Scri pturarum autoritatibus, non quorumq; pro prijs, sed vtrisq; communibus testibus, res cum re, causa cum causa, ratio cum ratione concertet.

August. in Iohan. tractatu viges. septimo.

Verba quæ ego loquutus sum vobis, spiritus & vita sunt. Quid est, spiritus & vita sunt? Spi ritualiter intelligenda sunt. Intellexisti spiritua liter,

liter, Spiritus & vita sunt. Intellexisti carnaliter, etiam sic illa Spiritus & vita sunt, sed tibi non sunt.

Augustinus contra Donatist. lib. secundo cap. tertio.

Quis nesciat Sanctam Scripturam Canonicam tam veteris, quàm noui Testamenti certis suis terminis contineri, eamq; omnibus posterioribus Episcoporum literis ita præponi, vt de illa omninò dubitari & disceptari non possit, vtrum verum, vel vtrum rectum sit quidquid in ea scriptum esse constiterit? Episcoporum autem literas, quæ post confirmatum Canonem vel scriptæ sunt, vel scribuntur, & per sermonem fortè sapientiorem cuiuslibet in ea re peritioris, & per aliorum Episcoporum grauiorem autoritatem, doctiorumq; prudentiam, & per Concilia licere reprehendi, si quid in eis fortè à veritate deuiatum est? & ipsa Concilia quæ per singulas regiones vel prouincias fiunt, plenariorum Conciliorum autoritati, quæ fiunt ex vniuerso orbe Christiano, sine vllis ambagibus cedere? Ipsaq; plenaria sæpe priora posterioribus emendari, cum aliquo experimento rerum aperitur quod clausum erat, & cognoscitur quod latebat, sine vllo typho sacrilegæ superbiæ, sine vlla inflata ceruice arrogantiæ, sine vlla contentione liuidæ inuidiæ, cum sancta humilitate, cum pace Catholica, cum charitate Christiana?

August.lib.tertio de doctrina Christ.cap. decimo sexto.

Si præceptiua locutio est, aut flagitium, aut facinus vetans, aut vtilitatem, aut beneficentiam iubens, non est figurata. Si autem flagitium, aut facinus videtur iubere, aut vtilitatem aut benificentiam vetare, figurata est. *Nisi manducaueritis*, inquit, carnem filij hominis, & sanguinem biberitis, non habebitis vitam in vobis, *facinus vel flagitium videtur iubere: Figura est ergo*, præcipiens passioni Domini esse communicandum, & suauiter atq; vtiliter recondendum in memoria, quòd pro nobis caro eius crucifixa & vulnerata sit.

Augustinus contra Adimantum capite duodecimo.

Non dubitauit Dominus dicere, Hoc est corpus meum, *quum signum daret corporis sui.*

August.in Psal.tertium de Iuda proditore verba faciens.

In historia noui Testamenti, ipsa Domini nostri tanta & tam miranda patientia, quòd eum tan diu pertulit tanquam bonum, quum eius cogitationes non ignoraret, eum adhibuit ad conuiuium, in quo corporis & sanguinis sui FIGVRAM discipulis commendauit & tradidit.

August.Tract.in Iohan.vicesquinto.

Quid paras dentes & ventrem? Crede, & manducasti. Credere enim in eum, hoc est panem viuum manducare. Quj credit in eum, mandu-

cat eum.

August. Epist centes: quadrages. sexta ad Probam.

Anima Christiana non frustra audit, *Sursum cor*: nec frustra respondet, se habere ad Dominum.

August. de ciuitate Dei libro vices. primo. cap. vices quinto.

Qui manducat carnem meam, & bibit sanguinem meum, in me manet, & ego in eo: ostendit quid sit, *Non Sacramento tenus, sed re ipsa corpus Christi manducare, & eius sanguinem bibere.* Hoc est enim in Christo manere, vt & in illo maneat & Christus. Sic enim hoc dixerat, tanquam diceret, Qui non in me manet, & in quo ego non maneo, non se dicat aut existimet manducare corpus meum, aut bibere sanguinem meum. Non itaque manent in Christo, qui non sunt membra eius: Non sunt autem membra Christi, qui se faciunt membra meretricis: Nisi malum illud pœnitendo esse destiterint, & ad hoc bonum reconciliatione redierint.

Augustinus Tractatu in Iohan quinquages. nono.

De Iuda & alijs Apostolis verba faciens: Illi, inquit, manducabant panem Dominum, ille panem Domini contra Dominum: Illi vitam, ille pœnam.

August. Tractatu in Iohan. trigesimo.

Sursum est Dominus, sed etiam hîc est veritas Dominus. Corpus enim Domini in quo

reſurrexit, vno loco eſſe oportet: Veritas eius vbique diffuſa eſt.

Auguſti. Epiſt. quinquágeſ. ſeptima ad Dardanum.

Vna enim perſona Deus & homo eſt, & vtrumq; eſt vnus Chriſtus Ieſus, vbique per id quod Deus eſt, in cœlis autem per id quod homo. *Et ad finem epiſtolæ..* Chriſtum vbiq; totum prę́ſentem eſſe non dubites, tanquam Deum, & in eodem templo Dei eſſe tanquam inhabitantem Deum, & in loco aliquo cœli propter veri corporis modum.

Auguſtinus in Iohan. Tractatu octogeſ.

Accedit verbum ad elimentum & fit Sacramentum, etiam ipſum tanquam viſibile verbum.

Baſilius Moralium reg. octuageſ. cap. viceſ. ſecundo.

Quid eſt proprium credentis? In tali certitudine coaffici ad potentiam dictorum, & nihil audere reprobare aut inſuper addere. Si enim omne quod non ex fide eſt, peccattum eſt, velut Apoſtolus ait, fides autem ex auditu eſt, auditus autem per verbum Dei: Omne quod extra diuinitus inſpiratam ſcripturam, quia non ex fide eſt, peccatum eſt.

Cryſoſtomus in Iohan. Homil. quadrageſ. ſexta.

Verba quæ ego locutus ſum vobis, Spiritus & vita ſunt: Spiritus, hoc eſt, ſpiritualia, nihil carnale, nullā naturalem conſequentiam habentia,

ſed omni hac terrena neceſsitate, & huius vitæ legibus libera. *Et paulò poſt.* Quid igitur? Caro non prodeſt quidquam? Non de ipſa carne dicit: Abſit, ſed de his, qui carnaliter accipiunt quæ dicuntur: Si carnaliter quis acciperet, nihil ſanè lucraretur. *Quid autem eſt carnaliter intelligere? Simpliciter vt res dicuntur, nec aliud quidpiam excogitare*: non enim ita iudicanda ſunt quæ videntur, ſed myſteria omnia interioribus oculis conſideranda, hoc eſt, ſpiritualiter.

Chryſoſt. in oct. caput ſec. ad Corinth. Homil. dec. octaua.

Eſt autem vbi nihil differt ſacerdos à ſubdito, vt quando fruendum eſt horrendis myſteriis. Similiter enim omnes, vt illa percipiamus, digni habemur. Non ſicut in veteri lege partem quidem Sacerdos comedebat, partem autem populus, & non licebat populo participem eſſe eorum quorum particeps erat Sacerdos: Sed nunc non ſic, verùm omnibus vnum corpus proponitur & poculum vnum.

Chryſoſt. ad Cæſa. mona.

Antequam ſanctificetur panis, panē nominamus: Diuina autem illum ſanctificante gratia, mediante Sacerdote, liberatus quidem ab appellatione panis, dignus autem eſt habitus Dominici corporis appellatione, *etiamſi natura panis in ipſo permanſit.*

Cyprianus lib. primo Epiſt. ſecunda ad Cornel. Epiſc. Romanum.

Quomodo docemus, aut prouocamus eos in con-

in confeſsione nominis ſanguinem ſuum fundere, ſi eis militaturis Chriſti ſanguinem denegamus? aut quomodo ad martyrij poculum idoneos facimus, ſi non eos priùs ad bibendum in Eccleſia poculum Domini iure communicationis admittimus?

Cyprianus de Cæna Domini ſectione quarta.

Chriſtus dixerat, Niſi mandicaueritis carnem filij hominis, & biberitis eius ſanguinem, non habebitis vitam in vobis. Quod quidam, qui non credebant, nec poterant intelligere, abierunt retrò, quia horrendum eis & nefarium videbatur veſci carne humana, exiſtimantes hoc eo modo dici, vt carnem eius vel elixam, vel aſſam, ſectamq; membratim edere docerentur, quum illis perſonæ caro, ſi in fruſta partiretur, non omni humano generi poſſet ſufficere, qua ſemel conſumpta videretur interijſſe religio, cui nequaquam vlteriùs victima ſupereſſet. Sed in cogitationibus huiuſmodi caro & ſanguis non prodeſt quidquam: Quia, ſicut ipſe magiſter expoſuit, verba hæc ſpiritus & vita ſunt, nec carnalis ſenſus ad intellectum tantæ profunditatis penetrat, niſi fides accedat.

Cyprianus Epiſtola ad Pompeium.

In compendio eſt autem apud religioſas & ſimplices mentes, & errorem deponere, & inuenire atq; eruere veritatem. Nam ſi ad diuinæ traditionis caput & originem reuertamur, ceſſat

ſât

ſat error humanus, & ſacramentorum cœleſtium ratione perſpecta, quidquid ſub caligine ac nube tenebrarum obſcurum latebat in lucem veritatis aperitur. Si canalis aquam ducens, qui copiosè priùs & largiter profluebat, ſubitò deficiat, nonne ad fontem pergitur, vt illic defectionis ratio noſcatur, vtrúmne areſcentibus venis, in capite vnda ſiccauerit, an vero integra inde & plena procurrens, in medio itinere deſtiterit? Vt ſi vitio interrupti aut bibuli canalis effectum eſt, quominus aqua continua perſeueranter ac iugiter flueret, refecto & confirmato canali ad vſum atque ad potum ciuitatis aqua collecta, eàdem vbertate atq; integritate repræſentetur, qua de fonte proficiſcitur. *Quod & nunc facere oportet Dei ſacerdotes, præcepta diuina ſeruantes, vt ſi in aliquo mutauerit aut vacillauerit veritas, ad originem Dominicam & Euangelicam & Apoſtolicam traditionem reuertamur, & inde ſurgat actus noſtri ratio, vnde & ordo, & origo ſurrexit.*

Cyprianus de Cœna Domini.

Hæc quoties agimus, *non dentes ad mordendum acuimus*, ſed fide ſincera panem ſanctum frangimus & partimur.

Hieronymus in viceſ. ſecundum cap. Ieremiæ.

Hæretici non comedent & non bibent, ſubauditur corpus & ſanguinem Saluatoris.

Hieronymus ad Lætam.

Caueat omnia apochrypha, & ſi quando *ea*

non

non ad dogmatum veritatem, ſed ad ſignorum re uerentiam legere voluerit, ſciat, non eorum eſſe quorum titulis prænotantur, multaq́; his admi xta vitioſa, & grandis eſſe prudentiæ aurum in luto quærere.

Idem præfatione in Prouerbia Salomonis dicit:

Libros qui non ſunt inter canonicas Scripturas, id eſt, Apocryphos, legi quidem poſſe ad ædificationem plebis, non autem *ad autoritatem Eccleſiaſticorum dogmatum confirmandam.*

Hieronymus in viceſ. ſextum cap. Matthæi.

Poſtquam typicum Paſcha fuerat impletum: & agni carnes cum Apoſtolis comederat, aſſumit panem qui confortat cor hominis, & ad verum Paſchæ tranſgreditur Sacramentum: Vt quomodo in præfiguratione eius Melchiſedech ſummi Dei ſacerdos panem & vinum offerens fecerat, *ipſe quoq; veritatem ſui corporis & ſanguinis repræſentaret.*

Hilarius initio lib. ſecundi de Trinitate.

Quid in Sacramento ſalutis humanæ (*quod Sacramentum antea Dei ſermonem appellauit*) non continetur? Aut quid eſt quod reliquum ſit aut obſcurum? Plena ſunt omnia & perfecta, vt à pleno & perfecto.

Irenæus lib. quarto aduerſ. hær. cap. trigeſ. quarto.

Qui eſt à terra panis, percipiens vocationem Dei, iam

non communis panis est, sed Eucharistia ex duabus rebus constans, terrena & cælesti.

Tertullianus lib. de resurrect. carnis, cap. quinquag. primo.

Iesus in ipsa regia cælorum adhuc sedet ad dexteram Patris, homo, etsi deus, Adam nouissimus, etsi sermo primarius, caro & sanguis, etsi nostris puriora, idem tamen & substantia & forma qua ascendit, talis etiam descensurus, vt Angeli affirmant, agnoscendus scilicet ab eis qui illum conuulnerauerunt.

Tertull. lib. quarto contra Marcionem cap. quadragesimo.

Christus acceptum panem & distributum discipulis, corpus suum illum fecit, Hoc est corpus meum dicendo, *id est, Figura corporis mei.*

Tertull. lib. primo contra Marc. cap. decimoquarto.

Christus non reprobauit aquam creatoris, qua suos abluit. *Et paulo post. Nec panem quo ipsum corpus suum repræsentat.*

Theodoretus Dialogo primo.

Seruator certè noster nomina commutavit, & corpori quidem id quod erat symboli ac signi nomen, imposuit; Symbola autem quod erat corporis. Et manifestum est institutum Christi in hac nominum mutatione, ijs qui sunt diuinis mysterijs initiati. Volebat enim eos qui sunt diuinorum mysteriorum participes, non attendere naturam eorum quæ videntur, sed propter nominum permuta-

mutationem, mutationi quæ sit ex gratia creare. Qui enim, quod natura corpus est, triticum & panem appellauit, & vitem rursus seipsum nominauit, is symbola & signa quæ videntur, appellatione corporis & sanguinis honorauit, *non naturam quidem mutans, sed naturæ gratiam adÿciens.*

Theodoretus Dialogo secundo.

Neq; enim signa mystica post sanctificationem recedunt a sua natura. Manent enim in priore substantia, & figura, & forma, & videri, & tangi possunt, sicut & prius.

Ex Decreto Gratiani.

Distinct. triges. septima. Can. Relatum.

Sunt multa verba in diuinis Scripturis, quæ possunt trahi ad eum sensum, quem sibi vnusquisque sponte præsumpserit. Sed non oportet. Non enim sensum extrinsecus alienum & extraneum debetis quærere, vt quoquomodo ipsum ex Scripturarum autoritate confirmetis, *sed ex ipsis scripturis sensum veritatis capere oportet.*

De Consecrat, distinct. secunda, Canone, Prima, *ad finem.*

Donec seculum finiatur sursum Dominus est: Sed tamen hîc etiam nobiscum est veritas Domini. Corpus enim in quo resurrexit, in uno loco esse oportet: Veritas autem eius vbiq; diffusa est.

Ibidem Can. ex August. in lib. sententiarum Prosperi.

Hoc

Hoc eſt, quod dicimus, quod modis omnibus approbare contendimus, Sacrificium Eccleſiæ duobus modis confici, duobus conſtare, viſibili elementorum ſpecie, & inuiſibili Domini noſtri Ieſu Chriſti carne, & ſanguine: Sacramento, & re Sacramenti, id eſt, corpore Chriſti, ſicut Chriſti perſona conſtat & conficitur ex Deo & homine, quum ipſe Chriſtus verus ſit Deus & verus homo, quia omnis res illarum rerum naturam & veritatem in ſe continet ex quibus conficitur; conficitur autem ſacrificium Eccleſiæ duobus, Sacramento & re Sacramenti, id eſt, corpore Chriſti: Eſt igitur Sacramentum & res Sacramenti corpus Chriſti.

Ibid. Can. Corpus Chriſti.

Corpus Chriſti quod ſumitur de altari figura eſt, dum panis & vinum videtur extra, veritas autem, dum corpus & ſanguis Chriſti in veritate interiùs creditur.

Ibid. Can. Sacrificium.

Sacrificium viſibile, eſt inuiſibile Sacramentum, id eſt, ſacrum ſignum: Sacramentum eſt inuiſibilis gratiæ viſibilis forma. *Et in gloſſa.* Signum, id eſt, ſignum rei inuiſibilis, vel ſignum rei ſacræ inuiſibilis,

Ibid. Can. Signum.

Signum eſt res præter ſpeciem quam ingerit ſenſibus, aliud aliquid faciens ex ſe in cogitationem venire.

Ibid. in Can. Hoc eſt.

Ipſa immolatio carnis Chriſti, quæ fit manibus Sacerdotis vocatur Chriſti paſsio, mors, crucifixio, *non rei veritate, ſed ſignificante myſterio.*

Ibid. Can. Prima. *ex Aug. in Pſal. nonageſ. octauum.*

Prima quidem, inquit, hæreſis in diſcipulis Chriſti, velut à duricie eius ſermonis facta eſt. Quum enim diceret, Niſi quis manducauerit carnem meam & biberit ſanguinem meum, non habebit vitam æternam: Illi verò non intelligentes dixerunt ad inuicem, Durus eſt hic ſermo, quis eum poteſt manducare? Dicentes, Durus eſt hic ſermo, ſeparauerunt ſe ab illo, & remanſit cum duodecim diſcipulis, diſcedentibus illis inſtruxit eos qui remanſerunt: Spiritus eſt, inquit, qui viuificat, caro nihil prodeſt: Verba quæ locutus ſum ad vos ſpiritus & vita ſunt, Intellexiſtis ſpiritualiter, ſpiritus & vita ſunt, Intellexiſtis carnaliter, etiam ſic illa ſpiritus & vita ſunt, ſed tibi non ſunt ſpiritus & vita, quia ſpiritualiter non intelligis.

Ibid. Can. Quid eſt Chriſtum manducare? *Vbi gloſſa.*

Duobus modis manducatur Chriſtus: Vno modo Sacramentaliter, quod competit bonis & malis: Alio modo ſpiritualiter, quum per fidem & dilectionem cooperantem accipitur, & hoc eſt tantùm bonorum:

Ibid Can. Qui manducant.

Quod in Sacramento viſibiliter ſumitur, in ipſa veri-

tate

tate spiritualiter manducatur & bibitur. *Et paulò post.* Ista ideò dicuntur Sacramenta, quia in eis aliud videtur, & aliud intelligitur: Quod videtur speciem habet corporalem, quod autem intelligitur fructum habet spiritualem.

Ibid. Glossa in Can. Credere.

Amalis manducatur Christus *sacramentaliter tantùm*, à bonis verò *sacramentaliter & spiritualiter*, & ab omnibus credentibus spiritualiter.

Ibid. Can. Comperimus.

Comperimus autem quód quidam sumpta tantummodò corporis sacri portione à calice sacrati cruoris abstineant: Qui proculdubio, quoniam nescio qua superstitione docentur astringi, aut integra sacramenta percipiant, aut ab integris arceantur: Quia diuisio vnius eiusdemq; mysterij sine grandi sacrilegio non potest prouenire. Et ibi glossa, non est hæc propositio concedenda, vinum transsubstantiatur in corpus Christi, nec ista, Panis transsubstantiatur in sanguinem.

Ibid. Can. Qui discordat. *Sententia 339.*

Qui discordat à Christo, non manducat carnem eius, nec bibit sanguinem, *etsi tantæ rei Sacramentum ad iudicium suæ perditionis quotidie accipit.*

Ibid. Can. Vtrum.

Christum fas non est vorari dentibus.

Ibid. Can. Quid paras.

Quid paras dentes & ventrem? Crede & manducasti.

In Decreto Gratiani, de Consecratione Distinct. secunda.

Ego Berengarius indignus Diaconus Ecclesiæ sancti Mauricij Andegauensis, cognoscens veram, Catholicam, & Apostolicam fidem, consentio Romanæ & Apostolicæ sedi, & ore & corde profiteor de Sacramento Dominicæ passionis, eam fidem tenere, quam Dominus & venerabilis Papa Nicolaus & hæc sancta Synodus autoritate Euangelica & Apostolica tenendam tradidit, mihiq; firmauit, scilicet panem & vinum, quæ in altari ponuntur post consecrationem, non solùm Sacramentum, sed etiam verũ corpus & sanguinem Domini nostri Iesu Christi esse, & sensualiter non solùm Sacromento, sed in veritate manibns Sacerdotum tractari, frangi, & fidelium dentibus atteri &c.

Durandus in rationali diuinorum officiorum lib. 4.

Olim fideles omnes qualibet die cum Sacerdote corpori & sanguini Christi communicabant, sed hodie Sacerdos ipse omnes partes hostiæ comedit.

IN MISSALI ROMANO EXCVSO ANTVERPIAE, ANNO cIↄ Iↄ XCVIII.

In consecrando dicit Sacerdos Missam celebrans, & de Christo verba faciens, (*Benedixit, fregit, deditq; discipulis suis, dicens: Accipite, & manducate ex hoc omnes.*) Sed nemini astantium aliquid

quid diſtribuit, imo ſibi omnia reſeruat. Profert autem verba conſecrationis ſuæ. *Hoc eſt enim corpus meum, & illis prolatis hoſtiam inter pollices & indices tenens genu flexus eam adorat: Poſtea ſe erigens, quantum commodè poteſt eleuat in altum hoſtiam, & populo reuerenter oſtendit adorandam.*) Item celebrans adorato Sacramento ſurgit, & de Chriſto verba faciens dicit: (*Accipiens & hunc præclarum calicem benedixit, deditq́; diſcipulis ſuis, & profert ſecretè verba conſecrationis ſanguinis. Hic eſt enim calix, &c.* Quamuis autem dixerit Chriſtus de calice, vel vino in calice contento, Bibite ex eo omnes, tamen vt de pane fecit, ſic & de vino, id eſt, omnia ſibi ſoli reſeruat celebrans, nec aliquid aſtantibus diſtribuit. Itaq; hæc non Cœna ſed Scena Miſſalis, præter omnem veritatem appellatur COMMVNIO, quum omni careat communione.

Oratio autem ſiue gratiarum actio, quam POST-COMMVNIONEM appellant, aliquando talis eſt. (*Repleti cibo ſpiritualis alimoniæ, ſupplices te, Domine, deprecamur, vt huius participatione myſterij doceas nos terrena deſpicere, & amare cœleſtia.*) At hîc falſa dicuntur. In miſſa enim aſtantes, quomodo repleti eſſent cibo ſpiritualis alimoniæ, & quæ potuit eſſe, quo ad eos, myſterij participatio, quibus nulla fuit facta diſtributio aut communicatio?

Alia oratio in Poſt communione.

Hæc nos, quæſumus, Domine, diuini Sacramenti perceptio-

ceptio protegat.) Sed, quæſo, quæ eſt iſta Sacramenti perceptio, in qua ne gry quidem de Sacramento aſtantibus exhibitum, communicatum, aut diſtributum fuit, quod perciperent.

Alia oratio in Poſtcommunione.

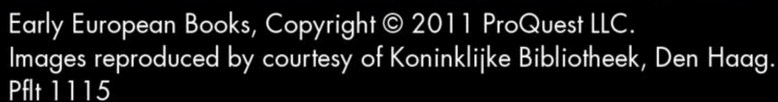
Salutaris tui, Domine, munere ſatiati, ſupplices deprecamur, vt cuius lætamur guſtu, renouemur effectu.) Sed ipſum Deum irridere quid eſt, ſi hoc non eſt? Satiatos ſe dicunt, qui nihil ederunt, nec biberunt. Renouationem autem poſtulant ab effectu eius rei, cuius guſtu delectati fuerunt. At qui quum nihil prorſus guſtauerint, guſtu delectatos non fuiſſe liquet: Quare nec effectu rei non guſtatæ renouabuntur. Hæc igitur Poſtcommunio eſt ob rem, nec communicatam à ſacerdote aſtantibus, nec ab illis perceptam, ridicula prorſus gratiarum actio. Verum & naturale Chriſti corpus ex pane virtute tranſſubſtantiationis poſt conſecrationem factum in Miſſa, illudq; iam glorificatum quàm ſcurriliter traducant Pontifex & ipſius Sacerdotes, ex caſu ab ipſiſmet in eodem Miſſali propoſito liquet, vbi dicunt (*Si hoſtia conſecrata diſpareat, vel caſu aliquo, vt vento, aut miraculo, vel à mure accepta, vel ab alio animali, & nequeat reperiri: Tunc altera conſecretur ab eo loco incipiendo, Qui pridie quàm pateretur, facta eius priùs ablatione: & illud animal ſi capi poteſt occidatur & comburatur, & cineres eÿciantur in ſacrarium, vel ſub altari.*) Quid autem vento faciendum ſit, non docent.

Cæterum

Cæterum cùm tam multa, eaq́; à Christianæ religionis sinceritate prorsus aliena, ex mera superstitione in Ecclesiam irrepserint, quæ iam ex inueterata mala cõsuetudine, id est, ex erroris vetustate, altas nimium radices egerunt: operæ precium esset, eos omnes qui de pace ecclesiæ sunt solliciti, intentè in vnicum illum scopum collimare, vt tandem retentis Euangelicis & Apostolicis dogmatibus, exoterica ablegarentur. Sic enim multorum conscientiis, multò, quàm fiat, melius & tutius consuleretur.

Tu itaq; Christe Iesu, Domine & Seruator noster, qui Ecclesiam tuam proprio sanguine redemisti, electos tuos pro ineffabili misericordia tua, vbicunque sint, ex tenebris erue, & prouide, vt sub fidis pastoribus verbi tui lucem intuentes, & ad te toto pectore conuersi, tandem æternæ vitæ participes fiant.

FINIS.

Waerachtich verhael van de T'saemen-sprekinge gehouden te Fontainebleau den vierden dach in Meye Añ. 1600. tusschen Philips de Mornay Heere van Plessis/ende Jacques Bisschop van Eureux/in de tegenwoordicheyt des Conincx van Vranckrijck.

Cyprianus L. 4. Epist. 2.

Scias hoc semper esse opus Diaboli, ut servos Dei mendacio laceret, et opinionibus falsis gloriosum nomen infamet, ut quæ conscientiæ luce clarescunt, alienis rumoribus sordidentur.

Ghedruckt tot Deventer by Jan Eversz. Cloppenborch / Añ. 1600.

BIn dien ick doende wa
om de T'saemen-spreking
gehouden te Nancy in on
Neder-duytsche spraeke e
den dach te geven/so is m
ter hant ghecomen een Schrift/in h
welcke quansuys verhaelt wort de g
legentheyt der T'saemen sprekingh
ghehouden te Fontainebleau tussche
den welgheborenen Heere Philips d
Mornay Heere van Plessis-Marli ter e
ner/ende Iaques Bisschop van Eureu
ter anderer sijde/ maer sekerlijc
het is so verre van daer dat in d
Schrift de waerheyt soude verhael
werdẽ/datter ter contrarye vele schen
delijcke ende onbeschaemde leughene
in geschreven staen tot onderdruckin
ge der waerheyt/indien het mogelijc
waere. Door dit ende andere der ghe
lijcke Schriven is het nu een lant-ghe
ruchte ghewordden / dat de Heere va
Plessis niet schande en schaemte be
staende/niet en heeft connen verdedi
ghen het gene dat hy in sijne Boecke
tegen de Roomsche Kercke ende Reli

igye geschreven heeft/maer dat de Bisschop van Eureux hem heeft overwonnen ende den mont ghestopt in de tegenwoordicheyt des Coninck ende des gantschen Hof-gesins. Wel ten rechten heeft eertijts de oude Leeraer Hieronymus vā dusdaenige onbeschaemde leugenaers ende naem-roovers aldus gheschreven/ Hæreticorum contra servos Dei cogitatio est, ut calumnias struant, et sanctos viros accusatione præveniant, nec cogitant quid illi veritatis loquantur, sed quid isti struant Mendacij. Dat is/ de gedachten der Ketteren teghen de Dienaeren Godes sijn dese/ hoe sy lasteringhen sullen aenrichten/ ende hoe sy heylighe mannen met beschuldiginghen sullen voorcomen. Sy en gedencken niet wat de Dienaeren Godes van de waerheyt spreken/maer hoe dat sy selfs leugenen wtstootē ende verspreyden sullen. Eñ ghelijck Athanasius spreeckt/ Illi quàm nihil sit fiduciæ in suâ sectâ, certi, ad mendacia de pijs hominibus fingenda confugiunt. Dat is te segghen/ aengesien

Hieron. in 18. Ier. L. 4. to. 5.

Athan. Epist. con. Arrian. de senten. Diony.

gesien sy (naemelijck de valsche Le-
raers) wel ende voor seker weten/ d
sy haer op haere secte niet en hebbene
verlaeten / so begeven sy haer tot le-
gen-dichten/ende quaet-sprecken va
Godsaelige persoonen.

Maer op dat een yeder met des
beter voege ende reden dusdaenighe
quaet-sprekeren den mont moge stop-
pen / ende op dat de leugen niet verh
ven ende meer ge-eert en worde/dan d
waerh3: so hebbe ic nootwēdichgeach
tot dienst aller lief-hebberen der waer
heyt die de Francoysche spraeke nie
en verstaen/ cortelijc te beschrijvē t'gen
sich toegedraegē heeft so voor/als in/ei
na de T'saemen-sprekinghe ge-
houden te Fontainebleau tus-
schen de boven ge-
noemde per-
soonen.

Het

T'saemen-sprekinge gehonden te Fontainebleau

HEt zijn nu onghevaerlijck twee Jaeren geleden / dat de Heere van Plessis aen den dach gegeven heeft een Boec daer in hy eygentlijck aenwijst de inseringe ende t'rechte ghebruyck des H. Avontmaels / als oock hoe / wanneer / ende door wat trappen dat de Misse in de plaetse des selfden ingecropen sy : Doch so wort in dit Boeck oock gesproken van de Kercken / Autaeren / Beelden / Onghesuyrt Broodt / Wijn met Waeter vermenght : Van de vremde spraeken in den Gotsdienst : Van de beroepinghe der Predicanten ende haere bedieninghe : Van het houwelijck der Kercken-Dienaeren : Dat onse Voor-ouderen van geen ander versoen-offer geweten en hebben / dan van t'gene dat aen het cruyce gheschiet is : Van het Vaege-vier : Van de aenroepinghe der heylighen : Dat de Menschen door haere wercken den Hemel niet verdienen en connen : Van de Transsubstantiatie ofte veranderinge des Broots in het Lichaem Christi / etc. So haest als dit Boeck in druck is wtgegaen / so heeft de Duyvel (die lichtelijck vernam dat sijn Rijcke hier door groote afbreucke lijden soude) door sijne Dienaeren gesocht het selfde in verachtinge eñ clepnichz vp yeder mãte brengẽ.

Eenen Docteur Boulenger heeft voor eerst bestormt eñ bestredẽ t'gene in de voorredẽ deses boecx vẽhãdelt wort: Corts daer nae heeft eenen met naemẽ Doctor Du-pui oock gepoocht te bewijsen / dat de Heere van Plessis de Out-vaederen in sijne voor-reden niet recht en hadde ghe-

citeert

citeert ofte byghebracht. Stracx nae de voo
ghenoemde hebben de Schrift-gheleerde va
Bordeaux het gheheele Boeck des Heeren va
Plessis aengetast/willende bewijsen dat hy d
Schriften der Vaederen in eenen verkeerden s
was ghebruyckende/of dat hyse stucks wy
ende niet volcomelijck ghestelt en hadde/he
dicwils toeschrijvende de fouten des druckers/
als hy/gelijck dat lichtelijck geschieden can/d
sen ofte genen Boeck/dit ofte dat Capittel ni
recht aen geteekent en heeft/druckende 4.5.et
voor 3.6. of dergelijcke/d'welck niet anders n
is dan eenen knoop in de biese soecken. Alle
den voorgenoemden heeft de Heere van Plessi
seer crachtelijck den mont ghestopt ende de vin
geren verlamt/bewijsende dat hy de Out-va
deren recht ende wel in sijne Boecken hadde g
citeert/gelijck een yeder sulckes sal connen ve
staen wt het groote Boeck dat de Heere va
Plessis nu onlanx deser saeken halven heeft i
druck wt-gegeven. Nae dat de voorgenoem
de overwonnen waeren/so is her voor ghetr
den den grooten Goliat de Bisschop van Ev
reux/die in sijne Predicatien/ende oock over a
waer hy daegelicx quam/de Boecken des Hee
ren van plessis heeft ghesocht by yeder man i
verachtinge te brengen/als wesende seer schad
delijck allen diese lesen souden/jae hy Oordee
de/dat Caluinus ende Beza met al haere schrif
ten de Roomsche Kercke noyt so groote schaed
ende afbreucke gedaen en hadden/als de Heer
van Plessis door dit Boeck was doende/h
heeft het genoemt eé oproerisch, Pestilentiael
schendelijck ende schaedelijck Boeck, den Co
ninck

inc eñ het parlament aenſtouwẽde eñ vermaenende dat ſy het ſoudẽ onderdꝛuckẽ/ eñ niet toeaetẽ datmẽ het ſoude mogen leſen. Hier dooꝛ s de Heere van Pleſſis beweecht gewoꝛden ot den Biſſchop van Eureux aldus te ſchꝛijvẽ.

De Heere van Pleſſis verſoeckt ende begeert dat mijn Heere de Biſſchop van Eureux, ende andere die hem beſchuldighen dat hy yet valſchelijck in ſijne Boecken geſchreven heeft, haer by hem vervoegen, om gelijckelijck te onder-teeckenen eene onderdaenighe Requeſte om den Coninck te behandighen, hem onderdaenichlijck biddende, dat het ſijne Majeſteyt vville gelieven eenige Commiſſaeriſen, ſodaenige als het hem gelieven ſal, te verordineren, vveſende begaeſt met vvtnemende gheleertheyt ende vromicheyt, in vvelcker tegenvvoordicheyt de voorghenoemde Heere van Pleſſis van Blat tot blat, van Regel tot Reghel bevvaerheyden ſal alle de plaetſen die hy in ſijne Boecken heeft geſtelt, ende dit neemt hy aen te bevvijſen vvt ſodaenige Boecken ende Copyen die gedruckt ſijn in plaetſen ende Vniuerſiteyten ofte hooge ſchoolen, die by de Roomſche Kercke niet ſuſpect nochte verdacht en ſijn. In teeken der vvaerheyt hebbe ick dit onderteekent, te Paris, den 20. dach Martij, 1600:

DV PLESSIS.

De

De Bisschop van Eureux dit schrijven ont-
fangen hebbende/ so en heeft hy den Heere va
Plessis geene schriftelijcke antwoorde toegh-
sonden/maer hy heeft het ghene dat hy ter an-
woorde gaf/laeten drucken ende opentlijck doo
de gheheele stat wtroepen / waer van d
cortelijck den sin ende inhout is : Dat hy de b-
roepinge geern ende goetwillichlijck aen nam
also nochtans dat hy niet en begeerde in sulc
een verdrietsaeme handelinge met hem te tr
den/naemelijck om blat by blat/linye by liny
te onder-soecken/maer hy nam aen te bewijsen
dat in het Boeck des Heeren van Plessis tege
de Misse sijn vijf hondert seer schendelijck
valscheyden, vvel getelt, sonder roem-rede
gesproken.

Daer noch by voegende / dat hyder alleen
lijck vijf hondert woude wtkippen / om dat h
al te lanck soude vallen alle de valscheyden / di
in dit Boeck staen / aen te wijsen / jae hy seyd
oock / dat dese vijf hondert plaetsen so Ogen
schijnelijck souden zijn / datmen om daer va
te Oordeelen sijn hooft niet en soude behoeve
te breken/maer datmen des Heeren van Plessi
bedriegerye soude connen mercken so haest al
men de Boecken openen soude. Ende om t
bewysen hoe vrymoedich dat hy was om me
den Heere van Plessis in onder-handelinghe t
treden / so heeft hy gheprezenteert sulckes al
voor seyt is te bewijsen wt Grieckscheende la
tynsche Boecken ghedruckt te Geneuen / Bae
sel/Heydelberch / ende in andere steden daer d
gereformeerde Religye gheoeffent wort. Be
langend

langende de Requeste diemen om hier toe te moghen comen den Coninck behandigen soude/die was hy berept te onder-teeckenē niet alleē met inct/maer oock met sijn eyghen Bloedt.

Indienmen opt yemant met snorcken ende pocchen heeft ghesocht te verbloffen ende den moet te benemen / so heeft het sekerlijck desen Bisschop gepoocht te doen. Maer het gemeyne spreeck-woort is aen hem vervult gheworden/ Canes latrantes minus mordent, de honden die meest bassen / die bijten weynichst/gelijc stracx blijcken sal.

De Heere van Plessis heeft tot bevoorderinghe deser saecke den Mareschalc van Bouillon/ die nae den Coninck reysde/eene onderdaenige Requeste ter hant ghedaen / om den Coninck te behandigen/in de welcke hy onderdaenichlijck versocht/dat het sijne Majesteyt gelieven woude hem toe te laeten met den Bisschop van Evreux in T'saemen-sprekinge te treden / ende dat het sijne Majesteyt gelieven woude eenige mannen te verordineeren om dit werck te beleyden. Hy heeft/om den Coninck des te beter hier toe te bewegen/hem voor Oogen gehouden het Exempel des grootmachtigē Keysers Cōstantini, die geen moeyte/arbeyt/noch costen ghespaert en heeft om de dinghen welcke de Kercke ende Religye aengaen/te verrichten. De Mareschalc heeft den laestē dach Martij dese saeke so ernstlijck gedreven/dat de Coninck genoechsaem des Heeren Plessis begeerte verwillicht heeft / des te meer om dat de Heere van Plessis niet op en hielt door verscheydene brieven sulckes by den Coninck te bevoorderen.

So haest als de Schriftgheleerde van de

M Sorbon

De Sorbonniste soecken die sacke te rugge te houden.

Sorbonne vernomen hebben/dat de saeke dus verre gecomen was / so hebben sy des Heeren van Plessis Boeck seer vlijttichlijck begonnen te door-lesen ende aen den proef-steen te strijcken/ende genoechsaem bevindende ende in haere conscientien overtuycht sijnde dat dese T'saemen-sprekinge tot haere schaede ende schande soude ghedyen: So hebben sy door des Pausz Gesant(die doch oock genoechsaem vreesde dat de saeke quaelijck soude afloopen)den Coninck laeten biddē/dat hy dese saeke geenē voort-gang en soude laeten nemen. Doch men heeft hen hier op ter antwoorde gegeven/hy soude gerust ende wel te vredē sijn/sich versekert houdende datmē dit stuc so aerdich/eñ met so groot voordeel der Roomscher Kercke beleyden soude / dat de Paeus buyten allen twijvel een goet vergenoegen daer aen hebbē soude/jae men heeft hen wtdruckelijc belooft/dat de Ketters(aldus noemen sy verkeerdelijck de waere Christenen)souden beschaemt gemaeckt worden. Hier med is de Gesant des Pausz te vreden ghestelt/di te vooren seer ongherust ende quaelyc te vreden was.

Eenige daegen hier nae/is de Bisschop van Eureux te Hove gecomen/alwaer hy van den Coninc met veel grooter eerbiedinghe ontfan ghen is/als opt te vooren. Hy was fiedich b den Coninck / ende onderrichtede hem hoe men dese saeke op het bequaemste / tot sijn voordeel / soude beleyden,

Ter contrarie waer/of wanneer dat sich d Heere van Plessis by den Coninck liet vinden so en sprack hem de Coninck niet aen / noc hy en bewees hem gheen vrientschap / mae

lie

liet ghenoechsaem blijcken dat hy geenen lust en hadde om hem te hooren spreken. De Coninc ende de Bisschop van Eureux hebben goet gevondē datmē om te disputerē te Fontainebleau by malcanderen soude comen / doch men heeft den Heere van Plessis sulckes niet laeten weten. De Bisschop is den 27 sten. dach van April te Fontainebleau verschenen / ende de Heere van Plessis / den 28 sten. ontrent middach / ongeroepen eñ sonder dat hem sulckes bevolē was / nochtans so heeft de Bisschop stracx gewilt datmen een Acte van het lange wtblijven des Heeren van Plessis ende van syn willich verschijnen aen teeckenen soude. Men heeft verordineert sekere persoonen als Commissarisen in dese saeke / ende men heeft tot de disputatie eenen sekeren dach bestemt / d'welck immers alles hadde behooren te gheschieden met voor-wete des Heeren van Plessis / nochtans so en heeftmen met hem niet een woort daer van gesproken / maer als hy by den Coninc quam / so en heeft de Coninc / noch oock niemant van sijnent weghe / hem willen een woort toe spreken. De Heere van Plessis dit met groote droefheyt siende / heeft den Coninck seer onderdaenichlijck ghebeden / dat hy hem woude hooren spreken / d'welck de Coninck toeghelaeten heeft op den laesten dach van April.

De Heere van Plessis verlof om te spreken vercreghen hebbende / heeft verclaert / dat noyt eenich dinck hem meer bedroeft en heeft / dan als hy vernomen hadde / dat sijne Maiesteyt gheloofde / dat hy valscheyt ende bedriegherye ghepleecht ende bedreven hadde / selfs in soodaenich een heylich werck.

Dese droefheyt / seyde hy / heeft my gedron-
gen te bedencken hoe ick op het alder bequaem-
ste uwe Maiesteyt de waerheyt soude connen t
verstaen geven/ d'welck seer lichtelijck te doen
soude sijn/ indien uwe M. gantschelijck daer to
geneycht waere. Indien de saeke gheblever
waere in haeren eersten stant/ hier en soude geen
swaericheyt in gheweest sijn/ want indienmen
dit stuck in stillicheyt ende met discretie beley-
det hadde/ so en hadde sijne Maiesteyt niet an-
ders behoeven te doen / dan te Oordeelen tus-
schen des Heeren van Plessis vromicheyt ende
onschult/ ende sijner weder-partye lasteringhe.
Maer voorwaer/ aenghesien dat door des Bis-
schops behendicht dese saeke aen de groote cloc-
ke gehangen ende door het gantsche Coninck-
rijcke verspreydet was/ also dat oock de gesant,
jae de Paeus selfs kennisse daer van hadde / so
merckte hy wel datmen sijne M. wijs maecte,
datter hem grootelijcx aengeleghen was desen
handel te doen voort-vaeren / het coste wat het
costen mochte/ tot goet ghenoegen des Paus,
ende tot voordeel der Roomsche Kercke. Hier
door/ seyde de Heer van Plessis/ ben ic in dit on-
gheluck gherocht / dat mijnen Richter by mijn
voordeel beschaedicht sal worden/ ende derhal-
ven so sal ick mijnen Coninck ende Heere to
partye moeten hebben. Indien dese sacke,
seyde hy/ mijn lijf ende leven / iae mijne eere al-
leen aenginge: So woude ickse neder worpen
voor de voeten van uwe M. ende woudse tot
dienst van uwe M. gantsch weynich achten.
Maer aengesien dat ic verplicht ende schuldich
ben de waerheyt te verdedighen/ in sonderheyt
alser de eere Godes aen gheleghen is/ so bidde
ick

ick seer onderdaenichlijck/dat het uwe M. myn te goede wille houden / indien ick bedacht ben ende my op het hoochste bevlijtighe om sulckes te doen so gerechtelijck/redelijck / ende bequaemelijck als my mogelijc wesen sal. Sijne M. heeft door de woorden die hy nu ende dan sprac genoechsaem beleden ende te kennen ghegeven/ dat sijne ghelegentheyt nu verheyschte/ dat hy hem soude moeten tegen vallen.

De Heere van Plessis heeft den Coninck so mondelijck als schriftelijck dese drie middelen voorgehouden/om met bequaemheyt in de saeke te handelen. Middelen om dese sacke bequaemelijc te beleydẽ.

Voor eerst/dat het sijne M. gelieven woude den Commissarisẽ die over dese saeke soudẽ gestelt worden/ scherpelijc te belastẽ/dat sy alle de plaetsen die in sijn Boeck sijn/d'eene voor d'andere nae/wel te dege souden examineren / lesen/ her-lesen/in sien/ende te rechte trachten te verstaen/eensdeels tot verlichtinge der waerheyt/ ander deels sijner eere ende naems halven.

Ten anderen/indienmen den eersten middel achte al te lanck te sijn/dat dan de commissarisen ten minsten neerstelijck souden behooren te over wegen de plaetsen die de Bisschop van Eureux bestrijden soude. Ende datmen die plaetsen welcke hy niet aen tastẽ en woude/voor oprecht ende wel gestelt soude achten/ten minsten so veel de wterlijcke Letter aengaet/behoudens dat de Bisschop den sin der selfder soude mogen bestrijden/alst hem believen soude.

Ten derden/indiẽ hy dese beyde niet en mocht verckrijgen/dat het dan sijne M. woude gelieven den Bisschop van Eureux te belasten/dat hy hem schriftelijck soude over gheven ende laeten

weten door wat middel dat hy bewijsen woude
sijn Boeck valsch te sijn/ of immers dat hy hem
ten minsten soude over-leveren de vijf hondert
seer schendelijcke / openbaere / ende letterlijcke
valscheyden/die hy sich liet verluyden naeuwe
getelt te hebben/ende sulckes sonder over-mae-
te ofte roem-reden ghesproken te hebben: Op
dat hy (de Heere van plessis)tijt mochte hebben
om hem daer op te bereyden/daer by voegende
dat hy sulckes in tien daegen te doen aen nam/
eñ dat hy om tijt te winnen des anderen daechs
beginnen soude/alle daege so veel plaetsen waer
maeckende in de tegenwoordicheyt des Coninckx
als de uyren die sijne M. hier toe verordineren
soude/lijden conden.

Of wel dit gantsch billicke / redelijcke/ende
nootwendighe middelen waeren/nochtans sijn
de twee eerste/om redenen gheen redenen / plat
afgeslaegen. Belanghende den derden heysch/
daer op heeft de Bis. van Eureux durven seg-
gen/of hy schoon gesproken hadde van vijf hon-
dert plaetsen/die de Heere van Plessis soude ver-
valscht hebben/dat hy nochtans niet gehouden
en was die voort te brengen/maer meynde dat
hy sijn belofte volbracht hadde/als hy der tiene
by bracht/jae al waere het noch weyniger/daer
by voegende/dat het te veel tijts soude nemen de
selfde wt te schrijven/aenghesien/hy dat in ses
weken tijts niet en soude connen doen.

De Heere van Plessis/siende dat hem de twee
eerste begeerten geweygert waeren/so heeft hy
hart gedrongen op de laeste/seggende dat sulc-
kes den Bis. licht om doen soude wesen / aenge-
sien hy geseyt hadde/dat hyse wel getelt ende be-
reyt hadde: Maer dat het hẽ schande soude sijn

indien hy t'gene dat hy so sekerlijck geseyt hadde/niet en conde waer maken. De Heer Canceler heeft op het versoeck des Heeren van Plessis lange tijt hier van met den Bisschop gesproken/maer het is te vergeefs geweest. Doch de Heere van Plessis heeft tot een afscheyt ghesept dat hy van dit laeste niet wijcken en woude. De Heer Cancelier heeft aenghenomen sulckes den Coninc des anderen daechs te verwittigen.

Den geheelen Maendach / wesende den eersten dach van Mey is gepasseert sonder dat de Heere van Plessis ergens anders van ghehoort ofte vernomen heeft/dan dat de Bisschop sich noch weygerlijc stelde om de vijf hondert plaetsen by geschrifte over te geven/den Coninc wijs mackende/dat dit gheenen middel en was om tot eenen goeden eynt te geraeken.

Op den eersten dach van Meye sijn aenghecomen mijn Heere de President van Thou/ de Heere Pithou/de Heere Casoubon/ende de Medicijn-meyster Martin/op het ernstich versoec ende begeeren van sijne M. Niemant van dese vier persoonen en is de ghereformeerde Religye toeghedaen/ dan alleen de Heere Casaubon. D'welck de Heere van Plessis sonder claeghen met goede oogen heeft aengesien. De Medicijn-meyster Martin van den Bisschop inghelept sijnde/en conde sijn gemoet ende partyschap niet bedecken/maer lietse stracx blijcken.

Sijne Maiesteyt heeft den voorgenoemden persoonen verclaert/ dat hy haer niet ghe roepen en hadde om richters in dese saeke te sijn/ maer alleenelijck om dat sy wtlegghers der woorden souden sijn/ alser eenich verschil soude vallen belanghende de vreemde spraeken/

daer by voeghende / dat hy selfs Oordeelen woude.

Des Dinghs-daechs / wesende den tweeden dach van Meye / des avonts te acht uyren / heeft de Heer Canceler den Heere van Plessis laeten soecken / om hem den wille des Coninckx te openbaeren / welcke was / dat het den Coninc beliefde / dat de Bisschop van Eureux in tegenwoordicheyt van sijne M. het Boeck soude openen / ende hem aenwijsen de plaetsen (d'eene voor / d'ander nae) in welcke hy achte valschept begaen te sijn / tot vijftich in ghetaele / indien het de tijt soude willen lijden / op de welcke de Heere van Plessis op den staenden voet sonder hem langer te beraeden soude moeten antwoorden / doch op sulcke maete als het sijne M. believen soude. Want / seyde de Coninck / men achtet dat de Heere van Plessis altijt behoorde veerdich te sijn om sulckes te doen / aengesien hy selfs de plaetsen daerinen van spreken sal / in sijne Boecken gestelt heeft. (Een yeder die onpartijdich Oordeelen wil / sal moeten belijden / dat geē Mensche so sterck een memorie en heeft / dat hy t'aller uyre genoechsaem soude gewaepent sijn om met redenen te verdedigen so groot een ghetal plaetsen als in dit Boeck staen / welcke meer dan vijf duysent sijn / want of wel alleenelijck eenige der selfder souden aengetast ende bestreden worden so was het nochtans van noode dat de Heere van Plessis veerdich soude sijn om op alle te antwoorden / dewijle hy niet en wist welcke van allen dat de Bisschop aenclampen soude.) Voorder so heeft de Coninck den Heere van Plessis laeten aen-segghen / indien hy dese conditie niet en woude aennemen / so was sijne

[...]e vijfhō[...]rt plaet[...] sijn ge[...]men op [...]ftich.

M. van weyninghe den Bisschop van Eureux in sijne tegenwoordicheyt / ende in het afwesen des Heeren van Plessis te laeten aenwijsen de voorgewende valscheyden/om daer nae in dese saeke te handelen gelijck hy soude achten raetsaem te sijn/middeler wijle door het staemelen ofte stooten in het spreken genoechsaem te kennen gevende/datmen al vry gestrenger met dese saeke voort-vaeren soude/als de woorden mede brachten. Men heeft tot verscheyden stonden hem geseyt/dat hy den nacht ten besten hadde om sijn beraet te nemen.

De Heere van Plessis en heeft niet naegelaeten den Heere Canceler/ende door hem den Coninc/aen te wijsen/hoe grootelicx dat hy sich beswaert vont op sulcker wijse ende conditie als de Coninc verheyschte/de saeke aen te gaen/seggende datmen hem om sulckes te doen so ernstachtich niet en conde noch en mochte dringhen/sonder openbaerlijck te doen blijcken datmen in sijnen persoon de waerheyt woude onder-drucken. Indien ick/seyde hy/niet oogenschijnelijc en saege/ende met der daet en bevonde datmen gelijckelijck tegen my is ingespannen / so soude ick alle conditien voor goet aennemen: Maer ic moste wol blint sijn/indien ick/geduyrende den gantschen tijt deses handels/de partijschap niet gemerckt en hadde. Wat aengaet het examineren ofte ondersoecken mijner Boecken in mijn afwesen/voorwaer indien sulckes behoorlijcker wijse geschiet/so salt my des te grooter eere sijn: Indien het niet nae behooren en geschiet/ so salt my des te weynigher schande sijn / maer die het doen sullen/die sullen haer eere waegen/ ende haere gemoeden beswaeren.

Doch de Heere van Plessis willende bewijsen dat hy sich in aller manieren woude vinden laeten/al soude het oock sijn met wijckinge van recht ende redē/ende dat ten aensiene der grooten begeerte die hy hadde om den Coninck de gerechtichept sijner saeke te openbaeren/so heeft hy den vierden middel voorgeslaegen/den welcken hy den Heere Canceler schriftelijck heeft overgegevē/ende was desen: Dat hy te vreden soude sijn/indien de Bisschop in handen van de Heeren Presidenten van Thou/ende van Calignon/of van den Heere president van Thou alleen (aenghesien dat de Heere Calignon sieck lach) woude overleverende vijfhondert voorgewende valschepden/op datmender hem alle daege vijftich daer van in de tegenwoordichept des Coninex geven soude om te beantwoorden/ende dat nae de orden des Boecks/op dat hy sich des te bequaemlijcker soude connen bereyden om op de naestvolghende te antwoorden: Ten anderen/op conditie ende met verdingh datmense stellen soude in sijne handen/indien dese t'saemensprekinghe geenen voortganck en naeme. De Canceler heeft sulckes den Coninc voorgehouden/maer dewijle het den Bisschop van Eureux niet en beliefde/so heeft het den Coninc afgeslaegen/ende heeft den Heere van Plessis door den Canceler belast voor de tweede Reyse/dat hy sich veerdich soude maeken om in de teghenwoordichept van sijne Majestept te antwoorden op de plaetsen die de Bisschop van Eureux/de Boecken opslaende/hem soude voor-worpen: Indien hy dit niet en begheerde te doen/so soude de Coninck in sijne teghenwoordichept ende in het afwesen

Vierden middel vā den Heere vā Plessis voorgeslaeghen.

afwesen des Heeren van Plessis het Boeck laeten examineren ende ondersoecken/ende souder mede handelen gelijck hy raetsaem vinden soude. Dit en zijn gheen bloote dreych-woorden geweest/maer de daet souder oock op gevolcht sijn/want so haest als de Heere van Plessis gheantwoort hadde/dat hy/om redenen te vooren verhaelt/van dese laetste conditie niet en conde wijcken/so heeftmen het geheele Hof-gesin aengeseyt/dat sich een yeder tegen drie uyren nae middach soude laeten vinden in de groote Saele/om by de examinatie des Boecx te sijn. Ende men heeft den gantschen dach int Hof nergens anders van ghesproken/dan datmen met ghestrengicheyt behoorde voort te vaeren tegen dit Boec ende den Auteur des selfdē/van wegē sijne halstarricheyt.

Des avonts te tien uyren sijn tot dē Heere van Plessis gecomen de Heere van Castelnau, ende de Heere van Chambaret, ende hebben hem van wegen den Coninck aengedient/dat de Bisschop van Eureux willich was sestich plaetsen wt sijn Boec hem schriftelijck te behandigen/op de welcke hy des anderen daechs te acht uyren in des Conincx tegenwoordicheyt antwoorden soude. Of schoon desen tijt seer cort was/ende den Heere van Plessis ghenoechsaem merckte dat sy t'saemen tegen hem aengheſpannen waeren: Nochtans so heeft Godt de Heere ghewilt dat hy sijne Ooghen soude toesluyten voor het groot ongheluck d'welckmen ghenoechsaem conde sien/ ende dat hy de voor-verhaelde conditie soude aennemen (alhoewel hy te vooren vastelijck voorghenomen hadde sulckes niet

te willen

te willen doen) op dat daer door (ghelijck oock geschiet is) de cracht der waerheyt blijcken soude/ om welcke te onderdrucken men geene middelen voor by gegaen en heeft.

Merct
och aen
e listen
emē ge-
uyckt
eft tegen
n Heere
an Ples-
s.

Te een uyre nae mid-nacht heeft de Heere van Castelnau de sestich plaetsen gebracht: Te twee uyren heeft hem de Bisschop de Boecken gesonden/ want de Heere van Plessis en hadde geen Boecken mede ghebracht. De plaetsen daermen van disputeren soude/ die waeren so cort aengeteeckent/ datmense so stracx niet vinden en conde/ te weten aldus/ Carolus Magnus p. 816. Scotus p. 869. Durandus p. 870. &c. sonder daer by te voegen ofte eenige openinghe te doen in wat woorden dat de voor-ghewende valschept gelegen was.

De Heere van Pelssis/ alhoewel het hem seer suyr viel van wegen de swacheyt sijnes gesichtes/ heeft in der nacht met der haeste negen-tien plaetsen door-sien. Smorgens voor ses uyren heeft de Bisschop van Enreux hem de Boecken laeten af haelen: Te acht uyren moste hy verschijnen om te disputeren. Hy heeft dit alles/ gelijck het geschiet was/ den Coninck verhaelt/ daer by voeghende/ Ic bidde dat uwe M. my wille vergheven t'ghene ick genootsaeckt ben te spreken/ s. dat het eene ongheWoonelijcke rigoreusheyt ende gestrengicheyt is welcke men tegē my nu gebruyckt.

Men heeft met den Bisschop van Eureux by nae een uyre lanck gesproken/ die ten laesten te vredē is geweest/ datmen de negentien plaetsen die de Heere van Plessis over-sien hadde/ eerst verhandelen soude/ ende is bestemt datmen de

t'saemensprekinghe soude wtsetten tot nae den middach.

So is dan des Donder-daechs/wesende den vierden dach van Meye/de Coninc met sijn geheel hof-gesin verschenen in de saele van Bain. Sijne M. heeft eerst gesproken/ende geseyt dat hy gheensins en woude lijden datmen van de Leere ofte Religye disputeren soude/ maer woude datmen alleenelijck soude besien of de plaetsen wt andere Boecken van Plessis wel gheciteert ende voort-ghebracht waeren. De Heer Canceler heeft des Conincx meyninghe wijtlustigher verclaert. Daer nae heeft de Bisschop van Eureux den Couinck gheprezen/ om dat hy niet en woude aennemen te doen t'gene de Kercke toecomt. Ten laetsten so heeft de Heere van Plessis gesproken /cortelijck verhaelende dat hy/dewijle het sijne M. alsoo beliefde/ daer verschenen was om sijn Boeck te verdedighen: Niet wt eer-giericheyt/maer ghedreven sijnde door eenen yver ende lust die hy hadde/tot eene heylighe reformatie in de Kercke/nae de welcke alle vrome lange tijt gehaeckt ende verlanght hadden. Daer by voeghende/ indien hy de Kercke door sijn Boeck dienst ende voordeel gedaen hadde/dat hy hemselven seer gelucksaelich achtede/daer mochte hem sus anders van comen watter van comen mochte: Indien hy der de Kercke gheen voordeel mede ghedaen en hadde/so was hy de eerste ende voornaemste die hem soude willen verbrant hebben/jae hy woude den selfden met sijn eygen hant int vier worpen. Maer hoepte / indienmen hem gerechtelijck ende sonder voor-oordeel examineerde/dat yeder man bevinden soude/dat hy ter goeder

trouwe

Nota be ne, teghe die welck seggen/da men in de t'saemen-sprekingh ghehande heeft va de voorna ste stuck der Religye.

trouwe met sweetigen arbeyt ghehandelt hadde. Doch so en soude dat niemant behooren vreemt te duncken/indienmen onder meer dan vijf duysent plaetsen hier ende daer eene vonde/die/of door de swackheyt sijner Oogen/of by ghebreke van sijn memorie/of niet recht verstaen sijnde/so even juyst nae het richt-snoer niet en stont/als wel betaemde/insonderheyt als het soodaenighe plaetsen sijn/die de waerheyt niet schaeden en connen. Wat souden/seyde hy/de Boecken der Docteuren van de Roomsche Kercke sijn/die over hondert jaeren geschreven hebben/indienmense op dusdaenighe wijse examineren ende aen den proef-steen strijcken woude? Waer soudemen eenen vinden die door de monsteringhe soude connen passeren? Tot een besluyt heeft de Heere van Plessis/met verlof van sijne M. geprotesteert ende opentlijck getuycht/dat dit eenen particulieren handel was/die hy voor hem selven aenginck/ende dat derhalven daer door de waerheyt der Leere die in de gereformeerde Kercken gedreven wort/geensins en conde vercortet worden/welcke gheweest was voor hem/ende soude oock nae hem/jae inder eeuwichheyt vast staende blijven. Hier mede ismen ghetreden tot de disputatie.

DE EERSTF PLAETSE, genomen VVT SCOTO.

b. 4. cap. p. 869. 26. Edi. 1 g. 936. l. Edit. 2. g. 763. l. Edit. 3.

De eerste plaetse welcke de Bisschop aengetast heeft/staet in de 869. sijde/in den 26. Reghel van des Heeren Plessis Boeck in den eersten druck in quarto, op acht Bladen nae in het eynde des Boecx: (Oordeelt doch/wat een fraeye orden dat dit is om een Boeck te examineren/datmen

van

van achter aen begint) alwaer de Heere van Plessis willende bewijsen dat niet alle oude Leeraeren ofte Schrijvers de Transsubstantiatie ghelooft nochte voor goet ghekent en hebben / so bewijst hy dat onder andere met Scoto / segghende: Ian Duns, seyt Scotus, heeft by nae hondert Iaeren nae het Concilye van Latranen durven in twijfel trecken, of het Lichaem Christi wesentlijck sy begrepen onder de gedaenten: Ende hy seyt/neen. Tegen dese plaetse ofte woorden bracht de Bisschop van Eureux twee swaericheden: Voor eerst / dat Scotus disputerende/of het Lichaem Christi wesentlijck sy begrepen onder de gedaenten/dat gedaen heeft nae de wijse der Scholasticquen/die gewoon sijn / ooc van de alder sekerste dingen te disputeren ende te vragen: Ten anderen / so seyde de Bisschop van Eureux/dat de Heere van Plessis de Oppositie ofte voor-stellinge ghenomen hadde voor de Resolutie ofte meyninge ende sin des Autheurs. De Heere van Plessis heeft hier op geantwoort/dat/ of wel de Scholastici dicwils in utramq; partē, dat is/nu aldus/dan also eenige puncten ofte Articulen verhandelen / nochtans so pleghen sy oock ten laetsten te doen blijcken wat eyghentlijck haer gevoelen sy. D'welck Scotus seer opentlijck gedaen heeft in het verhandelen deser materie/want nae dat hy vele redenen ende woorden aen beyde sijden ghebruyckt heeft/so besluyt hy ten laetsten sijn ghevoelen met dese ende andere woorden: VVat desen Artikel aengaet, so en schijnt het niet van nooden te sijn datmen

segge

segghe, dat het Broodt verandert in het Li-
chaem Christi, aengesien dat so haest alsmen
gelooft heeft t'gene dat tot dit Sacrament ge-
hoort, so heeftmen oock ghelooft, dat het Li-
chaem Christi in den Hemel niet verandert
noch van sijne plaetse vervvisselt en vvort, op
dat het hier sy. Men vint dese woorden in
Scoto/gedruckt te Paris by Jan Granion
in 4. Senten. Dist. 10. Q. 1. p. 63. b. lit. E. Ende
inden cant staet gedruckt/Resolutio Scoti, dat
is / Scoti meyninghe.

So dat dan hier wt claerlijck genoech blijct/
datmen inde Kercke niet altijt gelooft en heeft/
dat het Broot verandert wort in het Lichaem
Christi: Ende dat de Heere van Plessis de voor-
stellinghe niet ghenomen en heeft voor den sin
ende meyninge Scoti/gelijck de Bisschop van
Eureux hem heeft durven verwijten. Maer
dat de Heere van Plessis te rechte gheschreven
heeft dat Scotus de Transsubstantiatie ver-
werpt/dat heeft hy met noch meer seer duyde-
lijcke woorden wt deses Autheurs boecken ge-
nomen / bewesen / als daer hy aldus schrijft/
Veritas Eucharistiæ saluari potest sine ista
Transsubstantiatione, de waerheyt van het
Sacrament des Avont-maels can wel staende
blijven sonder dese Transsubstantiatie ofte ver-
wandelinge des Broots in het Lichaem Chri-
sti. Corts hier nae schrijft Scotus aldus/
mirum videtur quare in vno articulo, qui non
est principalis articulus fidei, debeat talis in-
tellectus asseri, propter quem fides pateat con-
temp-

Scotus in 4. Sent. D. 11. Q. 3. fo 51. lit. B.

temptui sequentium rationem. Het geeft my vremt/waerom datmen desen eenen Artikel/die nochtans de voornaemste Artikel des gheloofs niet en is/also verstaen moet/dat een yeder/die reden ende verstant gebruyckt/des halven ons gheloove ende Religye bespot. Doch hier op antwoort hy selfs Fol. 82. b. lit. f. te kennen gevende dat hy niet en dorst yet schrijven d'welck met het gheloove der Roomscher Kercke strijden soude/ wāt hy schrijft aldus/ Principaliter videtur me mouere, quod de Sacramentis tenendum est, sicut sancta Romana Ecclesia, &c. Nunc autē ipsa tenet panem transsubstantiari in corpus, & vinum in sanguinem &c. Dat is/insonderheyt worde ick hier toe beweecht/om datmen van de Sacramenten moet gelooven gelijck ons de Heylige Roomsche Kercke leert/aengesien sy dan gheloost dat het Broodt verandert wort in het Lichaem/ende de Wijn in het Bloet Christi/so moet ick het oock gelooven. Teneo, inquit, conclusionem, quia Ecclesia tenet: Quia fides Petri non deficiet: & jam sub Innocentio 3. ordinatum fuit, tenendum &c. Wt dese woorden/als oock wt noch vele andere/die ick cortheys halven voor by gae/blijct genoechsaem/dat de Heere van Plessis recht gheschreven heeft/dat de woorden (welcke de Bisschop van Eureux voor eerst heeft bestreden) van Scoto niet disputerens halven bygebracht en sijn/maer om te bewijsen wat sijn gevoelen was/indien hy het vrymoedichlijck hadde durven wtspreken. D'welc Dominicus à Soto, een van de voornaemste Schrijvers der Roomscher Kercke genoechsaem ghemerckt heeft/want hy

Dom. a Soto in lib. 4. Sen. d. 11.

hy Schrijft uytdruckelijc/dat Scotus een verkeer gevoelen gehat heeft van de Transsubstantiatie. Maer ofschoon de Heere van Plessis dus claer lijck/ende met noch veel meer woorde als wy hier ghestelt hebben/sijn stuck verdedicht heeft/soo en hebben nochtans de Commissarisen geen Oordee hier van willen uytspreken/maer seyden dat sy he op een ander tijt doen wouden.

Eer wy voort-vaeren/so dient hier verhaelt d hoofsche streke ofte parte die de Bisschop van Eu reur de Heere va Plessis gespeelt heeft/welcke de se was: siende dat de Heere va Plessis in het Boe Scoti/d'welc hy hem des voorige nachts gesond hadde/aengheteeckent hadde de plaetsen die hem dienstelijck souden sijn om sijn stuck te verdedigen so heeft hy laeten voort brenghen ende op de taefe leggen een ander Boeck/ende van anderen druck op dat de Heere van Plessis so lichtelijck niet e soude connen vinden t'gene hy begeerde te hebben D'welck de Heere van Plessis merckende/voo dat mael stille gesweghen heeft/maer heeft het hem daer nae wel verweten.

De tvveede Plaetse, genomen uyt Dvrando.

De tweede plaetse in welcke de Heere van Ples sis/nae het seggen van den Bisschop/sich vergre pen heeft/is genomen uyt Durando/ende staet i het 4. Boeck Cap. 9. De woorden Durandi sij dese/ Ter contrarie, indien vvy segghen, da de substantie des Broodts ende des VVijn blijft, so en rijst daer maer eene svvaericheyt vvt, te vveten, dat tvvee Lichaemen gelijc- kelijck te saemen sijn. Dit en is so seer groo

pag.870. Edit.1. pag.936. Edit.2. pag.764. Edit.3.

Durand.l. 4.Sēt.d.11.

geen

geen ſvvaericheyt, of ſy en can vvel beant-vvoordet vverden. Maer indienmen het con-trarye ſtelt, ſo ſullender vele ſvvaericheden vvt rijſẽ, als, hoe dat de Accidentẽ ofte toeval-lende dingen connẽ voeden, verdorven vvor-den, ende hoe ſy eenich dinck connen genere-ren, aengeſien dat alle dinc ſijnen oorſpronck neemt vvt de voorbereyde materie. Derhalvẽ ſo ſchijnt het datmẽ ſich aen het eerſte gevoe-len behoorde te houden. De Biſſchop van Eu-reux heeft van deſe plaetſe geſproken/ gelijck hy van de eerſte gedaen hadde/ ſeggende dat de Heere van Pleſſis de voor-ſtellinge Durandi ghenomen heeft voor de Reſolutie ofte antwoorde ende t'ge-voelen Durandi. Dit heeft al vry eenen grooten ſchijn gehat/ eer men de ſaeke te dege heeft beſien/ want deſe woorden ſtaen in de voorſtellinge Du-randi. Maer de Heere van Pleſſis heeft hem hier op geantwoort/ dat Durandus/ indien het Con-cilie van Latran hem niet ingebonden en hadde/ genoechſaem te kennen geeſt wat hy gevoelde van de Tranſſubſtantiatie. Want nae dien hy aenge-weſen hadde de menichfuldighe ſwaericheden die wt de ſelfde ontſtaen/ ſo heeft hy claerlijc ende ſon-der ſchroemen aldus ſchrijvende wtgheroepen: Men can niet loochenen, dat Godt de Heere dit vvel op een andere vvijſe can te vvege brengen, hy can vvel maeken, dat het Lichaem ende Bloedt Chriſti in dit Sacrament ſijn, of ſchoon het Broodt ende de VVijn haere ſub-ſtantie behouden. Ende wederom Art. 14.

Durand. in 4. ſent. d. 11. Q. 1. P. 275. art. 11 Lugdun apud Gaſp. a Portona-rijs, 1556.

Het luyt seer hart, ende het schijnt Godes onbepaelde almogentheyt te vercleynẽ, alsmen seyt, dat Godt de Heere niet machtich en is sijn Lichaem in het Sacrament op eenige andere vvijse te doen sijn, ten sy dat het Broodt in het selfde verandert ende vervvandelt vvorde, &c. Ende noch een weynich hier nae schrijft de selfde Durandus aldus/ Patet ergo quod est temerarium dicere, quod corpus Christi diuina virtute non possit esse in Sacramento, nisi per conversionem panis in ipsum. Dat is/ so blijckt het dan genoechsaem/ dat het seer onbedachtsaemlijck gesproken is/ alsmen seyt/ dat het Lichaem Christi in het Sacrament niet sijn en can/ ten sy dat het Broodt in het selfde verandert wort. Dese ende dergelijcke woorden spreeckt Durandus in sijnen eygenen persoon/ ende niet in yemants anders naem. Ende Artic. 15. stelt hy oock in sijnen eygenen naem de selfde woorden, die hy in de voor-stellinge in de derde persoon/ ofte als onder den naem van yemant anders ghestelt hadde. Robertus Bellarminus die de Belhamer ende de cloeckste is onder alle de Jesuwijten / ghetuycht selfs/ dat Durandus geen goet gevoelen (hy spreeckt op sijne wijse) van de Transsubstantiatie gehat en heeft/ ẽn om dit te bewijsẽ so citeert hy de woorden Durandi Sent. 4. d. 11. Q. 3. l. 4. D'welck even de selfde plaetse is/ die de Heere van Plessis in sijn Boeck geciteert ofte by gebracht heeft. De Heeren Commissarisen bevonden sich beswaert om haer Oordeel over dit verschil wt te spreken/ ende begheerden wt stel/ om de sacke naeder te bedencken

Bellarm. de Sacra. Euchar. l. 3. c. 11. et 13.

dencken/ende om de plaetse te dege van vooren tot achter le lesen ende te her-lesen/om also beter daer van te mogen Oordeelen/gelijck sy oock het selfde begeert haddē te doen over de eerste plaetse:d'welc de Bisschop van Eureux hoorende/so heeft hy (in de plaetse daer hy met meerder eere hadde behooren te swijgen/aengesien de Heere van Plessis sijn stuck so duydelijck verdedicht hadde) gesproken/ dat sy te vergeefs disputeerden/indien men geen Oordeel wtspreken en woude/hy heeft hem ettelijcke maelen tot den Coninck gewent/begeerende dat hy de Commissarisen belasten soude wtspraeke te doen/ d'welck geschiet is/ende heeft de Heer Canceler over luyt gesept/dat Durandi voorstellinge vvas by-gebracht in de plaetse van sijne Resolutie ofte meyninge. De verstandige leser mach Oordeelen met hoe groot recht ende redē dat dit ghesc hiet sy.

De Derde Plaetse, ghenoemen wt Chrysostomo.

De derde plaetse welcke de Bisschop van Eureux bestreden heeft/is Chrysostomi over de wtlegghinghe des eersten Briefs tot de Thessal. Pag. 537. l. Homil. 1. ende wort van den Heere van Plessis 31. Edit. 1. gestelt in sijn 3. Boeck/c. 11. In het welcke hy we- Pag. 578. l. derlept alle de plaetsen die de Leeraers des Paus- 5. Edit. 2. doms misbruyckē om de aenroepinge der heyligē Pag. 478. l. te bevestigē/onder de welcke hy gestelt ende getelt 22. Edit. 3. heeft dese woorden des Heeren door Jeremiam c. 15. v. 1. gesproken/ VVanneer oock Moses ende Samuël voor my stonden, so en hebbe ic doch

geen herte tot deſen volcke. Nae dat de Hee
re van Pleſſis in ſijn Boeck beweſen hadde wi
Hieronymo/Theodoreto/ Gregorio / Hugone d
Cardinael/jae ſelfs wt de Gloſſa/dat deſe woor-
den des Propheten te verſtaen ſijn van de voor-
biddinge die Moſes ende Samuel gedaen hebben
voor het volck bin dien ſy noch hier op Aerden leef-
den/ende geenſins van de voor-biddingen der ver-
ſtorven heyligen by Godt voor die geloovighe di
noch op der aerden leven: So heeft hy daer by ge-
voecht / dat Chryſoſtomus een beſlupt reden wt
deſe woorden maeckt / die gantſchelijck ſtrijt met
het gene dat de Leeraers des Pauſdoms daer wt
willen beſlupten/als hy ſeyt Datmen ſich niet en
moet verlaeten op de gebeden der Heyligen,
maer dat vvy onſe ſaelicheyt moeten vverc-
ken met vreeſe ende met beven. De Biſſchop
van Evreux heeft twee dingen ingebracht teghen
deſe plaetſe: Voor eerſt ſeyde hy/dat de Heere van
Pleſſis eenighe woorden daer wt gelaeten hadde/
welckemen / ſonder den rechten ſin te verderven/
niet en conde naelaeten/te weten deſe/Indien vvy
onachſaem ſijn. Ten anderen/ſo ſeyde de Biſ-
ſchop van Evreux/dat Chryſoſtomus in de voor-
verhaelde plaetſe ſpreeckt van de vooorbiddinghe
der afgeſtorvene heylige. Op het eerſte heeft de
Heere van Pleſſis geantwoort / dat hy niet voor-
genomen en hadde Chryſoſtomi eygene woorden
wt te ſchrijven/maer hy liet ſich vergenoegen met
alleenelijc den ſin ende meyninge der ſelfder te ſtel-
len/overmits datmen alle de woorden Chryſoſto-
mi hier toe gehoorende/naeu in twee of drie blae-
den en ſoude connen ſchrijven hebben. Aengeſien
dan de plaetſe wt Hieronymo niet en is ghe-
citeert

citeert oratione recta, maer alleenelijc in het corte oratione obliqua aengeroert / so en connen niet seggen dat sy onbehoorlijcker wijse ende als moetwillichlijck om te bedrieghen ghecortvleughelt sy. Wat het tweede aengaet / naemelijck dat hy ghe-schreven heeft / dat Chrysostomus met de woorden des Propheten heeft willen bewijsen / datmen sich niet en behoorde te verlaeten op de ghebeden der heyligen / het sy dat sy noch leven / ofte het sy datse doot sijn: Maer dat wy veel meer selfs behoorden te waecken / te bidden / ende ons te bevlijtighen om onse Saelicheyt met vreese ende met beven te wercken: Dat woude hy staende houden / want dat blijckt genoechsaem wt dese woorden Chryso-stomi: op dat ghy dit vveté eñ verstaé moocht (te weten dat de gebeden der Heyligen ons niet voorderlijck en connen sijn / ten sy dat wy ons selfs oock mede tot Godt bekeeré) so hoort vvat God door den Prophete spreeckt: Indien Noë, Iob, ende Daeniël voor my stonden, sy en souden haere Sonen ende Dochteré niet verlossen etc. Chrysostomus verclaert dese sijne eygene woordé ende den sin daer van noch wijtluftigher ende met vele woorden te lanc hier te verhaelé / diese begeert te lesen die salse vinden / in 1. ad Thess. c. 1. hom. 1. p. 1412. editione Græc: Lat. Hieron. Commel. Año 1596. Alwaer hy rondelijck schrijft / dat de gebeden der Kercke / der heylighen / ofte der geloo-bigen voor malcanderen goet ende nut sijn: Maer dat wy daer op niet gerustelijck slaepen en moe-ten / ten sy dat wy even wel oock doen dat ons be-taemt. Tot meerder verlichtinge deser saecke ende tot breeder wtlegginge der woorden Jeremie / als

oock tot bevestinge dat de Heere van Plessis recht geschreven heeft/dienen gaede geslaegen te sijn dese woorden Chrysostomi in den persoone Godes ge-
g.1414. schreven/ Al vvaere Moses selfs nu hier, ende spraeke tot my ghelijck hy eertijts voor het volck gesproken heeft, seggende (Indien ghy het haer niet en vvilt vergeven, so schrapt my vvt) hy en soude niet vervverven, etc. Dit is oock te verstaen van Noe / Job / Daniel/ Samuel/etc. welcke of schoon hier beneden waeren/wil Godt seggen/ende voor dit volck baeden/ ghelijck ghy Jeremias nu doet/sy en souden niet verhoort worden/derhalvē so en behoeft ghy niet te vermoeden/dat het gene d'welck ick u nu weygere/geschiet tot cleynachtinghe uwes persoons.

Indien men den Commissarisen tijt vergunt hadde om de gheheele plaetse Chrysostomi wel te doorlesen/ghelijck de Heere van Plessis seer eernstachtich versocht/sonder twijfel sy souden gheoordeelt hebben/dat Chrysostomus in dese plaetse niet en spreeckt van de voorbiddinge die door de afgestorvene heyligen geschiet.

De Vierde Plaetse, oock genomen wt Chrysostomo.

De vierde plaetse welcke de Bisschop van Eureux heeft willen bewijsen quaelijck gheciteert te sijn/is genomē wt des Heren van Plessis 3. Boec/
ag.574.l. c.13/alwaer hy aldus geschrevē heeft/Het schijnt
5.Edit.1. ag.617.l. dat Chrysostomus sich op het hoochste be-
Edit.2. vlijticht heeft om het misbruyck (van de aen-
ag.507.l. 9.Edit.3. roepinghe der afghestorven heylighen) onder

voer

voet te treden, aengesien hy so neerstich is om de Fondamenten daer van vvt te roeden. VVant hy mercte vvel dat het volc sich meer becommerde om hulpe van andere te vercrijgen, dan om sijn leven te beteren. Derhalven so bestrijt hy dit quaet voornemen des volcx, d'vvelck sich op yemant anders verliet, vvie hy oock mochte vvesen. Daer vvy doch, seyt Chrysostomus/veel geruster mogen steunen op ons selven, dan op yemant anders ende Godt de Heere en vergunt het ghene dat tot onser Saelicheyt dienstelijck is so haest niet door de gebeden van andere, als hy doet door onse eygene gebeden. Aldus heeft hy metlijden gehat met de Cananeetsche vrouwe: Aldus heeft hy de overspeelighe vrouwe met het geloove begaeft: Aldus heeft hy den Moordenaer het Paradijs gegeven/sonder beweecht te sijn door het voorspreken eeniges Advocaets/ofte Middelaers. De Bisschop van Eureux heeft wederom den Heere van Plessis beschuldicht om dat hy de woorden Chrysostomi niet volcomelijck noch geheel wt ende op het langhste geschreven en hadde. Of schoon de Heere van Plessis bewesen heeft/dat de naegelaetene woorden Chrysostomi niet om en stieten t'gene hy was leerende ende met vele andere plaetsen wt den selfden Autheur bekrachtigende/noch heeftmen geoordeelt dat hy de woorden Chrysostomi niet volcomelijck by ghebracht en hadde.

Chrysost. hom. 5. in Mat.

De Viifde Plaetse, ghenomen wt Hieronymo.

Hieron. in Ezech. l. 4. c. 14.

Ten vijfsten/so heeft de Bisschop van Eureux den Heere van Plessis berispt/als of hy de woorden Hieronymi in sijn derde Boeck c. 14. niet volcomelijck genoech ghestelt en hadde/om dat hy deses Outvaeders woorden by brenghende tot wederlegginghe van de aenroepinghe der Heylighen/ de selfde aldus geschreven heeft/Indien vvy op yemant ons verlaeten, so moeten vvy ons op Godt verlaeten, vvant vervloeckt is de mensche die op menschen betrout, al vvaeren sy schoon heylich, jae al vvaeren sy Propheten. Men moet sich niet verlaeten op de voornaemste der Kercken, vvant of sy schoon rechtveerdich sijn, so en sullen sy maer haere sielen verlossen, ende niet haere Kinderen.

pag. 583. l. 8. Edit. 1. pag. 626. l. 15. Edit. 2. pag. 502. l. 16. Edit. 3.

De Bisschop heeft den Heere van Plessis berispt om dat hy dese woorden/Si negligentes fuerint, Indien sy onachtsaem bevonden worden/wtgelaeten heeft/d'welc de Heere van Plessis vrymoedelyck bekende/ doch verclaerde dat hy sulckes niet en hadde gedaen om te bedrieghen / maer om dat hy sonder Hieronymum open te doen ende te besien/dese plaetse ghescreven heeft ghelijckse de Papisten alle gange citeren ofte bybrengen/ want in Glossa ordinaria wort dese plaetse Hieronymi by ghebracht / doch de woorden die de Heere van Plessis naeghelaeten heeft / die worden daer in oock naeghelaeten / ende dat sonder bedroch ofte arghelist.

Hieron. in Glos. ordin Lug. 1590. in illud Ezech. c. 14. Nō liberabunt filios neq; filias.

De vi. Plaetse, genomen wt Cyrillo.

De seste plaetse diemen in dese T'saemen-sprekinghe verhandelt heeft/is Cyrilli/ende staet ghescheven in sijn 6. Boeck tegen Julianum/ende wort verhaelt van Plessis lib. 2. c. 3. daer hy aldus geschreven heeft/ vvat sullen sy seggen van Cyrillo den Patriarch van Alexandrien, die den Keyser Iuliano antvvoordende, ende hem vervvijtende dat hy het cruyce geeert heeft, seyt, dat de Christenen het cruyce niet en eeré noch en aenbidden. De Bisschop van Eureux heeft dese plaetse van valschept beschuldicht/ om dat de Heere van Plessis ghebruyckt heeft het woort Antvvoorden, daer doch Cyrillus niet eygentlijck en antwoort/ maer als onghebraecht sulckes Schrijft. De Heere van Plessis heeft hier op geseyt/dat het sijne meyninge niet gheweest en was de woorden Cyrilli by te brengen/die seer vele ende lanck sijn/maer heeft alleen den sin der selfder willen aenwijsen. Dat dit des Heeré van Plessis meyninge geweest sy/ dat is genoechsaem af te nemen wt den druck ofte letteren welcke hier ter plaetse in sijn Boeck geen ander slach en sijn/ als de Letteren des ghemeynen textes/ daermen sus anders gewoon is de woorden der H. Schriftuyre ofte der vaederen diemen citeert met andere letteren te doen drucken: Dewijle dickwils ghesept was datmen so hart niet en behoorde te dringhen op de blоote Letteren/ maer veel meer op den sin ende meyninge der selfder/welcke hy bewers ghenoechsaem wtghedruckt te hebben/so meynde hy dat pag. 223 5. Edit pag. 239 30. Edit pag. 199 25. Edit

dat

dat de Bisschop geen oorsaeke en hadde om te seggen dat hy Cyrillum niet recht geciteert en hadde. De Coninck selfs heeft het oock also verstaen/ ende heeft derhalven over luyt gesproken/dat een yeder aen sijn sijde goede redenen ende bescheyt in brocht/ende de Heer Canceler heeft ghesproken/ De vvoorden en staen in Cyrillo niet, hier en tusschen ghenoechsaem te kennen gevende datmen wel verstont/dat de Heere van Plessis den sin ende meyninghe Cyrilli recht gestelt hadde.

De VII. Plaetse, genomen wt Petro Crinito.

Volcht nu de sevende plaetse/welcke is Petri Criniti/van de welcke de Bisschop van Eureux met de sijne lange tijt veel stancx ghemaeckt heeft/ sy staet in het selfde Blat daer de voor verhaelde n staet/alwaer de Heere van Plessis (in den rant aenteeckenende Petr. Crinit. l. 9. de Honesta Discipl.) seyt/dat de Keyseren Theodosius ende Valens dusdaenich een gebot haddẽ laetẽ wtgaẽ: Aengesien vvy nergens voor grooter sorghe en draegen, dan voor den Gots-dienst, so verbieden vvy een yeder het teecken ofte de gedaente onses Heeren Iesu Christi te maeken, het sy met vervven, in coper: ofte van eenige andere stoffe: het sy gesteken, geschildert, of ghesneden: Maer ter contrarye so vvillen vvy dat sy over al vvaermense vinden can, vvech ghenomen vvorde, ende sullen op het hoochste gestraft vvorden, diemen bevinden

sal

ſal anders te doen. De Heer Biſſchop van Eu-
reux woude den Heere van Pleſſis beſchuldighen
valſchelijc gehandelt te hebben/ om dat deſe plaet-
ſe In Codice anders geſchreven ſtaet/ als in Cri-
nito. Want in Codice ſtaet verboden het Cruy-
ce te Schilderen/ ofte te Snijden Humi, inder aer-
de/ of op de aerde. De Heere van Pleſſis heeft
gheantwoordt / datmen hem niet en conde van
valſchept ofte bedroch beſchuldighen / overmits
hy niet gheſchreven ofte gheſeyt en hadde
wat / ofte hoe datter in Codice gheſchre-
ven ſtont / maer hy hadde Criniti woorden
geciteert/ gelijck ſy in ſijn Boeck gedruckt ſtaen/
ende hy ſeyt dat hyſe genomen heeft Ex libris Au-
guſtalibus, dat is/ wt de Keyſerlijcke Boecken/
welcke/ gelijck wel te vermoeden is/ correcter ende
onvervalſchter ſullen gheweeſt ſijn/ dan de Exem-
plaren diemen heden ten daeghe heeft. De Biſ-
ſchop van Eureux heeft met hant ende ſtemme de
Commiſſariſen ghesocht te beweghen dat ſy deſe
plaetſe Criniti voor valſch ſouden veroordeelen/
genoechſaem laetende blijcken hoe ſeer dat het hem
verdrieten ende ſpijten ſoude/ indiemmen de plaetſe
daer hy ſo mede gemonſtert ende gepronct hadde/
niet en woude verwerpen. Doch de Heer Can-
celer heeft wtgeſproken: Dat de Heere van Pleſ-
ſis de vvoorden Criniti recht ende vvel had-
de by-gebracht, maer dat Crinitus niet recht
geſchreven en hadde.

DE VIII. PLAETSE, genomen wt BERNARDO.

Van het 223. Bladt is den Biſſchop van Eu-
reux

reux gesprongen tot het 604. ende heeft om te berispen voorghenomen eene plaetse wt Bernardo Epist. 174. welcke de Heere van Plessis ghestelt heeft in sijn derde Boeck/c. 15. alwaer hy handelt van de ontfanckenisse der Jonckvrouwe Marie/ ende tot wederlegginge der verkeerde eerbiedinge diemen haer bewijst/heeft hy dese woorden wt Bernardo ingevoert/ Aengesien sy de volheyt ende veelheyt aller oprechter eere heeft, so en behoeft sy gee͂ valsche nochte verdichte eere. Dat en is niet haer eeren, maer onteeren. Den Feest-dach der ontfanckenisse der Ioncvrouvve Marie en is noyt recht verordineert noch ingestelt gevveest. De Bisschop van Eureux heeft wederom den Heere van Plessis berispt/ om dat hy eenige woorden Bernardi (die lange nae de boven verhaelde volghen) streckende tot lof der Jonckvrouwe Marie hadde wtgelaeten/als sijn/ Magnifica gratiæ inventricem, Mediatricem salutis, Restauratricem seculorum, dat is te segghen/maeckt groot ende verheft de vinster der genaede/de middelaererssche der Saelicheyt/de vernieuster der eeuwen. De Heere van Plessis heeft gheantwoort/dat hy in het voortbrengen der woorden Bernardi niet onbetaemelijck gehandelt en hadde/ende dat hy den lof die Bernardus de Jonckvrouwe Marie toeschrijft niet versswegen en heeft/dewijle hy tot de voorverhaelde woorden dese gevoecht heeft/doch Bernardus helpt op andere plaetsen dit misbruyck ghenoechsaem stercken, als hy seyt: O Mensche ghy hebt eenen sekeren ende vryen toeganck tot God,

ag.604.l. . Edit. 1. ag.648.l. 4.Edit. 2. ag.531.l. 2. Edit.3.

alvvaer de Moeder voor den Sone verschijnt, de Sone voor den Vaeder: De Moeder vertoont haeren Sone haeren boesem ende borsten, de Sone toont den Vaeder sijn sijde ende vvonden, &c. De Heere van Plessis heeft voorder bewesen/ of hy schoon niet alle de woordẽ Bernardi op het langhste verhaelt en hadde (want hy heeft alleen eenige genomen wt verscheyden plaetsen des 174. Briefs) dat hy nochtans ter goeder trouwe den sin ende het ghevoelen Bernardi heeft wtgedruckt: Ende heeft de besondere redenen onderscheyden door Capitale ofte groote Hooftletteren/ gelijck de verstandighe leser lichtelijck sal connen mercken. Ende voorwaer dat de Heere van Plessis cortheyts halven de plaetse Bernardi op het langhste niet verhaelt en heeft/ daer mede en heeft hy niemant grooter schaede gedaen/ als hem selven ende de waerheyt der saeke die hy drijft/ want hoemen de woorden der Vaederen wijtlustiger ende breeder citeert/ hoe sy meer dienstelijck sijn tot wederlegginge des Pausdoms. De Coninck ende de Commissarisen hebben wel lichtelijck connen verstaen/ dat de Heere van Plessis recht hadde/ nochtans om den Bisschop niet te vertoornen/ so heeftmen geoordeelt/ dat het goet vvaere ghevveest, datmen de beyde plaetsen Bernardi, vvt eenẽ Boec ende Brief genomen, onderscheyden hadde met &c cætera.

De IX. Plaetse, genomen wt THEODORETO.

De laetste plaetse die verhandelt is geworden/ is Theodoreti/ over den 113. Psalm/ ende wort vã

pag. 218. l. 9. Edit. 1. pag. 234. l. 21. Edit. 2. pag. 195. l. 23. Edit. 3.

den Heere van Pleſſis verhaelt in ſijn tweede Boeck c.2. alwaer hy bewijſt dat de Chriſtenen eertijts geen Beeldē in de Kerckē gehat en hebbē/ eñ ſchrijft onder anderē aldus/Godt de Heere, ſeyt Theodoretus/doet vvat hem gelieſt, maer de Beelden zijn gemaeckt gelijck het de Menſchen gelieſt. Sy hebben de vvoonplaetſen der ſinnen, maer ſy en hebben noch ſinnen noch verſtant, veel vveyniger dan vlieghen vvant-luyſē, ofte eenige gecorvene ende bloede-looſe vvormkens: Het is gantſch billich ende recht dat degene dieſe aenbidden, haere ſinnen ende verſtant verlieſen. De Biſſchop van Eureux heeft van deſe plaetſe gheoordeelt/ dat de woorden niet recht verfrancoyſt en waeren: Ten anderen/datter eenige woorden naegelaeten waeren. Hy Oordeelde/dat het woort Simulachrum in de Francoyſche ſpraecke niet en hadde behooren te ſijn wtgedruckt geworden door Image/maer door het woort Idole. Voorder ſo achtede hy dit een groote foute/dat de Heere van Pleſſis deſe woorden (á gentibus culta, van de Heydenen gheeert ofte aengebeden) by de voorige niet geſchreven en hadde. Op het eerſte heeft de Heere van Pleſſis gheantwoort / dat de woorden Idolum, Imago, Simulachrum gemeynelijc eene ende de ſelfde beteeckeniſſe hebben by de Boeckſchrijvers/d'welck hy bereyt was ſtracx te bewijſen/doch de Biſſchop en begeerde het niet te hooren. Wy willen alleenelijck eene plaetſe hier ſtellen om ſulckes te bewijſen/die van ſodaenich eenen geſchreven is/dat ſijſe niet en ſouden durven ver-

werpen

worpen / naemelijck vanden Paus Pio Quinto, die schrijft aldus/In scripturis jussu Dei simulachra et imagines effictas legimus, Cherubim, Serpentis ænei, wy lesen in de heylighe Schrifture/dat door het bevel Godes Beelden ende gelijckenissen sijn ghemaeckt geworden/als de Cherubim/ende Metaelen slange. Vetus Glossarium voecht alle dese woorden (Simulachrum, Imago, Idolum, Statua) by malcanderen / als hebbende gemeynelijck eenderley beteeckenisse. Wat aengaet de naelaetinghe deser woorden (à gentibus culta) daer op heeft de Heere van Plessis gheantwoort/dat hy alleenelijck die woorden wt Theodoreto ghescreven hadde/welcke hy achtede dat tot der saeke dienstelijck waeren/ende dat een yeder wel conde verstaen dat desen Psalm ghescreven was van de Beelden ende Afgoden der Heydenen/aengesien men in die tijden noch geene Christenen en vont/die beelden haddē ofte eerdē. Maer even wel / so mochtmen bequaemelijc de woorden deses Psalms heden ten daege duyden op de beelden der Christenen/gelijck sulckes oock eertijts is mogen geschieden op de beelden der Joden/als sy/ achtervolghende den voorganck der Heydenen/ haer tot afgoderye begaeven. Doch de Heere van Plessis mochte sijn stuck verdedigen so claer eñ so bequaemelijc als hy woude/de Heer Cãceler heeft over huyt gesproken/dat de voor-verhaelde plaetse alleenelijck te verstaen vvas van de Beelden ende Afgoden der Heydenen, niet van de Beelden der Christenen, gelijck sulckes, seyde hy, genoechsaē blijct vvt de vvoor-

pius Quintus in Explic. Decalogi præcep. 2.

den, à gentibus culta, ende/ Quæ in gentibus adorantur, die by de Heydenen aenghebeden vvorden. Maer een yeder die met verſtant ende onpartijdich wil oordeelen/ can lichtelijck verſtaē dat de beriſpingen des Propheten ende Theodoreti ſo wel op de Afgoderye-begaende Joden ende Chriſtenen paſſen/ als op de Heydenen.

Deſe negen plaetſen ende gheene meer/ ſijn verhandelt/ want het was laete geworden. Een yeder heeft lichtelijck connen merckeu/ dat de Heere van Pleſſis ſich ſeer mannelijck gequeten heeft in het verdedigen der voorverhaelde plaetſen. Maer gevoelende ende met der daet bevindende/ dat des Coninckx gunſte van hem gewent was/ dewijle hy de Religye die ſijne M. nu hadde aenghenomen/ was beſtrijdende: Oock verdrietſaem ende bedroeft ghewordeu ſijnde door dien hy ſach dat al het gene d'welck ſijn tegen partye ſprack wel ghevallich ende aenghenaem was: Voorder oock/ ſiende/ datmen den Commiſſariſen den tijt niet en woude gunnen om de by gebrachte plaetſen te degete leſen ende te overlegghen: Dewijle hy oock ooghenſchijnelijck ſach ende verſtont wt alle omſtandicheyden ende wterlijck ghelaet/ dat deſen handel ende T'ſaemenſprekinghe ghericbtet wert tot ſijne ſchaede ende ſchande: So heeft hy geacht dat het verlorenen arbeyt ſoude ſijn hier vā meer woorden te maeken ofte ſijn beclach te doen/ hy ſach ende bevōt dat het te vergeefs was de waerheyt te verdedigen by die welcke wt de opſchriften ofte titelen der ſacken daer de brieven in ligghen/ wtſpraeke doen over de proceſſē ofte Rechtſvorderingen/ eer ſy de voornaemſte brieven die tot bewijs der ſaeke gehooren/ geſien ofte geleſen hebbē.

Noch

Nochtans dit alles onaengheſien ſo bereyde hy ſich/ende bleef ſeer ſpaede in der nacht ſitten(of hy ſchoon den gantſchen voorledenen nacht gewaect ende gheſtudeert hadde) om des anderen daechs ſmorgens voort te vaeren in het diſputeren. Doch dit is verhindert gheworden/door dien Godt de Heere hem des ſelfden nachts toegheſonden heeft groot onghemack ende pijne der maege/met ſeer groote ende ongewoonelijcke brekinge ende overgheyinghe/daer de coortſe mede vermenght was. De Heere de la Reviere eerſte ende voornaemſte Medicijnmeyſter des Coninx heeft hem geraeden dat hy daetelijck raet ghebruycken ſoude. Hier door is hy genootſaeckt geweeſt den Coninck onderdaenichlijc te bidden/dat hy hem woude voor verontſchuldicht houden tot dat dit onghemack hem ſoude verlaeten hebben. Des anderen daechs heeftmen den Heere Preſident van Thou/de Heeren Pithou/Caſoubon/ende Martin verlof ghegeven te vertrecken.

Jck geve nu een yeder die des Biſſchops van Eureux Schrift ghesien ende ghelesen heeft/ende die hem hebben hooren ſpreken/te bedencken: Of hy yet heeft bygebracht d'welck van ſulcker weerde is als ſy ghemeynt hebben/ende ghelijck hy belooft hadde? Want waer ſijn de ſeer groote ende grove/letterlijcke/oogenſchijnelijcke valſcheyden/ daer van men ſoude connen oordeelen ſo haeſt alſmen de boecken openen ſoude/ ende met eenen oogewenck? Jae waer iſſer ter contrarie eene van alle de bovenverhaelde plaetſen/of ſy en is ſodaenich/datmen om den ſin daer van te verſtaen/den text wel te dege moet doorgronden? Alle man was daer ghecomen ende ſtont met open Ooren ende

Ooghen/om/ ghelijck de Bisschop van Eureux met sijn stout spreken haer hadde vroet gemaect/ te hooren ende te sien de plaetsen welcke de Heere van Plessis valschelijck hadde by ghebracht/ verwisselt/ ofte verdicht/ om het volck te verleyden. Maer sy sijn schendelijck bedroghen/ want hy en heeft sulckes int minste niet connen bewijsen. Nochtans en is daer niet aen te twijfelen / of dese sestich plaetsen/ welcke hy woude voortbrenghen/ en sijn sodaenige/ dat hy die heeft gheacht te sijn de voornaemste tot sijnen voordeele dienende / aengesien hy de selfde (ende uyt de sestich de negene afghehandelde) als sijne best ghewaepende Soldaeten voor aen heeft ghestelt / die hy hier ende daer vvt meer dan vijf duysent met lanckheyt van tijde/ ende met vele van sijner gesellen hulpe / heeft uytghekipt om victorie ofte seghe daer mede te vechten.

Maer/ sonder voor oordeel comende tot de saeke selfs/ wat sullen alle cloecke Geesten oordeelen dat de Bisschop gewonnen heeft? Jae wat en sullen sy niet veel meer Oordeelen dat hy verloren heeft? Want wat dese negen plaetsen aengaet/ wat valscheyt can yemant Oordeelen daer in bedreven te sijn? Of ymmers wie ist die sulckes geoordeelt heeft? Voorwaer wat aengaet het uytlaeten van een woort/ twee/ of drie/ insonderheyt van sodaenige woorden die eygentlijc tot de saeke niet en gehooren / of die den sin des Autheurs niet en verdraepen noch en verderve/ dat en is by de verstandige van sulck geener weerde/ dat het den Autheur/ den Boeck/ ofte eenich deel daer van soude naedeelich gerekent connen werden. Maer schoon gegeven dat alle dese plaetsen welcke sy hier ende

daer/wt het eynde/midden/begin des boecks by een geraept hebben/sodaenich waeren als sy seggen (doch sy sijn meest gheoordeelt aen onse sijde te sijn) sullen sy daer mede connen bondich ofte vast maeken de valsche Leere van de Transsubstantiatie ofte verwandelinge des Broodts ende des Wijns in het Lichaem ende Bloet Christi? Of sullen sy daer mede connen beweeren de aenroepinge der heyligen/ende de vereeringe ofte aenbiddinge der beelden/welcke wederleyt worden door den gantschen Boeck met eene groote menichte van bewijsredenen/die/als schaeckelen in de ketenen/aen malcanderen hanghen/ende t'saemen ghesoudeert ende verbonden sijn door de autoriteyt der H. Schriftuyre/het gebruyck der oude Kercke/ende de over een stemminge der alder treffelijcste onder de Outvaederen? Scotus, Durandus, ende andere der ghelijcke Boeckschrijvers/die en sijn maer cumulativè ende ten overvloede hier by gevoecht. Indienmense geheel wil wt schraepen/ so en sullen sy den Boeck niet swacken: Indienmense staen laet/sy en sullen hem ooc niet versterken. Sijn dit de Doctoren/diemen verwachte om de crancke Misse te genesen/ofte om de Transsubstantiatie te bewijsen? Voorwaer sy sijn die/ door welcke sy wort bestreden/overwonnen/ende te schande gemaeckt/indien sy vrymoedelijck hadden durven spreken ofte schrijven t'gene sy gevoelden ende gheloofden. So heeft dan de Bisschop van Eureux/willende sijne cloecheyt ende sterckte bewijsen/sijne swackheyt ende onvermoghen aen den dach gebracht: Meynende sijner wederpartie trouwe te verduysteren/heeft hy de selfde verspreit ende verbreyt. Men mach wel met der waerheyt

spreken ende seggen datter noyt Boeck tot onsen noch tot onser vaederen tijde so gestrengelijc end so naeuwe en is gheexamineert ende beproeft ghe weest/ als desen Boeck des Heeren van Plessis So wanneer de ghene die nu als droncke sijn doo den damp des ingedronckenē voor-oordeels/ we derom tot haer selven sullen gecomen sijn/ende ter goeder trouwe sullen over dencken wat sy ghesien, wat sy gedaen hebben: Ende als sy sullen bevinden dat desen Goliath in de plaetse van diepe doot wonden te slaen/naeuwelijc gecrabt en heeft/ende dat sijne haemerslaegen weyniger schaede doen als knipper. So sullen sy door den wtersten vlijt die hy te vergeefs aengewent heeft om te berispen dingen die van geener weerde en sijn/voor seker houden ende versterckt worden in de voornaemste/ ghewiste/ende sterckste bewijsredenen/die in dit Boeck bygebracht worden/ende sy sullen oordeelen/dat dese exceptien/dewijle sy van geener weerde en sijn/den regel verstercken.

Indien wy op dese wijse wouden het haer clieven/ende ondersoecken/ick en segghe niet de Boercken haerer Doctoren ende Leeraeren/maer haer Ius Canonicum, dat is/haer regelmaetich recht/ nae het welcke sy haeren handel ende wandel moeten aenstellen/Item haere Decreten ende instellinghen van de Pausen voor oprecht/reghelmaetich/ ende goet gekent: waer souden sy een distinctie connen toonen sonder merckelijcke valscheyden? Men sal over al daer in vinden plaetsen wt de Boecken der Vaederen ende wt de Concilien ghenomen/wt welcke de voornaemste woorden ende tot aenwijsinge des rechten verstants meest van nooden/wtgelaeten sijn: Eenige ooc die vervalscht sijn/eenige die

e die dē Vaederē die sy de self de toeschrijven/niet
oe en connē/ eenige die sy selfs verdicht hebbē nae
haer believē/om daer mede st aende te houden het
oordeel/de authoriteyt ofte aensiē/ eñ de leere des
Roomschē Paus. Wy en willē om dit te bewijsē op
dit mael niet vele exemplen verhaelen/ende willen
derhalven voor by gaen de verdichte ende versier-
de gaeve ende geschenck des Keysers Constantini/
den eet die met dese woorden beghint/Ego ludo-
vicus. ende noch vele dergelijckē valschepden die-
men in de Boecken der geleerde over al genoechsaē
vint/wy willen tot eenen smaeck alleen hier ver-
haelen de onbeschaemde bedriegerye die sy begaen
hebben in een punct besloten in het seer vermaerde
Concilye binnen Carthago gehouden/in het welc-
ke de H. Outvaeder Augustinus mede geweest is.
Den 31. Canon deses Concilij is wtdruckelijck
ghemaeckt om de aenslaegen ende onbehoorlijcke
hoocheyt des Roomschen stoels te toomen / ende
luyt aldus/ daer is oock raetsaem ghevonden.
dat de Priesters, Diaconen, ende andere Clerc- Concil. Carthag. 3. C. 31.
ken in saeckē die sy te verrichten hebben, in-
dien sy sich met het Oordeel haerer eygener
Bisschoppen niet en laeten vergenoegen, sul-
len van de naestgelegene Bisschoppen ver-
hoort vvorden &c. ende en sullen geensins ap-
pelleren ofte haer beroepen tot die vvelcke
over zee sijn, maer vvel tot de overste des
Lantschaps in het vvelcke sy vvoonen, geliick
de Bisschoppen dickvvils raetsaem bevonden
hebben. Indien yemant sich beroept op
die vvelcke over Zee ghesseten sijn, die

en sal van niemant in Africa tot de Broederlijcke ghemeynschap noch tot de taefel des Heeren toegelaeten vvorden. Desen Canon wert verhaelt in Decret. 2.q.6. Placuit ut presbyteri, maer men heefter dese woordē aē gelapt, Nisi fortè Romanum sedem appellauerint, Tē sy dat sy aen den Stoel te Roome appelleren vvillen, welcke woorden geheelijck omstooten de meyninge des Concilij. In den iij. Canon deses Concilij staet aldus geschreven: Men heeft goet gevonden, dat de Priesters, Bisschoppen, ende Diaconen, alst haer beurte is dienst te doen, haer sullen onthouden van haere vrouvven. Wt welcke woorden claerlijck blijckt, dat de Kerckelijcke mannen in die tijden vrouwen hadden: Desen Canon hebben sy gestelt in de Decreten Distinc. 32. C. placuit, maer sy hebben dese woorden (proprijs terminis, alst haere beurte is dienst te doen) sonder eenige schaemte wtghelaeten, waer door sy de houwelijc-vermijdinghe in de plaetse des houwelicx den Geestelijcken persoonen opgedrongen hebben.

Dit sijn, alsmen de waerheyt seggen sal, te dege letterlijcke valscheyden, die den rechten sin omstrootē, dese sijn inder daet sodaenige als de Bisschop van Eureux hadde belooft aen te wijsen: Van desen slach ende munte cannender haer, alleen in haere Decreten, by honderden, jae by duysenden aenwijsen, wel getelt, ende sonder roem-reden gesproken. Dit cannen ooc doen in de Boecken Petri Lombardi, welcke ghemeynelijcken ghenoemt wort

Magister

Magister Sententiarum, den welcken de Scholastici ghenomen hebben voor haeren text daer sy wtleggingen op maeken/ende om welcken te verstaen sy haer hooft breken ende haeren tijt verslijten. Desen Magister Sententiarum darf vrymoedelijck so menichmael alst hem te passe comt de plaetsen wt de Boecken der Out-vaederen genomen / verdraepen ende verderven/om te doen passen op de Leere die hy ghedreven heeft. De Bisschop van Eureux en heeft sijn leven lanck niet meer dan een cleyn dinckskẽ drie blaetkens groot (d'welc niet weerdich en is een Boecxken genoemt te worden) in druck wtgegeven/doch hy en is daer in niet gheheel onschuldich van dusdaenige ongheтrouwicheyt ende bedriegherye. Wat en souder dan niet geschieden/indien hy groote Boecken aen den dach gaeve?

Hier hebt ghy / beminde Leser / cortelijck t'ghene dat sich heeft toeghedraeghen voor/in/ ende corts nae de T'saemen-sprekinghe ghehouden te Fontainebleau / ick segghe cortelijck/ want in de Francoysche Tractaetkens wt de welcke ick dit meesten deels vergaedert hebbe/ worden eenighe dinghen wijtluftigher verhaelt/ doch ick hope dat dit ghenoechsaem sal sijn om te bewijsen dat des Bisschops van Eureux Eliphant cleyner is dan een vliechsken/ ende om te doen blijcken hoe onbedachsaemlijck dat de Vyanden der waerheyt roemen / dat de Heere van Plessis door den Bisschop van Eureux sy beschaemt ende confuys ghemaeckt. Ick ende alle vrome hopen dat de lieve Godt dit treffelijck instrument noch langhe in het leven

sal spaeren/om de Vyanden der waere Catholij-
ke Kercke daegelicx meer ende meer door
sijne boecken te beschaemen ende
confuys te maeken/Amẽ.
het gheschiede
alsoo.

Godt den Heere/
Sy Lof end' Eere.

Letterfouten die in het Drucken begaen zijn.

Pagi 19. Linie 13. (en) is te veel.
P. 20. L. 17. is (?) voor (:)
p. 20. L. 24. nae t'gene, ontbreeckt (dat)
p. 27. L. 29. leeſt, vvterlijcke ſinnen.
p. 31. L. 20. voor geloooſt, leeſt, gelooft.
p. 43. L. 2. voor comen, leeſt connen.
p. 51. L. 10. voor glooſt, leeſt gelooft.
p. 56. L. 8. is (ke) te veel.
p. 60. in de cant, voor als, leeſt (al)
p. 61. L. 1. voor met, leeſt (niet)
p. 63. L. 4. ende 5. voor nemmeer, leeſt (nemmermeer)
P. 63. L. 27. voor neyningc, leeſt (meyninge)
P. 66. L. 3. voor Ooordeel, leeſt (Oordeel)
p. 81. L. 2. voor handelde, leeſt (handelende)
p. 83. L. 5. voor Broordt, leeſt (Broodt)
p. 85. L. 3. voor den, leeſt (de)
p. 87. L. 1. voor de, leeſt (der)
p. 89. l. 11. leeſt (in de verſenen is gebeten gevvorden)
p. 92. l. 25. voor ſubſtantie, leeſt (ſubſtantiatie)
p. 97. l. 7. voor Boeck, leeſt (Boecken)
p. 103. l. 8. voor (?) ſtelt (:)
p. 112. l. 21. doet de (,) vvt.
p. 148. l. 15. voor Sacromento, leeſt (Sacramento)
p. 155. l. 5. voor quaet-ſpracken, leeſt (quaet-ſpreken)

FINIS.

